

**Mer enn delte hjerter. En emosjonshistorisk analyse av den tidlige norske
utvandringen til Amerika, ca. 1836-1860.**

Vegard Korpberget

HIS4095L:

Masteroppgave i historie for lektorprogrammet

Institutt for arkeologi, konservering og historie:

Universitetet i Oslo

Vår 2020

Forord

Ideene bak denne masteroppgaven begynte med en interesse for emosjonshistorisk forskning. I utgangspunktet hadde jeg liten kjennskap til den norske utvandringen til Amerika, men da amerikabrev ble foreslått som en mulig kilde å undersøke åpnet dette for et tema og fagfelt som fort vekket en gryende interesse. Å ha fått muligheten til å tilbringe de siste månedene med å utforske og fordype meg i disse ulike og spennende fagfeltene har vært krevende, men også et privilegium. En stor takk rettes til min veileder professor Eirinn Larsen. Både for verdifulle faglige innspill, innsikt og entusiasme, moralsk støtte og hurtige tilbakemeldinger. Dette har vært til enorm hjelp både i utformingen av prosjektet og i arbeidet det siste semesteret. En takk må også rettes til de andre i veiledningsgruppen for gode innspill og tanker. Til mine foreldre, som alltid er en kilde til støtte og pågangsmot, gis også en stor takk. For uvurderlig vennskap, humor og samtaler rettes også en takk til Mads, Olav, Haakon, Torleif og Bjørn Kristian.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Kapittel I: Innledning.....	1
Tidligere forskning: mye om utvandring, mindre om følelser.....	2
Teoretiske perspektiver og metode: emosjonelle regimer og felleskap.....	6
Kilder, avgrensning og struktur.....	10
Kapittel II: Fedrelandskjærighet, emosjonell disiplinering og hjemlengsel.....	15
Utvandringsdiskusjonens linjer.....	16
Biskop Neumanns formaning: emosjonell lojalitet og svik.....	18
Fedrelandskjærighet: allmennånd og naturlige bånd.....	21
Utvandringsdiskusjonen: fedrelandskjærighetens disiplinerende funksjon.....	24
Hjemveen: emigrantens lodd.....	28
Sammenfatning.....	32
Kapittel III: Et alternativt emosjonelt felleskap? Utvandringens krav, emotiver og emosjonelle strategier.....	33
Problematiske følelser – en emotiv lesning?.....	34
Mot et felleskap: emosjonell kontroll og utvandringens krav.....	37
Emosjonell navigasjon i amerikabrev – emosjonelle strategier og narrativer.....	45
Sammenfatning.....	51
Kapittel IV: Konklusjon.....	52
Epilog: Masteroppgavens relevans for undervisning i skolen.....	55
Refleksjon: relevans for undervisning i skolen og tilknytning til læreplan.....	55
Undervisningsopplegg.....	59
Kilder og litteratur.....	63
Vedlegg.....	73

Kapittel I: Innledning

«Ja ret ‘Udvandrings-Raseriet!’», åpnet Henrik Wergeland et innlegg i 1843 i sitt ukeskrift *For Arbeidsklassen*:

Det er vor Tids farligste Sygdom, en Fædrenelandets Forbløden, et sandt Raseri, fordi de, som det bemestrer sig, hverken lade sig lede af egne eller Andres Fornuft...opgive det Nærverende for en endnu mere truende, uvis, dunkel Fremtid, og lade sig drive af det ind i Hvirvelen af dennes ukjendte Lidelser.¹

Utdraget er hentet fra ett av flere forsøk Wergeland skulle gjøre på å advare mot utvandringen som hadde tiltatt ytterligere over de foregående år. Som vi kan se kunne utvandringen vekke sterke følelser, men dikterens innlegg representere kun noen av mange som inngikk i en samtidig diskusjon om utvandringsfenomenet. Ganske hurtig etter utvandringen ble årvisst i 1836 skulle utvandringen vekke betydelig og økende oppmerksomhet i Norge. Utvandringen ble hyppig diskutert og ofte advart mot i landets voksende antall av aviser, en rekke skrifter ble utgitt og utvandringen ble også et tema i diktningen. Ulike meninger kan spores, men de fleste som ytret seg i den norske offentligheten i slutten av 1830- og gjennom 1840-årene så utvandringen som en ulykke, både for landet og utvandrerene selv.² Imidlertid skulle også utvandrerens egne meninger få komme til uttrykk. Allerede i 1820-årene hadde brev fra tidligere utvandrede funnet veien over Atlanteren, og gjennom 1840- og 50-årene skulle ankomsten av ‘amerikabrev’ bli et vanlig fenomen i mange bygder.³ Noen av disse ble satt på trykk i avisene og som Henrik Mathiesen har poengtert kunne nok disse tidvis underordnes utvandringsmotstandernes ønske om å advare, og bli holdt frem som bevis eller forsøkt motbevist i en slik argumentasjon. Slik Mathiesen argumenterer gjorde allikevel trykningen at utvandrerne fikk gitt et motsvar som også utfordret den borgerlige offentlighetens typiske grensedragninger.⁴ I mer alminnelighet ga også amerikabrevene sendt hjem en mulighet for utvandrerne til å uttrykke sitt perspektiv, spesielt der disse ofte var gjenstand for høytlesning, kunne kopieres og deles innenfor familien, bygden og i noen tilfeller også utover bygd- og amtgrensener.⁵

Fokuset i denne masteroppgaven ligger på emosjoner og den tidlige norske utvandringen til Amerika. For utvandringen vekket følelser, tidvis blandende, både hos de som dro ut og blant de som var igjen i Norge. Den overordnede problemstillingen er: *Hva var den tidlige norske*

¹ Wergeland, «Om Udvandrings-Raseriet», 17.

² Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 186, se også s. 184-199.

³ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 25; Blegen, *Amerikabrev*, 11.

⁴ Mathiesen, «Trykte amerikabrev», 365, 375-6.

⁵ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 26; Øverland, «Learning to Read Immigrant Letters», 211-12.

utvandringen til Amerikas emosjonalitet, fra norsk og utvandrerne egen side, i tidsrommet ca. 1836-1860?

For å forsøke å besvare dette vil jeg benytte meg av et emosjonshistorisk perspektiv. Her blir det naturlig å spørre hvilke følelser utvandringen utløste, hos hvem, samt hvordan disse kom til uttrykk blant de som ytret seg på norsk side og de som skrev brev blant utvandrerne i Amerika. Samtidig vil et emosjonshistorisk perspektiv gjøre det viktig å ta ett skritt videre, og spørre hvorvidt følelsene og uttrykkene som kom i forbindelse med utvandringen kan ordnes og knyttes til rådende emosjonelle standarder. Altså standarder omkring evalueringer av ulike følelser og hvordan disse skal uttrykkes som kan knyttes til en mer eller mindre definert gruppe mennesker.⁶ Disse standardene kan i seg selv være løsere og strengere definert, og er ikke nødvendigvis enkle å få tilgang til. Ofte vil de ligge implisitt i de kildene vi søker i, men kan gjerne bli mer eksplisitte i for eksempel situasjoner der de har blitt oppfattet som å stå overfor en utfordring.⁷

Jeg vil argumentere for at utvandringen ble oppfattet som å utfordre rådende emosjonelle standarder i det norske samfunn, spesielt gjennom den rolle amerikabrevene fikk som motkultur og motstemmer i den norske diskusjonen. Samtidig ble de samme standardene forsøkt brukt av utvandringssmotstanderne i sine forsøk på å bremse utvandringen, og hadde også konsekvenser for den emosjonelle skjebne utvandrerne ble spådd. Blant utvandrerne kan vi skimte et alternativt sett med standarder, som frembrakte sine egne konklusjoner rundt utvandrerne emosjonelle skjebne, og som delvis kan sies å stå i motsetning til de norske. Av analytiske grunner har jeg derfor valgt å skille mellom den norske emosjonelle reaksjonene på den ene siden, og utvandrerne emosjonelle ytringer på den andre. Der det første vil behandles i kapittel II vil det andre behandles i kapittel III.

Tidligere forskning: mye om utvandring, mindre om følelser

Ved å undersøke utvandringens emosjonalitet må man nødvendigvis orientere dette i den øvrige forskningen rundt reaksjonene den norske utvandringen til USA frembrakte innenfor perioden. Reaksjonene fra norsk side har som oftest blitt behandlet med øye for utvandringssdiskusjonen.

⁶ Både William Reddys 'emosjonelle regime' og Barbara Rosenweins 'emosjonelle fellesskap' representerer måter å klassifisere emosjonelle standarder på, dette vil utdypes i teori delen. Et alternativt begrep som benyttes hyppig, men med tildels springende meningsinnhold er 'emotional styles', se: Gammerl, «Emotional styles».

⁷ En annen situasjon er der en kilde sikter på eksplisitt instruksjon, som bla. kan ses i hvordan de tidlige emosjonshistorikerne Carol og Peter Stearns i første omgang hadde et klart metodologisk fokus på litteratur siktet på råd og rettleiding, slik som etikettebøker, se: Stearns og Stearns, *The Struggle for Emotional Control in America's History*, 14; Rosenwein og Cristiani, *What is the History of Emotions?*, 30-1.

Typisk er det en vekt på en informasjonstrid som eksisterte mellom de som ønsket å advare mot utvandringen og utvandrerne selv, og det trekkes så en skillelinje.⁸ De som ønsket å advare mot utvandringen var de som preget den offentlige meningsyttringen. Flere har pekt på hvordan det her eksisterte en slags ytre enighet, men med indre stridigheter.⁹ Liv Pettersen har utforsket dette skillet i størst detalj. På en side finner hun de hun kaller ‘konservative anti-utvandrere’, som i stor grad hadde sitt utspring innen embetsstanden. Disse betraktet utvandringen nesten entydig i negativt øyemål, og gikk hardt ut for å advare.¹⁰ Samtidig eksisterte det en gruppe mer spredte stemmer hun kaller ‘patrioter og liberale reformister’. Slik de mer konservative ofte benektet, kunne disse ofte knytte utvandringen sammen med mangler og ufriheter i sosiale og politiske forhold i Norge. Allikevel så disse sjelden disse på utvandringen med noen spesiell velvilje, de kunne ofte advare og understreket behovet for reformer for å få bukt med det uønskede fenomenet.¹¹ Når utvandrerens egne meninger blir satt som å stå i opposisjon til meningene her, kobles deres syn ofte sammen med reaksjonene blant de bredere lagene av befolkningen. Ingrid Semmingsen skriver at advarslene så ut til å ha lite effekt og at bøndene mot disse satte personlige vitnesbyrd og beretninger i brev fra de utvandrede, noe som også virker å være den dominerende tolkningen.¹²

Følelsenes rolle i denne diskusjonen er i mindre grad berørt, men ligger ofte implisitt i fremstillingene. At utvandringen frembrakte sterke følelser av motvilje blant flere noteres ofte, men mer spesifikt hva dette besto av og hvilke følelser som dominerte debatten er bare flyktig behandlet. Noen har pekt på hvordan frykt for sosial og politisk uro kan ha spilt en spesiell rolle for embetsmennene. Pettersen åpner for hvordan disse kunne se utvandringen som en forlengelse av den bondereisningen som hadde stått sterk i foregående år, og deres advarsler som et forsøk på bevare sosial og politisk kontroll.¹³ Et lignende syn har blitt fremsatt av Sigmund Skard.¹⁴ Ingrid Semmingsen har pekt på hvordan utvandringen utfordret sentrale forestillinger om av den norske bonde som hjemkjær og flegmatisk.¹⁵ Disse elementene burde etter min mening settes sammen og utforskes nøyere. Grunnen er at det i slike forestillinger nettopp ligger henvisninger til tanker om hvem som har rett til å føle og hva et individ skal føle, samt hvordan utvandringen utfordret disse

⁸ Dette kan e. g. ses reflektert i hvordan Sverre Mørkhagen benytter overskriftene, «Skrifter og motskrifter» og «Kampen om sannheten» når han behandler diskusjonen nærmere, se: *Farvel til Norge*, 110, 166.

⁹ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 186, 191; 204; Skard, *USA i norsk historie*, 105-6.

¹⁰ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 19, 88-9.

¹¹ *Ibid.*, 34, 47, 62.

¹² Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 213-14. Se også Mørkhagen, *Farvel til Norge*, 118, 181, 183; Skard, *USA i norsk historie*, 113, 115; Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 16; Blegen, *Norwegian migration to America*, 156, 176. Som vil berøres senere var dette også en tolkning som kom til uttrykk i samtiden.

¹³ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 89.

¹⁴ Skard, *USA i norsk historie*, 106.

¹⁵ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 185-6.

kravene. På denne måten er det verdt å ta et dypere dykk og spørre hva de emosjonelle standardene var på den tiden utvandringen til Amerika starte, hvordan utvandringen ble sett å utfordrer disse, samt om de emosjonelle advarslene gitt i utvandringdiskusjonen ble møtt og eventuelt utfordret av de som reiste.

I studiet av migranter til Amerika på 1800-tallet har følelser først og fremst blitt diskutert med tanke på innvandrerilværelsens følelsesmessige karakter og innhold. Her har diskusjonene i stor grad dreiet seg omkring begrep som identitet, tilpasning og forholdene individ, etnisk gruppe og vertssamfunn.¹⁶ Som Odd S. Lovoll har fremhevet har imidlertid de som har befattet seg med emnet «ofte kommet fram til helt motsatte konklusjoner ... - og det gjelder selvsagt ikke bare norske immigranter.»¹⁷ Hvilke konklusjoner man har kommet frem til kan imidlertid sies å ha viktige og grunnleggende konsekvenser for det eksakte fokus og betydningen følelser har blitt tillagt i forskningen.

På en side av diskusjonen har man en retning som i større grad har lagt vekt på følelser, hvor immigranten har blitt sett på som 'uprooted' eller som å ha 'divided hearts'. Selv om disse opprinnelig er titler på studier har de blitt stående som faste uttrykk, ment å påkalle den emosjonelle kostnaden innvandringen hadde for individet.¹⁸ Oscar Handlins innflytelsesrike, men sterkt omdiskuterte studie *The Uprooted* fra 1951 er en av de grunnleggende verkene her. Med hovedfokus på den europeiske bonde i Amerika maler boken innvandrerens tilværelse som rotløs og flakkende, de gamle tradisjonene og skikker ble ikke alltid ønsket velkommen, og de eldre familiære relasjonene ofte brutt. Gevinstene man ervervet seg gjennom utvandringen veide så ikke alltid opp for emosjonelle kostnadene den medførte, slik som tap av identitet og tilhørighet.¹⁹ I en liknende ånd, men innenfor en skandinavisk kontekst, søkte Dorothy B. Skårdal å utforske immigrantopplevelsen gjennom studiet av immigrantlitteratur. Som tittelen på verket fra 1974 *The Divided Heart* foreslår, argumenterer hun for at innvandrerilværelsen ofte var preget av delt lojalitet og konflikter i å skulle omstille seg til nye omgivelser. Hjemlengsel er den følelsen hun peker på som mest typisk kom til uttrykk i litteraturen, og som en følelse som i ulike former ofte skulle prege immigrantens liv.²⁰

¹⁶ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 75.

¹⁷ Lovoll, «Innvandrerne Amerika», 147.

¹⁸ Gulliksen, «Introduction», 5.

¹⁹ Handling, *The Uprooted*, 3-6, 302-7.

²⁰ Skårdal, *The Divided Heart*, 24-6, 263-66, 310-16, 328-9, 335.

En rekke ulike innflytelser og retninger kan sies å ha tatt et oppgjør med slike oppfatninger av immigranttilværelsen. Spesielt i den amerikanske historiografien er det et viktig skifte fra midten av 1960-tallet. I økende grad skulle en rekke ulike forskere argumentere for at immigranten ikke var passiv og fremmedgjort slik Handlin hadde fremstilt, men aktiv deltager i en dynamisk tilpassningsprosess hvor viktige elementer av en etnisk identitet ble ivaretatt samtidig som man fant tilpass i det amerikanske samfunnet.²¹ Blant annet gikk historiker Rudolph J. Vecoli tidlig ut mot Handlin, gjennom å argumentere for hvordan italienske immigranter i stor grad klarte å ta med seg tradisjoner og institusjoner til sine nye liv i Amerika.²² Et slikt argument skulle senere få sitt utspring i tanken om 'transplantation' (omplanting), som nettopp innbefatter immigranternes evne til overføre å sosiale, religiøse og kulturelle tradisjoner til sine nye omgivelser.²³

Jon Gjerde har i flere studier vist hvordan en slik prosess av omplanting ikke var en rettlinjet prosess, men foregikk i aktiv forhandling mellom medbrakte tradisjoner og nye omstendigheter.²⁴ Gjerde ser imidlertid ikke dette forholdet som grunnleggende spenningsfylt. Der konsepter av frihet og selvstendighet ble sett på innebygd i tanken om amerikanske statsborgerskap, kunne immigranter forstå dette som å inkludere friheten til å beholde elementer av en etnisk identitet. De kunne utvikle en 'complimentary identity' som sammensmeltet «allegiance to national and ethnic or religious group in a self-reinforcing dynamic that embeds pluralism into the national fabric».²⁵ En slik tolkning går direkte mot at immigranttilværelsen var preget av rotløshet eller delte hjerter.

Lignende har Øyvind T. Gulliksen argumentert for at en tilslutning til en amerikansk og en norsk identitet ikke var i spenning, men utgjorde en utfyllende ressurs for individet. Gjennom å trekke på begge kontekster kunne immigranten snu «Handlin's double alienation» til et «double privilege».²⁶

Nyere forskning har ikke bare stilt spørsmål omkring hvor emosjonelt opprivende utvandrerens tilværelse var, men også ved selve relevansen av å undersøke slike følelser. Odd S. Lovoll har som elev av Vecoli på lignende vis stilt seg mot Handlins tolkning av immigrantopplevelsen, og

²¹ Kraut, «Coda», 195-6; Lovoll, «Et samtidshistorisk forskningsprosjekt», 131-3; Gjerde, «New Growth on Old Vines», 41, 48, 58. I ulike forståelser av immigrantens tilpassning har sprikende definisjoner av etnisitet vært sentralt. For en oversikt over ulike tilnærminger, samt en argumentasjon for 'invented ethnicity' som etterhvert skulle bli viktig i en slik forståelse som skissert overfor, se: Conzen et al., «The Invention of Ethnicity».

²² Vecoli, «Contadini in Chicago», se spesielt s. 404-5, 407, 417.

²³ Bodnar, *The Transplanted*, se e.g. s. 208-16.

²⁴ Gjerde, *From Peasants to Farmers*, 135-6, 235-9; Gjerde, *The Minds of the West*, 17-20, 129-30.

²⁵ Gjerde, «Freedom and the Immigrant Myth», sitat s. 9; Gjerde, «A Nation of Immigrants», 29; Gjerde, *The Minds of the West*, 59-76.

²⁶ Gulliksen, *Double Landscapes*, 313.

argumentert for immigrantene som aktive deltakere i egen tilpasningsprosess.²⁷ Innenfor et slik perspektiv argumentere han for at nettopp denne evnen til tilpasning gjør spørsmålet om immigranter bar på sorg forårsaket av et delt hjerte, eller om immigranttilværelsen var iboende tragisk eller ei, som å være av minimal interesse.²⁸ Med hensyn til slike følelser har han også uttalt at norske immigranter «kunne nok lide av hjemve og savn, bli overveldet av minnene om forhold og mennesker de hadde forlatt...Slike følelser ble likevel helst undertrykt, de trengt seg ikke inn i det daglige slit.»²⁹ Liknende har Ingrid Semmingsen pekt på at følelser som fedrelandskjærighet og lengsel knyttet til minner kunne overvelde, men måtte trenge tilbake og aldri få dominere tilværelsen – de «blev som oftest holdt i tømme,»³⁰ Det er nok grunn til å stille spørsmål om ved hvilken grad slike følelser preget immigranttilværelsen. Likevel gir emosjonshistorien oss verktøy til og oppfordring om å granske disse forbindelsene nøyere. Både Lovoll og Semmingsens utsagn anerkjenner de motstridende følelsene utvandringen kunne vekke, men insentivet for å undersøke de videre blir svekket gjennom at de simpelthen ble undertrykt. Selv om det kan hende at slike følelser av savn og lengsel ble holdt i tømme, ligger det i selve denne handlingen en evaluering av disse følelsene og en eventuell trussel de utgjorde overfor de norske immigrantene i sitt nye hjemland. Denne trusselen ligger også implisitt i Semmingsens utsagn, gjennom at hun sier at de aldri måtte få dominere. Hvilke evalueringer av disse følelsene er det mulig å identifisere i utvandrenes egne utsagn, og i hvilken grad kan de knyttes inn i rådende emosjonelle standarder blant utvandrerne, og utgjør det i disse et slags motsvar mot de standarder holdt frem fra norsk side?

Teoretiske perspektiver og metode: emosjonelle regimer og felleskap

De grunnleggende teoretiske perspektivene som benyttes for å besvare problemstillingen er hentet fra emosjonshistorisk forskning. Felter er i stor grad preget av pluralisme og emosjonshistorikere benytter en rekke ulike innganger som låner og trekker fra en flere ulike felt som psykologi, nevrovitenskap, lingvistikk og antropologi.³¹ En av hovedbeskjeftigelsene innen emosjonshistorien ligger imidlertid i å undersøke de emosjonelle standardene og sosiale konvensjonene som dikterer hvordan ulike følelser bedømmes og deres uttrykk. Hvordan skapes de, hvem skapes de av, hvordan har de endret seg over tid, og hvordan har ulike individer og grupper omfavnet og utfordret eksisterende standarder? I studiet av disse er det først og fremst tre tilnærminger som har fått vidt

²⁷ Lovoll, «Innvandrenes Amerika», 147, 152; Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 79.

²⁸ Lovoll, «Innvandrenes Amerika», 154.

²⁹ Lovoll, *Det løfterike landet*, 62.

³⁰ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 312, 314, sitat s. 312.

³¹ For historiografiske diskusjoner av feltet, samt oversikt over ulike innganger emosjonshistorikere har benyttet se e.g.: Matt, «Current Emotion Research in History»; Stearns, «History of Emotions»; Plamper, *The History of Emotions*; Rosenwein og Cristiani, *What is the History of Emotions?*.

gjennomslag. Peter og Carol Stearns' 'emotionology', William Reddys 'emosjonelle regime' (emotional regime) og Barbara Rosenweins 'emosjonelle felleskap' (emotional communities). Det er de to sistnevnte som danner det sentrale analytiske rammeverket for denne oppgaven.³² Disse fordrer både sine egne teoretiske innganger såvel som metodologiske.

Fra William Reddy trekker oppgaven både på hans teori om 'emotiver' (emotives), emosjonell navigasjon (emotional navigation) og det emosjonelle regimet. Disse er tett sammenbundet hos Reddy, men det finnes eksempler på historikere som har benyttet seg av teorien om emotivet uten å befatte seg med det emosjonelle regimet.³³ For Reddy kan emotiver, følelsesuttrykk, kun regnes som 'utkast' i å beskrive hva vi føler, og har et potensiale til å endre både den som uttaler de og den de er rettet mot.³⁴ En enkelt uttalelse som 'jeg elsker deg' vil sende både adressant og adressat i en introspektiv granskende prosess hvor tankematerie som støtter eller strider mot utsagnet aktiveres. Her kan man finne en overenstemmelse eller diskongruens mellom materie og motiv, og følelsene kan på denne måten enten styrkes eller svekkes. På denne måten har emotiver både en selvutforskende og potensielt selvoverskridende/endrende natur.³⁵

Bruken av emotiver er imidlertid ikke ubundet, den knytter seg til målorienteringer hos individet og følelsesstandardene i et emosjonelt regime. Med utgangspunkt i forskning innen kognitiv psykologi setter Reddy tette bånd mellom følelser og målene et individ kan ha seg fore.³⁶ I dette synet kan både uttrykk og tilbakeholdelse av visse følelser ses som uttrykk for mål et individ finner spesielt viktig i et hierarki av ulike mål. Imidlertid kan ulike mål som begge oppfattes som viktig oppleves som motstridene, hvis ett skal forfølges må det andre settes til side. For eksempel et ønske om å forbli i Norge hos sine foreldre, eller vandre ut for å erverve seg større muligheter i Amerika. I akutt form sies en slik opplevd målkonflikt å gi opphav til 'emosjonell lidelse'.³⁷ Denne mulige målkonflikten og lidelsen den kan gi opphav til gjør at «The self must become an an object of

³² Peter og Carol Stearns 'emotionology' begrep ble først lansert i 1985, se: Stearns & Stearns «Emotionology». Dette anses av flere som begynnelsen på emosjonshistorie som moderne felt, se: Boddice, *The History of Emotions*, 59-62.

³³ Spesielt kan Monique Scheers forsøk på bygge videre på konseptet av emotivet gjennom Pierre Bourdieus 'habitus' begrep nevnes, se: Scheer, «Are Emotions a Kind of Practice», 198, 212-14; Scheer et al., «Emotions as a Kind of Practice».

³⁴ Reddy, «Against Constructionism», 335-7. Reddy lansert begrepet i denne artikkelen i 1997, og videreutviklet det i 2001 i *The Navigation of Feeling*, se spesielt 96-110.

³⁵ Reddy, *The Navigation of Feeling*, 102-3, 108-9. De grunnleggende mekanismene her er så bekreftelse/avkreftelse knyttet til en selvutforskende effekt, og intensivering/svekkelse knyttet til selvoverskridende effekt. Som Reddy tillegger på s. 103 er dette nødvendigvis en forenkling og man kan finne e.g. bekreftelse eller en intensivering i en rekke ulike grader, man kan finne ambivalens etc.

³⁶ Ibid., 21-33, 107-8, 118-22.

³⁷ For en nærmere definisjon av emosjonell lidelse, se: Ibid., 123, 129.

‘cognition’, and must also be viewed as a terrain of action in which there is something at stake». ³⁸

Følelser må forsøkes å navigeres, og de sentrale verktøyene er nettopp emotivene.

Gitt deres utforskende og potensielt endrende natur kan individer bruke emotiver som instrumenter for å aktivt fremme visse følelser, undertrykke andre, og dermed bygge opp under viktige målorienteringer. ³⁹ Emotiver er på denne måten ikke enkle deskriptive rapporter omkring indre tilstander som kan bedømmes som sanne eller falske. De er utsagn som prøver å fange komplekse indre tilstander, med potensiale for å endre hva man føler gjennom selve ytringen. På denne måten kan de leses som menneskers forsøk på å forstå og håndtere egne følelsesliv, og som er mer eller mindre effektive eller ineffektive i å bekrefte sine egne følelspåstander, samt støtte opp under eventuelle mål de sikter på. ⁴⁰ I kapittel III vil jeg argumentere for hvordan vi kan benytte oss av konseptene emotiver og emosjonell navigasjon som en alternativ tilnærming til følelsesuttrykk i brev skrevet av norske utvandrere. Hvilke emotiver kan vi se at disse omfavnet, og er det mulig å knytte dette til sentrale målorienteringer? Der tildels motstridende mål og følelser kan spores, er det mulig å se tegn på brevskrivere forsøkte å håndtere disse og hvordan ble dette gjort?

I undersøkelsen av diskusjonen om utvandringen i kapittel II vil Reddys konsept av det emosjonelle regime bli sentralt. I *The Navigation of Feeling* gis tildels varierende definisjoner, men den sentrale lyder: «The set of normative emotions and the official rituals, practices, and emotives that express and inculcate them; a necessary underpinning of any stable political regime». ⁴¹ Reddy har åpnet for sameksistensen av flere regimer i ett samfunn, men hovedinteressen hans ligger i hvordan makthavere forsøker å skape et rådende emosjonelt regime og hvordan ulike grupper i samfunnet forholder seg til dette. ⁴² Denne normative orden for følelser omfatter så grunnleggende ideer om hvilke følelser som skal sammenbinde et samfunns medlemmer, hva de skal føle og uttrykke som medlemmer av dette felleskapet, og hvordan dette sikter på å underbygge sosial og politisk stabilitet. Imidlertid er ikke alle regimer er like strengt konstituert. Ulike regimer kan variere i både bredden av offentlige følelsesuttrykk som er tillatt og forventes, og alvorlighetsgraden i straffene ved avvikelse som vedlikeholder regime. Strengere regimer vil for eksempel ønske å skape større konformitet med mer begrensede rammer for hvilke emotiver som tillates. Brudd med eller avståelse fra de normative utsagn som forventes, som å erklære lojalitet eller kjærlighet mot

³⁸ Ibid., 121.

³⁹ Ibid., 108, 118-22.

⁴⁰ Ibid., 108-9.

⁴¹ Ibid., 129.

⁴² Ibid., 55, 125-8. Som han har uttalt blir en emosjonell stil et regime så lenge «they enforce these styles through penalties such as gossip, exclusion, or demotion», se Plamper, «An Interview», 243.

land eller konge, kan således straffes hardt gjennom tortur eller trusselen om vold.⁴³ Jeg tror utvandringen utfordret de etablerte følelsestandardene i et norsk emosjonelt regime, og at dette kan ses i advarslene gitt av flere i utvandringdiskusjonen. Mer spesifikt utfordret det sentrale forestillinger rundt hvilke følelser som skulle binde et individ til sitt land og mobilisere disse til å virke for dets vel. Et sentralt fokus i kapittel II er så på å identifisere hvilke følelser utvandringen kan ses å ha utfordret, og hvordan dette gir utslag i debatten om utvandring.

I kapittel III vil jeg benytte en alternativ tilnærming for å undersøke emosjonelle standardene blant de norske utvandrerne i Amerika, Barbara Rosenweins emosjonelle felleskap. I sin opprinnelige formulering definerte Rosenwein disse som:

precisely the same as social communities - families, neighborhoods... parish church memberships - but the research look at them seeks above all to uncover systems of feeling: what these communities (and the individuals within them) define and assess as valuable or harmful to them; the evaluations that they make about others' emotions; the nature of affective bonds between people that they recognize; and the modes of emotional expression that they expect, encourage, tolerate, and deplore.⁴⁴

Denne definisjon har i stor grad bestått, men har i nyere tid blitt sammenfattet som «groups in which people adhere to the same norms for emotional expression and value - or devalue - the same or related emotions» og «groups of people animated by common or similar interests, values, and emotional styles and valuations.»⁴⁵ Der et eksplisitt maktperspektivet er tydeligere i Reddy, sikter emosjonelle felleskap eksplisitt på å understreke mangfoldet av ulike felleskap. Til enhver tid vil det eksistere et utall forskjellige emosjonelle felleskap hvor man kan snakke om overhengende, undergrupper, motstående og overlappende, marginale, dominerende eller konkurrerende felleskap.⁴⁶ Mennesker kan ses å bevege seg mellom ulike felleskap og justere hvordan de uttrykker følelser, forutsatt at de nye normene ikke er «radically different from the original.»⁴⁷ Felleskapene i seg selv kan også defineres i videre eller snevrere forstand, slik som embetsstanden i Norge eller en spesifikk landsby eller familie. Slik Rosenwein har påpekt vil et videre definert emosjonelt felleskap avsløre ulike varianter og motstiler, mens et snevrere definert vil gjøre at man i større detalj kan karakterisere emosjonelle standarder med henspill på flere følelser og deres uttrykk.⁴⁸

⁴³ Ibid., 125. Regime teorien har kanskje spesielt blitt benyttet til å studere strengere emosjonelle regimer, se Boddice, *The History of Emotions*, 71-2.

⁴⁴ Rosenwein, «Worrying about Emotions in History», 842.

⁴⁵ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 2; Plamper, «An Interview», 253.

⁴⁶ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 24.

⁴⁷ Plamper, «An Interview», sitat s. 256; Rosenwein, «Worrying about Emotions in History», 842.

⁴⁸ Rosenwein, *Generations of Feeling*, 3.

Emosjonelle felleskap vurderes som en mer fleksibel og treffende metode enn regime for å undersøke utvandringens emosjonalitet fra utvandrerne side. Ikke alle grupper kan defineres som emosjonelle felleskap, men det må være en gruppe «in which people have a common stake, interest, values and goals.»⁴⁹ For å forsøke gripe utvandrerne som emosjonelt felleskap blir det så nødvendig og naturlig å gjøre dette langs de linjene der de nettopp kan ses å ha hatt en felles innsats og mål. I Rosenweins metode blir så et første steg å identifisere tekster som tydelig kan sammenbindes med medlemmer av denne gruppen. Hvilke ord for følelser brukes, hvilke evalueringer av ulike følelser kan man spore i teksten, hvilke følelser kommer til uttrykk, hvilke uttrykkes ikke og hvordan kan man peke på likheter på tvers av tekster.⁵⁰ Selv om man først og fremst må behandle utvandrerne som et emosjonelt felleskap på egne premisser, blir det sentralt å se hvordan evalueringene av følelser og narrativet som stå frem om utvandringens emosjonelle side står i motsetning til det uttrykt fra norsk side. Her ligger utvandrerne egne beretninger omkring utvandringens emosjonalitet.

Kilder, avgrensning og struktur

De tidsmessige rammene for undersøkelsen er som tidligere nevnt satt mellom ca. 1836-1860. Grunnene her er flere. Den første gruppeutvandringen fra Norge fant sted med utreisen av sluppen 'Restauration' i 1825, allikevel ble ikke utvandringen årvisst før 1836.⁵¹ Dette markere året hvor utvandringen gradvis skulle begynne å påta seg en større skala, samtidig som den norske allmennhetens oppmerksomhet nå i økende grad skulle rettes mot utvandringens fenomenet. På den andre siden av perioden blir 1865 typisk sett på det vendepunktet som markerer en slags avslutning på 'pionerfasen' i den norske utvandringen, og man skulle få den første store bølgen av utvandring i perioden 1866-73.⁵² Denne utvandringen skilte seg fra den tidligere ikke bare i antall, men også blant annet i den demografiske sammensetningen på hvem som utvandret.⁵³ Det føles så naturlig å trekke et skille rundt her for hva som kan karakteriseres som innledende fase i den norske utvandringen. Når grensene allikevel er satt til rundt ca. 1860, er dette både gjort med øye for hva som er sett hensiktsmessig å behandle innenfor oppgavens rammer, og fordi den amerikanske

⁴⁹ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 24.

⁵⁰ Ibid., 26-8; Rosenwein og Cristiani, *What is the History of Emotions?*, 41-3.

⁵¹ Lovoll, *Det løfterike landet*, 16, 22. Om utvandringen med Restauration se e.g.: Golf, *Oppbrudd og utvandring*, 37-65.

⁵² Ibid., 14-15, 22; Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 473. For en oversikt over tall på utvandrede, samt regional spredning i 'pionerfasen', se: Svaldestuen, «Om den regionale spreinga av norsk utvandring før 1865».

⁵³ Svaldestuen, «Om den regionale spreinga av norsk utvandring før 1865», 78-82; Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 474-5; Lovoll, *Det løfterike landet*, 26-8; Semmingsen, «Norwegian emigration in the nineteenth century»; Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 36-7.

borgerkrigen (1861-5) tildels skulle markere et intermesso i skillet mellom nyere og eldre utvandring.⁵⁴ Dette er ikke absolutte tidsmessige skott, men vil i stor grad bli overholdt.

Når utvandringen mellom 1836-1915 omfattet mer enn 750 000 mennesker, mens den i perioden 1836-65 utgjorde ca. 80 000 blir det kanskje grunn til å spørre: hvorfor fokusere på 'pionerfasen'?⁵⁵ Utgjør ikke den senere masseutvandringen et mer dramatisk og betydelig fenomen for det norske samfunn? Historien om den tidlige norske utvandringen til USA er nødvendigvis en del av denne større historien, samtidig som den utgjør et distinkt og essensielt kapittel som fortjener behandling på egen lest og premisser. Når oppgaven spesifikt ønsker å undersøke den tidlige utvandringens emosjonalitet, er jo dette også fordi det ligger et annet narrativt her. Ved periodens start kan man på flere områder peke på betydelig vedvaring av at det Sverre Steen har kalt 'det gamle samfunn'. Knut Kjeldstadli har sammenfattet samfunnsordningen her med begrepene «stillstand, avstand, husstand».⁵⁶ Kort oppsummert et samfunn av sakte omskifting, rigide standsskiller og kulturell og geografisk separasjon og festethet. Man kan peke på en ikke ubetydelig intern flytting, samt noe tidligere utvandring til spesielt Holland, men som Ingrid Semmingsen skisserer markerte utvandringen til Amerika et mye mer drastisk oppbrudd. Det var ikke indirekte og individbasert utvandring, men hele grupper av mennesker som vandret til et fjernt land for det som mest sannsynlig representerte en endelig adskillelse.⁵⁷ Ved å undersøke den tidligere utvandringens emosjonalitet håpes det dermed også å belyse aspekter av hvordan både det norske samfunnet og utvandrerne selv responderte på dette nye og mer dramatiske oppbruddet. Geografisk befinner vi oss så på begge sider av Atlanteren. For å gripe dette potensielt omfattende emne innenfor oppgavens rammer behøves derfor en avgrensninger i både kilder og studieområde.

Kapittel II omhandler utvandringens emosjonalitet fra norsk side. En nødvendig avgrensning har så omhandlet hvordan man skal kunne gripe denne innenfor oppgavens rammer. Jeg har derfor valgt å fokusere på innleggene som kan knyttes inn i diskusjonen om utvandring, med et spesielt fokus på innlegg i avisene. Andre skrifter om utvandringen, diktning og e.g. rapporter fra departementer i saker tilknyttet utvandringen har i noen grad blitt behandlet der relevant. Slik som Liv Pettersen konkluderer i sin undersøkelse av diskusjonen i tidsrommet 1836-46 utgjør mange av innleggene i denne debatten, i den grad forfatteren kan identifiseres, «lederne i tidens politiske,

⁵⁴ Lovoll, *Det løfterike landet*, 22, 90.

⁵⁵ Ibid., 20; Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 33.

⁵⁶ Kjeldstadli, «Standssamfunnets oppløsning», 52; Steen, *Det gamle samfunn*.

⁵⁷ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 185-6. For en konsis oversikt over intern flytting i Norge i perioden før masseutvandring, se: Østrem, *Norsk Utvandringshistorie*, 21-30. Sølvi Sogner har skrevet to bøker om utvandringen til Holland, se: Sogner, *Ung i Europa*; Sogner, «Og skuta lå i Amsterdam...».

kulturelle og religiøse liv.»⁵⁸ Dette betyr ikke bare at det var de kondisjonerte som ytret seg i debatten fra norsk side, men de dominerte nok blant annet i innleggene i avisene. Vi snakker så om et relativt begrenset sosialt sjikt. Selv om dette nødvendigvis setter spørsmål om hvem som hadde makt og mulighet til å ytre seg i samtidens offentligheten, bedømmes allikevel diskusjonen som passende grunnlag å gripe utvandringens emosjonalitet fra norsk side.⁵⁹ Vi kan allikevel på denne måten ikke snakke om ‘allmennhetens’ reaksjoner, men nettopp de som fikk uttrykk i det offentlige meningsutvekslingen. Det var i stor grad også disse reaksjonene flere av utvandrerne selv skulle engasjere seg mot, fortrinnsvis i brev. Der oppgaven fatter spesiell interesse for hvilke emosjonelle standarder i et emosjonelt regime utvandringen ble sett å utfordre, fatter også de ledende menns reaksjoner spesiell interesse da de på mange måter kan ses på som forvaltere og formidlere av disse standardene. Dette betyr imidlertid ikke at alle grep og forsto disse på samme måte, som må tas høyde for i drøftingen.

Oppgaven sikter ikke på å gi en omfattende fremstilling av selve utvandringdiskusjonen, men nettopp å belyse deler av dens emosjonelle side. Ingrid Semmingsen har nok gitt den bredeste og mest sammenfattende fremstillingen av selve diskusjonen, og for en oversikt henvises det spesielt til henne.⁶⁰ Flere av innleggene i denne debatten er nødvendigvis behandlet av flere historikere forut, blant annet har en tekst slik som biskop Jacob Neumanns hyrdebrev fra 1837 blitt stående som en standardtekst i den norske utvandringshistorien.⁶¹ Samtidig som oppgaven forsøker å belyse disse fra en alternativ inngang med utgangspunkt i oppgavens problemstilling har også en rekke innlegg som kan betraktes signifikante, men i mindre grad har blitt belyst blitt forsøkt inkludert. I første rekke har det vært et fokus på innlegg som tydelig forsøker å plassere seg inn i diskusjonen om utvandring. Spesielt i avisene er det allikevel et bemerkelsesverdig spenn i typen innlegg som uttrykker sterke meninger omkring utvandring, i kortere eller mer uttømmende format. Det har vært et spesielt fokus på hovedstadstaviser som *Morgenbladet*, *Den Norske Rigstidende*, *Den Constitutionelle* og *Statsborgeren*. Flere av innleggene her fikk også videre utbredelse gjennom at de ble opptrykket i lokalavisene. Av andre sentrale aviser som befattet seg med utvandringen har

⁵⁸ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 84.

⁵⁹ Henrik Mathiesen peker på hvordan «Trykningen av utvandrerbrev i norske aviser både bekrefter og utfordrer denne karakteristikken» av hvem som dominerte den offentlig meningsyttringen, se: «Trykte amerikabrev», 357. Flere innsendte innlegg er også anonymiserte, og der er derfor vanskelig å trekke konklusjoner om opphavsmenn.

⁶⁰ Henvisninger til innlegg i diskusjonen finnes gjennomgående i både bind 1 og 2 av *Veien mot vest*, men den behandles og mer spesifikt gjennom visse partier. Se: Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], spesielt s. 179-215, 449-63 for perioden før masseutvandring og Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 2], spesielt s. 405-44, for tiårene av de tre store bølger.

⁶¹ Mørkhagen, *Farvel til Norge*, 114.

spesielt *Christianssandsposten*, *Stavanger Amtstidende* og *Adresseavis*, *Bergens Stiftstidende*, *Arbeider-Foreningernes Blad*, *Nordlyset* og *Lillehammers Tilskuer* blitt undersøkt. Da ikke alle årganger av for eksempel *Christianssandsposten* har vært tilgjengelig, har jeg tidvis måtte støtte meg på sekundærfremstillinger av innlegg her. Nødvendigvis har ikke alle innlegg i disse avisene som befattet seg med utvandringen i perioden blitt gjennomgått, heller fattet like stor interesse, men fokuset har vært på tendenser og hva som belyser problemstillingen. Da utvandringdiskusjonen kan sies å ha blitt ført med størst intensitet på 1840-tallet har et naturlig tidsmessig fokus falt her.

Mest sentralt i undersøkelsen av utvandringens emosjonalitet fra utvandrerne side i kapittel III er amerikabrevene. Slik blant annet Arnfinn Engen har påpekt er disse de mest sentrale kildene vi har til emigrantenes egne holdninger og perspektiver, spesielt på en videre skala.⁶² Som alle kilder kommer også denne med sine rammer og begrensninger, og det har dels vært sterkt omstridt hvilken rolle de kan spille i historisk forskning.⁶³ På en side er det det tekniske aspektet. Brevskrivere hadde ofte begrenset skrivetrening, og hadde ikke nødvendigvis evnen til å gi uttrykk for alt de ønsket. Spesielt før de internasjonale postkonvensjonene mot slutten av 1860-årene ble det også stilt konkrete økonomiske krav som påvirket lengde, hvem og hvor ofte man kunne sende brev. Dette kan modifieres noe ved at brev også ble sendt 'ved leilighet', altså med hjemvendende emigranter.⁶⁴ Som Orm Øverland har understreket utgjør også brevene som er bevart kun et utvalg, og slik han foreslår er det for eksempel mulig at brev som fortalte om suksess og fremgang i større grad ble tatt vare på.⁶⁵ En rekke ulike faktorer kan også ha påvirket brevskriveren. Sentralt blir nettopp at brevene innenfor denne perioden ofte kunne nå et større publikum enn det adressat tilsa, ved at de kunne bli lest høyt, kopiert og delt videre. Dette var ofte noe brevskriver kunne være bevisst på, og vi må i alminnelighet slik Øverland understreker betrakte amerikabrevene som offentlige tekster.⁶⁶ Ulike funksjoner kan og sies ha skjerpet og styrt brevskriveren slik som ønsket om å vedlikeholde emosjonelle bånd, et behov om å rettferdiggjøre utvandring, eller ønske om å gi innspill i den pågående diskusjonen om utvandring. Om den offentlige funksjonen har David Gerber påpekt hvordan brevene ofte kan sies å ta mer sikte på å konstituere «social intelligence», en

⁶² Engen, «Utvandringshistorie og amerikabrev», 162.

⁶³ For en oversikt i internasjonal sammenheng, som og berører norske brev, se: Gerber, «The Immigrant Letter between Positivism and Populism»; Borges & Cancian, «Reconsidering the migrant letter».

⁶⁴ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 36-7.

⁶⁵ Ibid., 39; Øverland, «Listening to Immigrant Voices», 196-99.

⁶⁶ Øverland, «Listening to Immigrant Voices», 191-2; Øverland, «Learning to Read Immigrant Letters», 211-12.

instruksjon for emigrasjon og reetablering, enn som en måte å vedlikeholde familiære relasjoner.⁶⁷ Ulike brevskrivere kan ha hatt ulike intensjoner i tankene på et mer eller mindre bevist nivå, samtidig som ulike brev kan sies å gjøre en eller flere av disse tingene i ulike kombinasjoner og til ulik grad. For mye spekulasjon i eksakt intensjon og hva som styrte brevskriveren vil ofte bli nettopp kun spekulasjon. Allikevel er det viktig å ha disse tingene i bakhodet når man tilnærmer seg brevene og begynner å tolke dem som historiker.

Til tross de mange begrensningene og forbeholdene representerer amerikabrevene de sentrale historiske kildene som gir oss tilgang til emigrantenes egne synspunkt. Tross begrensninger i språk fikk også ofte brevskriver videreformidlet og gitt uttrykk for mye.⁶⁸ Med hensyn til følelser har Orm Øverland pekt på hvordan flere av tidlige brevene sier lite om private følelser, og knyttet dette dels til brevenes offentlige natur.⁶⁹ På en side blir dette viktig i denne oppgaven ettersom nettopp viktig gjennom at det forteller oss noe om hva som ble ansett som sømmelig og ikke å uttrykke følelser om, de emosjonelle standardene. Samtidig oppmuntrer emosjonshistorien oss til å søke følelser i bredere betydning. Som Rosenwein sier er følelser ofte gjemt i teksten, de kan uttrykkes kort, behandles indirekte og man må også stille spørsmål rundt det som kan anses som klisjeer eller hverdagslig, slik som hilsener i brev.⁷⁰ Man kan nødvendigvis argumentere for at andre kilder som e.g. dagbøker kunne gitt større innsikt i menneskers følelsesliv, og dette kunne nok utdypet funn i ulike retninger undersøkelsen. Da disse i mindre grad er bevart fra perioden, for grunner av plass og fordi man er interessert i det brede narrative, er disse ikke inkludert her.⁷¹

Liknende har Sigrid Lien argumentert for hvordan brevene kan leses i vekselvirkning med eventuelle fotografier vedlagt, men da denne praksisen først ble vanligere utenfor perioden er ikke dette behandlet.⁷² Emigranthåndbøker er imidlertid behandlet i noen grad, mer spesifikt de av Ole Rynning og Johan R. Reiersen. Som flere av amerikabrevene sikter disse på å gi råd, opplysning og veiledning omkring utvandring. Da disse oppnådde bred sirkulasjon i samtiden fatter disse spesiell interesse i hvilke evalueringer av følelser og emosjonelle narrativer de fremstiller.

⁶⁷ Gerber, «Epistolary Ethics», 10. Allikevel, som blant annet Jon Gjerde har påpekt eksisterer det ikke nødvendigvis her et klart skille, da korrespondanse ofte utilsiktet kunne fungere som en oppmuntring og forutsetning for kjedemigrasjon, *The Minds of the West*, 81-89.

⁶⁸ jf. Gerber, *Authors of their lives*, 88-9.

⁶⁹ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 28; Øverland, «Listening to Immigrant Voices», 216.

⁷⁰ Plamper, «An Interview», 248; Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 28, 59.

⁷¹ Både dagbøker og memoarer fra perioden finnes i Holst, *Del 2: Erindringer*.

⁷² Lien, *Lengselens Bilder*, spesielt s. 13-47.

Kapittel II

Fedrelandskjærighet, emosjonell disiplinering og hjemlengsel

Sveinung

I Noreg vi eg kje lenger væra;
men reise vest te Amerika.
De æ de klokaste eg kan gjæra;
der har eg hørt dei kan liva bra,
som sine Hænder forstænd aa bruke;
der Jor æ billig aa kaama te;
der store Tyngslir ska inkje sluke
de Joris Dyrkarar svettar fe.

Her gjilt om Frihet aa Likhet talas,
aa sjave Folkji fe Kassa raaer;
men Embetsmænnar for høgt betalas
skjønt Andre liver i smale Kaar;
Naar Staten me slike Anlæg drustar
at Tonnur Gul række inkje te
lig Næringsvegum i Tvang aa rustar,
af Toldtariffane trykte ne.

Guttorm

Om i Visconsin eg liva konna
fraa Næringsutir aa Tyngslir fri,
haat nytta de, naar eg kon kje onna,
men længte heimatte al mi Ti?
Dei som i Norge fin Alt besværligt
kan i Amerika kanskje faa
erfara, der æ langt mindre herligt
hel i de Land dei har reist ifraa.

Mæ slike Tankar, aa Mot i Bringa
te Virksomhed i mit Fosterland,
eg elsker Normænnan ubetinga,
aa Norje framfor qvart ana Land.
Men reise bort ifraa Slægt aa Venner,
aa friste Lykka saa langt herfaa
blandt Folk aa Spraak, som eg inkje kjenner
kan aller Hugjen min fatte paa.⁷³

Linjene overfor er et utdrag av diktet «Sveinung aa Guttorm» av dikteren og stortingsmannen, med tilknytning til bondeopposisjonen, Tormod Knudsen Borgegjorde. Diktet sto på trykk i *Morgenbladet* den 27. februar 1846, og skal forestille en samtale mellom to venner. Den utvandningslystne Sveinung legger først frem en heller krass kritikk av samfunnsforholdene som bakgrunn for sin lyst. Guttorm svarer så, og selv om han imøtekommer deler av kritikken Sveinung legger frem legges noen faktorer tungt imot det å utvandre: fedrelandskjærigheten og lengselen man vil føle til slekt og venner.

Mer enn ett enkelt lyrisk innlegg mot utvandringen, plasserer diktet seg inn i en diskusjon om utvandringen som skjøt fart i norsk offentlighet i andre halvdel av 1830-årene. Denne ble spesielt ført gjennom landets voksende antall aviser, men med signifikante utslag også i den øvrige kulturelle sfære.⁷⁴ En rekke ulike stemmer skulle involvere seg i forsøket på forklare hvorfor flere

⁷³ Knudsen, «Sveinung aa Guttorm (En Samtale om Udvandringen til Amerika, i øvre thelemarkiske Dialekt.)» i Blegen og Ruud, *Norwegian emigrant songs and ballads*, 110-113. Offentliggjort i *Morgenbladet* 27. februar 1846. I *Morgenbladet* har diktet asterisk med tilføyelsen: «De Motiver til at udvandre, som her ere lagte Sveinung i Munden, ere ikke fingerede, men virkelig af Mange udtalte som hoveddebægrunde, hvorfor de have bestemt sig til at forlade Fædrelandet.»

⁷⁴ Se: Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], spesielt s. 179-215, 449-63 for nærmere behandling av denne diskusjonen før perioden av masseutvandring. For debatten i 'innledende fase' se også: Pettersen, Liv R. *Utvandringen som problem*. For nærmere om diskusjonen i tiårene av de tre store bølger, se: Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 2], spesielt s. 405-44. Jørund Mannsåker har behandlet diskusjonen med utgangspunkt i norsk litteratur og diktning, se: *Emigrasjon og Diktning*, spesielt s. 274-331. I Skard, *USA i norsk historie* diskuteres innlegg og skiftninger i denne debatten på flere tidspunkt, i sammenheng med skiftende og ulike syn på Amerika i Norge.

og flere nå bestemte seg for å vandret ut i landet. Kunne man legge hjemlige sosiale eller politiske forhold til grunn? Hadde ikke allmuen arbeidsviljen til å opparbeide seg her hjemme? Lot de seg i sin lettsindighet lokke av lyse skildringer i brev? Disse ulike tolkningene skulle tildels gå mot hverandre og stå i opposisjon. Likevel sto de fleste som ytret seg i offentligheten i denne tidlige perioden samlet i sine advarsler mot utvandringens farer. Slik Henrik Mathiesen har argumentert skulle trykningen av amerikabrev delvis utfordre og utvide rammene for deltakelse i en offentlighet dominert av de høyere sosiale lag. Selv om meningene uttrykt i brevene samtidig kunne bli forsøkt imøtegått, ga det rom for utvandrerne egne synspunkt om utvandringen og hva den brakte.⁷⁵ I mer alminnelighet utgjorde amerikabrevene sendt hjem en motsats, spesielt der disse kunne være gjenstand for høytlesning, kopieres og deles videre. Utvandrerne egne synspunkt og tolkninger vil være tema for neste kapittel. I dette kapitlet vil jeg undersøke hvilke reaksjoner utvandringen frembrakte i landet de forlot. Hvilken følelser satte utvandringen i spill fra norsk side, sett gjennom øyet av utvandringdiskusjonen?

Der utvandringen utfordret ideer om festethet kan den også sies å ha utfordret de emosjonelle standardene i samtiden som skulle fordre dette. Som vi skal se kom flere av talsmennene i den norske utvandringdebatten til å fremsette utvandringen som et svik mot fedrelandskjærlighet – et begrep som i samtiden hadde flere ulike implikasjoner. Noen sto heller ikke tilbake for å advare mot de følelsesmessige smertene som ville følge om en skulle velge reise vestover i håp om et bedre liv, det være savn av familie og hjemlengsel. Kapitlet vil kaste lys over deler av den tidlige utvandringdiskusjonen med blick for dens emosjonelle elementer. Til hvilken grad kan reaksjonene her avsløre samtidige emosjonelle standarder i det William Reddy kaller et emosjonelt regime?⁷⁶ Hva kan reaksjonene mot utvandringen fortelle oss om hvilke følelser utvandringen satte i spill, og hvilken konsekvenser fikk det for den emosjonelle skjebne utvandrerne ble spådd?

Utvandringdiskusjonens linjer

Den norske utvandring startskudd ble satt den 5. juli 1825, da sluppen «Restauration» satte kurs fra Stavanger mot Amerika. Til tross for «sluppefolkets» viktige rolle i utvandringshistorien, skulle ikke utvandringfenomenet ta umiddelbar fart i kjølvannet av deres utreise. Utvandringen til Amerika ble en årlig affære først i 1836, og det var nå samtidig observatører i Norge skulle begynne å snakke om at «Amerikafeberen» bredte om seg.⁷⁷

⁷⁵ Mathiesen, «Trykte amerikabrev», 357, 365, 375-6.

⁷⁶ Reddy, *The Navigation of Feeling*, 122-7.

⁷⁷ Lovoll, *Det løfterike landet*, 16, 19.

Men hvordan skulle man møte utvandringsfenomenet? Myndighetens offisielle holdning kan beskrives som noe avventende og relativt liberal, selv om man også kan spore en tydelig ambivalens. Det var tidlig et fokus på informasjonsinnhenting i ulike departementer. Selv om dette primært var for å øke forståelsen av utvandringsfenomenet, kunne denne også tydelig bli brukt for å advare mot utvandring. For eksempel ble en kritisk beretning fra en utvandret blikkenslager i 1837 sendt ut av departementet for finans, handel og toll til utvandringsdistriktene, og følgelig satt på trykk i blant annet *Skiens Ugeblad* og *Stavanger Adresseavis*.⁷⁸ Man ville imidlertid ikke gripe mer systematisk inn og nekte folk å utvandre. *Den Norske Rigstidende* kunne i 1844 melde at det for den kongelige kommisjon, som i 1843 hadde blitt nedsatt for å se på utvandringslovgivningen, aldri var aktuelt å «betage noget Medlem af Statssamfundet den naturlige Frihed at træde ud af denne Forbindelse».⁷⁹ Det endelig forslag til en utvandringslov skulle også i stor grad reflektere dette, men proposisjonen ble ikke vedtatt da den ble tatt opp til debatt i 1845.⁸⁰ Liberalismen skulle gripe sterkere tak om i det politiske liv i 1840-årene, og en inngripen ved lovlig hjemmel som hindret folk i deres 'naturlige Frihed' ville så stå i strid med dette tankegodset.

Samtidig som man ikke ville nekte utvandring ved lov, skulle utvandringen hurtig tas opp til diskusjon i det offentlige rom. Her kan man tydelig se at utvandringen både satte følelser i spill, delvis sterke, men også hvordan følelser ble forsøkt spilt på. Liv Pettersen som har sett på diskusjonen i tidlig fase, identifiserer deltakerne som lederne i «tidens politiske, kulturelle og religiøse liv».⁸¹ Det var imidlertid ikke bare embetsmenn som skulle ta til orde, men også en rekke stemmer av mer opposisjonelt opphav. Den første gruppe fornektet i de fleste tilfeller at utvandringen kunne ha sitt opphav i noen ufrihet i politisk, sosiale eller religiøse hensyn, en generell overbefolkning eller grunnleggende vanskeligheter med å skaffe seg et utkomme, slik pekt på av noen av utvandrere i brev.⁸² De opposisjonelle stemmer var en mindre samlet gruppe, ofte anonyme og individualiserte i tilnærmingen, men pekte typisk på behovet for reform fra statsmaktens side for å bedre forholdene i Norge.⁸³ På denne og andre måter skulle utvandringsdebatten og fenomenet ofte impliseres i den større samfunnsdebatten, og kunne bære preg av typiske skillelinjer her. Samtidig som man tidlig kan betrakte utvandringsfenomenets

⁷⁸ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 154-6; Eide, Ole J. *De første utvandrere fra Rogaland til Amerika*, 91-92.

⁷⁹ *Den Norske Rigstidende* 22. februar 1844.

⁸⁰ For mer om de norske statsmaktens forhold til utvandring i perioden se: Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], spesielt 152-178; Blegen, *Norwegian migration to America*, spesielt 214-238. Begge disse inkluderer en gjennomgang av utvandringsloven, og omstendighetene rundt den.

⁸¹ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 84.

⁸² *Ibid.*, 19-33, 87-9; Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 185.

⁸³ *Ibid.*, 34-62, 92.

delende potensial, skulle også de som ropte på reform sjelden se utvandring som et alternativ i utvandringens første år. Den generelle mening uttrykt fra norsk side, med spesiell styrke i 1840-årene, var at utvandringen både var til skade for utvandrerne selv og landet de forlot.⁸⁴

Antiutvandrerne skulle imidlertid få sin motsats, og svinge noe gjennom undersøkelsesperioden. Utvandningsbevegelsen skulle tidlig få en forkjemper i Johan R. Reiersen, som både argumenterte for og ga tilpass til utvandningsvennlig stoff som redaktør for *Christianssandsposten* (1839-46). Selv om *Christianssandsposten* skulle stå alene i måten den fremholdt en slik argumentasjon i 1840-årene, fikk også de mange advarslene en tydelig motstemme i offentligheten utover den gitt av utvandrerne selv. Reiersen skulle også i 1844 forfatte *Veiviser for Norske Emigranter* etter ett opphold i Amerika, hvorpå han endelig utvandret i 1845.⁸⁵ Hans argumentasjon kunne tidvis være krass, og følge mangetydige linjer. Generelt så han Norge som preget av ulikhet og standsskiller, med mangel på og behov for reform, og almuens kår følgelig ofte slette. Utvandringen til Amerika var således en logisk konsekvens av dette, og heller å anbefale enn å advare mot.⁸⁶

Uttalelsen i *Den Norske Rigstidende* overfor kan gi inntrykk av en mer rent klinisk statsborgerlige forståelse av den norske samfunnsborgers relasjon til landet. Man hadde en naturlig frihet til å trede ut av denne relasjon som man ønsket. Når vi nå beveger oss inn i utvandningsdiskusjonen, kan man imidlertid raskt skimte at det eksisterte en rekke kompliserende faktorer i dette forholdet. Utvandningsfenomenet utfordret samtidige tanker om stabilitet, hva som bandt ett individ til sitt fødeland og det iboende ønske om å virke for dets vel. På denne måten kan vi kanskje i utvandningsdiskusjonen skimte hvilke emosjonelle standarder som skulle fordre dette ut fra det Reddy omtaler som et emosjonelt regime.

Biskop Neumanns formaning: emosjonell lojalitet og svik

Et tidlig og lidenskapelig innlegg mot utvandring kom i 1837 fra biskop Jacob Neumann, med hans *Varselsord til de udvandningslystne Bønder i Bergen Stift*.⁸⁷ Dette hyrdebrevet ble spredt vidt innenfor Norges grenser, ble trykket i forkortet form i *Den Norske Rigstidende* og nådde også

⁸⁴ Ibid., 84; Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 186; G.J. Malmin referert i Blegen, *The 'America Letters'*, 10; Mannsåker, *Emigrasjon og Diktning*, 330; Skard, *USA i norsk historie*, 105.

⁸⁵ For mer om Reiersen se introduksjonen til den engelske oversettelsen av denne: Nelson, «Introduction».

⁸⁶ For mer om utvandningsdiskusjonen slik ført i *Christianssandsposten* og flyvebladet *Norge og Amerika* se: Pettersen, *Utvandringen som problem*, 63-81.

⁸⁷ Neumann, «Varselsord».

norske emigranter i Amerika.⁸⁸ I biskopens formaninger kan vi skimte flere momenter og konfliktlinjer som skulle ytres med ytterligere styrke blant anti-utvandringens forkjempere i de kommende år. Han omtaler amerikabrevenes forførende kraft, den høye kostnad og det umenneskelige slitet utvandringen førte med seg. Han stiller også spørsmål om hvordan utvandringen kan ha opphav i nød eller politisk ufrihet, slik noen hadde oppgitt, da det er «Manden med Gaard og Gods, det er Norges frie, lykkelige, uafhængige Odelsbonde» som utvandrer og han nå «har Adgang til at sidde i sit Fædrenelands Storaad»?⁸⁹ Som denne og andre uttalelser i Neumanns brev peker på, lå det i et potensiale i utvandringsbevegelsen til rokke ved sentrale forestillinger i det samtidige Norge.

Gitt at det på tidspunktet av Neumanns brev kun var omlag 715 utvandrede fra Norge, har Knut Djupedal fremhevet hvor drastisk hyrdebrevet fremstår, og foreslått det som et uttrykk for 'moralsk panikk'.⁹⁰ Her blir så Neumanns formaning uttrykk for noe større: hvordan et relativt nytt fenomen som utvandringen kan gi opphav til frykt, defineres som en trussel mot samfunnets grunnleggende verdier og interesser, og hvorav forfatningens voktere må skride frem i dets forsvar. De geistlige hadde siden eneveldets tid, men fortsatt i første halvdel av 1800-tall en spesiell rolle, plikt og makt som representant for styresmaktene i opplysningen og instruksjonen av folket.⁹¹ At Neumann i kraft av sitt embete og stilling fant det nødvendig å trede frem for å sikre en stabil forfatning langs det tradisjonelle standssamfunnets linjer, blir tydelig på flere måter. Blant annet kan man peke på hans uttalte paternalistiske motivasjon, de «faderlige Følelser for Eders vel», og henvisning til hvordan de utdannede klasser kanskje kan søke til andre land for å gjøre seg mer nyttig for fedrelandets tjeneste, er alt en bonde kan lære for å gjøre seg nyttig i hans fedreland.⁹² Selv om han var dypt engasjert i folkeopplysningen, og redigerte blant annet i en periode tidsskriftet *Den norske Bondeven*, var grensene for denne opplysningen bundet av samfunnsformasjonen.⁹³

Følelser og lojaliteter blir svært viktig i Neumanns formaning mot å utvandre, både i hvordan de blir forsøkt spilt på og henvist til. Standarden settes i åpningen av brevet hvor han peker på at han kjenner bøndernes sanne natur, med kjærlighet til konge og fødeland, bondesind, strevsomhet og et ønske om å behage gud. Det er i Norge «Fædrelandets Søn sig lyksalig fremfor paa noget andet

⁸⁸ Mathiesen, «Trykte amerikabrev», 361.

⁸⁹ Neumann, «Varselsord», 4, 6.

⁹⁰ Djupedal, «Amerikafeber», 77-9.

⁹¹ Løvlie, «Presten som opplysningsagent», 60, 63-4. Som Løvlie diskuterer på s. 67-78 skulle imidlertid denne rollen gradvis utfordres i den mer utvidede og liberale offentligheten fra omlag 1840.

⁹² Neumann, «Varselsord», 3-4, sitat s. 3.

⁹³ Wasberg, *Fagpressen i Norge*, 56. Tidsskriftet ble utgitt av «Selskabet for Aggers Sogns Vel».

Sted i Verden».⁹⁴ Hvis man lykkes, vil det være i gammel alder og muligens uten de intime bånd man har avkuttet seg fra. Om ikke denne lengselen melder seg vil den til gudsdyrkelsen gjøre det, da den Bergenske bonde ikke lever for jorden alene. Konklusjonen blir så, «Bliv i Landet, og nær dig redelig!»⁹⁵ Det er emosjonelle bånd, plikter og lojaliteter på en rekke ulike nivåer som skal holde den norske bonde i fedrenes jord. På en måte kan man si at følelsene smelter inn i lojalitetene, den ene skal fordre den andre. Imidlertid, i sin beslutning om å utvandre, hadde utvandrereren sveket disse bånd og fedrelandet: «han river sig løs fra ethvert Baand, der knyttede ham til hans Fædreland, han vender Ryggen til den Dal, hvor hans Forfædres stærke Arm...han vender Ryggen til det Huus, hvor hans Moder gav ham Die, og hvor hans Fader knæsatte ham med Bøn til Gud, han vender Ryggen til sin Friheds Paulun , til sin Uafhængigheds faste Borg, til sin Lykkes sikkre Kilde»⁹⁶

Er det mulig å lese biskop Neumanns hyrdebrev som et forsøk på emosjonell disiplinering? Der felles normative vurderinger av følelser kan virke konstituerende for sosiale og politiske felleskap, og i Barbara Rosenwein ord kan ses å reflekterer hvordan deltagere «have a common stake, interest, values and goals», kan også felles ‘feeling rules’ ses å ha en kontrollerende og disiplinierende funksjon.⁹⁷ Medlemskap i et felleskap blir knyttet til et ideal av de felles normative evalueringer av følelser, og til dels avhengig av individets evne til å konformere til disse.⁹⁸ Dette maktperspektivet er enda tydeligere hos Reddy: Hvordan ethvert stabilt politisk regime søker en normativ orden for følelser som understøtter det politiske, et emosjonelt regime.⁹⁹ Gjennom å sanksjonere mot avvikende tendenser sikter man å bygge konformitet som fordrer stabilitet. Dog tydelig farget av Neumann som individ og hans geistlige rolle, er det innenfor disse rammene mulig å lese hyrdebrevet som en peking og disiplinering gjennom et idealbildet av den sosialt og geografiske festede, fedrelandselskende og virksomme bonde. I dette ligger det og en vekselvirkning. Samtidig som han peker på idealbildet bygger han også ut frykten om hva utvandringen vil føre til. Manglende mulighet for gudsdyrkelse, fremmedfølelse og savn. Dette kan dels leses som det Reddy kaller ‘induced goal conflict’. Regimet bygger to mål som motstridende, lysten til å vandre

⁹⁴ Neumann, «Varselsord», 3-4, sitat s. 4.

⁹⁵ Ibid., 9.

⁹⁶ Ibid., 4.

⁹⁷ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 23-4, sitat s. 24.

⁹⁸ Dette har også blitt viet økende oppmerksomhet innen statsvitenskap, og spesielt studiet av statsborgerskap, for en oversikt, se: Di Gregorio og Merolli. «Affective Citizenship and the Politics of Identity, Control, and Resistance».

⁹⁹ Reddy, *The Navigation of Feeling*, 124-128. Et eksempel som gis på et strengt og effektivt håndhevet emosjonelt regime er Frankrike under Louis XIV, med strenge normer for offentlige følelsesuttrykk, implementasjon gjennom personbasert trening, og håndheving gjennom et byråkratisk nettverk av kongens embetsmenn se s. 145-147.

ut mot det å være en god kristen eller fedrelandselskende borger, og holder ett frem som det normativt korrekte å forfølge. Sammenbundet med det motsatte settes trusselen om straff i en eller annen form. Da utvandrerer ville være utenfor regimets rekkevidde blir dette her indirekte, gjennom savnet som vil prege en og mangelen på guds ord.¹⁰⁰ Selv om han i hyrdebrevet sier at bare vil bringe betenksomhet, skulle han senere uttale hensikten som å «faae standset denne efter mit Begrep utidige og i flere Henseender daarlige Lyst.»¹⁰¹ En slik disiplinering kan spores i flere av innleggene mot utvandringen, allikevel er det ikke entydig hvordan dette ble gjort. En sentral følelse som ofte står i sentrum er imidlertid fedrelandskjærligheten – denne krever nøyere granskning.

Fedrelandskjærlighete: allmennånd og naturlige bånd

Et emosjonelt regime forsøker å forme de tanker og følelser som skal tenkes å sammenbinde et samfunn og hva innbyggerne skal føle som en del av det, selv om dette kan gjøres i strengere eller svakere forstand.¹⁰² Under eneveldet kan man snakke om et strengere emosjonelt regime bygget rundt kongetroskap og befestninger av denne, stand, rang, ære og paternalisme.¹⁰³ Tina Damsholt har allikevel fremhevet hvordan man fra slutten av 1700-tallet kan se tilstøt mot en ideologisk omformulering av samfunnskontrakten her. Det ble et økt fokus på en borgertanke med bindende avtaler og gjensidige forpliktelser, hvor konseptet fedrelandskjærlighet skulle stå sentralt. Som både en iboende følelse og dyd skulle alle andre borgerdyder skulle springe ut av denne, og garantere lydighet og plikt.¹⁰⁴ Når vi befinner oss ved utvandringsfenomenets tiltagelse er vi nødvendigvis i en annen tid og en annen politisk situasjon. Som Rasmus Glenthøj har diskutert skulle imidlertid forestillinger rundt patriotisme og fedrelandskjærlighet påta seg ny viktighet i Norge etter 1814.¹⁰⁵ Man kan tildels knytte dette til den ‘patriotiske liberalismen’ som Jens Arup Seip har plassert som dominerende politisk ideologi frem til 1830-årene.¹⁰⁶ Her ble «Felleskapet, fedrelandet, det almene...gjenstand for religiøst farget dyrkelse.»¹⁰⁷ Ettersom intelligenskretsens menn klatret opp til maktens rekker i samspill med et økt liberalistisk fokus ble de mest

¹⁰⁰ Reddy, *The Navigation of Feeling*, 61-2, 115, 125, 323, definisjon s. 129.

¹⁰¹ *Bergens Stiftstidende* 5. mars 1840.

¹⁰² Reddy, *The Navigation of Feeling*, 126-8.

¹⁰³ Det emosjonelle regime under eneveldet er behandlet nærmere i Pedersen, *Følelsesmakt*, se spesielt 25-30.

¹⁰⁴ Damsholt, *Fædrelandskærlighed og borgerdyd*, 13-14, 80-2, 88-92. Her knytter hun seg tildels til Jens Arup Seip og teorien om det ‘opinionstyrte enevelde’, se s. 82-4, 87.

¹⁰⁵ Glenthøj, *Skilsmissen*, 106.

¹⁰⁶ Seip, *Utsikt over Norges historie*, 88-98.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 93.

krafpatriotiske elementene i denne diskursen svekket.¹⁰⁸ Som utvandringsdiskusjonen kan vise oss gikk allikevel fremdeles fedrelandskjærlighetsbegrepet inn i forståelser rundt hva en innbygger skulle føle, spesielt der dette kan sies å være et mangefasettert begrep. Dette gir både utslag i ulike argumentasjoner mot utvandring, og den emosjonelle skjebne utvandrerne ble spådd.

Men hvilke ulike former kunne fedrelandskjærlighet påta seg? Rasmus Glenthøj har undersøkt norsk og dansk identitet i tiden før 1814 og etter, og mener man kan identifisere tre distinkte patriotiske begrep i tiden før 1814. Dette er så (hel)statspatriotisme, en kosmopolitisk/allmennpatriotisme og en nasjonalpatriotisme.¹⁰⁹ Poenget her er ikke å sette en strek mellom disse konseptene før 1814 og til vår periode. De bedømmes allikevel hensiktsmessig gjennom at de gir rammer for å diskutere tre distinkte forståelser av fedrelandskjærlighet utvandringen skulle sette i spill.

Statspatriotisme før 1814 var en samlende ideologi som innbefattet alle innbyggerne i helstaten, og ga utslag i dyrking, hylling og fremvisning av troskap mot felles institusjoner, og da spesielt kongen.¹¹⁰ Hvorfor blir denne tanken viktig i utvandringsdiskusjonen? Her blir et individs fedrelandskjærlighet målt etter dets evne til å fremvise regimelojalitet, og støtte opp under sentrale institusjoner som legemliggjør sentrale nasjonale verdier. Dette kutter så til kjernen av formålet med et emosjonelt regime, som er å fostre politisk stabilitet. I tiden etter 1814 ble Storting og grunnloven satt i forgrunnen som de sentrale nasjonale symbolene, og som å skulle symbolisere frihet, likhet, liberalismens ånd og nasjonal selvstendighet.¹¹¹ På denne måten falt kongetrohet tildels i bakgrunnen innenfor denne tolkningen av fedrelandskjærlighet.¹¹² I den emosjonelle standarden vi kan snakke om at det emosjonelle regime i perioden forsøkte å fremme, sto konsepter av frihet og likhet som sterke honnørord i et nasjonalt fortolkningsunivers som skulle underbygge lojalitet og fostre politisk stabilitet. En sentral konfliktlinje i utvandringsdiskusjonen skulle imidlertid bli hvorvidt den kunne ha opphav i en misnøye med den politiske forfatningen, ufrihet i sosiale, politiske eller religiøse hensyn.

¹⁰⁸ Jarle Pedersen har utforsket kampen mellom 'patriotene' og 'intelligensen' som en kamp mellom to ulike følelsestandarder, se: *Følelsemakt*, se spesielt 87-121.

¹⁰⁹ Glenthøj, *Skilsmisken*, 27-9, 65-7. For mer om patriotismebegrepet før 1814 se også: Storsveen, «'Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet'; Christensen, «En nasjonal identitet tar form: Etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger».

¹¹⁰ *Ibid.*, 28.

¹¹¹ *Ibid.*, 165-7.

¹¹² *Ibid.*, 102.

Allmennepatriotisme eller en kosmopolitisk patriotisme tar i opplysningstidens ånd utgangspunkt i ideen om borgeren, og legger vekt på den aktive og dydige borger som virker for allmennvellet.¹¹³ Trangen til å virke for sin nasjon var et bevist valg, men også et moralsk imperativ følt av enhver opplyst borger.¹¹⁴ I teorien skulle en slik forståelse og utvandring ikke ha noen motsetning, da en slik tolkning kun legger vekt på at borgeren er virksom i det samfunn den 'tilfeldigvis' befinner seg.¹¹⁵ Hvis man trer ut av denne relasjonen overføres plikten til det nye samfunnet man blir en del av. I flere av innleggene mot utvandringen kan vi imidlertid vitne om at en slik forståelse får en nasjonal forankring. Plikten til å virke for sitt land gjaldt først og fremst overfor det landet man var født inn i. Som David Tjeder har pekt på skulle utvandringsdiskusjonen også i Sverige få sterke innslag av slik tankegods rundt 1900, hvor den patriotiske plikten av å forbli som virksom borger for å bygge eget fødeland ble holdt frem av flere.¹¹⁶

Nasjonalpatriotisme fatter interesse i vår sammenheng da det henspiller på tankegods rundt en 'naturlig' fedrelandskjærighet. Begrep har Glenthøj har tatt opp fra Odd A. Storsveen, som blant annet definerer dette som en «særlig opptatthet av naturlige, følelsesmessige og historiske bånd som en patriot hadde til sin egen nasjon».¹¹⁷ En rekke ulikt tankegods kan pekes på som bidratt til å bygge forståelser av en naturlig fedrelandskjærighet. Tanker om en særegen nasjonalånd eller karakter kan til dels ses å ha tilknytning til Montesquieu og hans klimalære slik presentert i *Lovenes Ånd* (L'esprit de lois, 1748), hvor nasjonalkarakter, moral og skikk avspeiles av den natur og klima man omgis med. I denne sammenheng trekkes de nordiske landene som den europeiske frihets opphavssted, og med en hardfør og moralsk karakter.¹¹⁸ I romantikken utviklet Johan Gottfried Herder lignende tankeganger om en særegen folkekarakter basert på relasjonen til klima og landskap, med en særegen folkekarakter, *volksgeist*, som skulle få et visst gjennomslag i Norge.¹¹⁹

Slike forestillinger blir viktige der de setter tette bånd mellom mennesket og landskapet de har blitt vokst opp innenfor. Samtidig kunne forestillinger om fedrelandskjærighet som naturlig utviklet knyttes til en åndelig forbindelse med forfedrene, eller som næret gjennom oppveksten gjennom

¹¹³ Ibid., 28, 102-3.

¹¹⁴ Storsveen, «'Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet'», 16-17. Man kan også argumentere for at det her ligger et tydelig maktperspektiv i å definere hvem som er innenfor eller utenfor det medborgerlige selskap.

¹¹⁵ Glenthøj, *Skilsmissen*, 177; Storsveen, «'Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet'», 17, 19.

¹¹⁶ Fra: Tjeder, *The Power of Character*, 150. For mer om den svenske utvandringen til Amerika og hjemlig reaksjon se e.g. Barton, *A Folk Divided*, spesielt 71-79, 133-178.

¹¹⁷ Storsveen, «'Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet'», 18-19, sitat s. 18. Storsveen innskyter at dette kan omformuleres som en 'nasjonalånd' versus allmennepatriotismens 'borgerånd'.

¹¹⁸ Christensen, «En nasjonal identitet tar form», 56-7; Glenthøj, *Skilsmissen*, 195, 215, 219.

¹¹⁹ Glenthøj, *Skilsmissen*, 194-7, 278-80; Jordheim, «The Nature of Civilization», 26.

felleskapet av familien.¹²⁰ Tanker rundt en frihetstrang som del av nasjonalkarakteren skulle få sitt uttrykk i tanken om bonden og odelsretteten som bærer av denne friheten.¹²¹ Samtidig kan vi finne en mer følelsesladet tolkning av dette, at odelsretten ga opphav til en spesielt sterk fedrelandskjærighet blant nordmenn. Dette kan blant annet ses i Henrik Wergelands fremstilling av debatten om odelsrett på Eidsvoll i *Norges Konstitutions Historie*. I odelsretten lå kilden til bondens kjærighet til frihet og fedrenes jord, og dermed også fundamentet for:

...en større Dyd d. e. til en Fædrenelandskjærighed, der hæver Nordmanden til en fortrinlig Rang iblandt alle Folkeslag, knytter ham fast til sit Fædreneland, bortfjerner al Lyst til Udvandring, giver ham Kraft og Mod, gjør patriotiske Opofrelse let, og forener Alt til at give en Stat den fornødne indvortes Styrke.¹²²

Her plasseres odelsretten og fedrelandskjærigheten som bånd som skal holde bonden fast i fedrenes jord. Før dampskipets inntog mot slutten av 1860-tallet satte utvandringen høyere økonomiske krav, og tidlig utvandring bærer følgelig preg av en større andel gårdsbrukere enn den senere.¹²³ At nettopp «Manden med Gaard og Gods, det er Norges frie, lykkelige, uafhængige Odelsbonde», slik Neumann sier det, kan nok ha vært med på å skjerpe reaksjonene mot utvandringen.¹²⁴ I dette lå det en utfordring av bonden som fedrelandselskende, hjemkjær og flegmatisk, men også den 'nye friheten' som å skulle ha forsterket dette.¹²⁵

Utvandringsdiskusjonen: fedrelandskjærighetens disiplinerende funksjon

En av utvandringsbevegelsens sterkeste forsvarere, Johan R. Reiersen, proklamerte i sitt tidsskrift *Norge og Amerika* (1845-7) at de som fordømte utvandringen anklaget utvandrerne for manglende fedrelandskjærighet. Den fedrelandskjærighet og omtanke de selv påberopte seg gjennom sine advarsler mot utvandringens farer, var dog i realitet et uttrykk for frykten for å miste sin makt over allmuen og rikdommene som fulgte med.¹²⁶ Hvordan ga en slik følelse utslag i diskusjonen om utvandring?

¹²⁰ Glenthøj, *Skilsmissen*, 186.

¹²¹ Storsveen, «'Fornuftig Kierlighed til Fædrenelandet'», 48-9. Dette skulle blant annet få sitt utslag i debatten rundt odelsrett på Eidsvoll se: Sørensen, *Kampen om Norges sjel*, 66-8.

¹²² Lassen, *Henrik Wergelands Samlede Skrifter*, 342.

¹²³ Lovoll, *Det løfterike landet*, 26-28; Svalestuen, «Om den regionale spreinga av norsk utvandring før 1865», 82.

¹²⁴ Neumann, «Varselsord», 4.

¹²⁵ Semmingsen, *Veien mot vest* [Bd. 1], 186.

¹²⁶ Reiersen referert i Pettersen, *Utvandringen som problem*, 78-80.

Fedrelandskjærighet i sin mangefasetterte form skjærer inn i tidens dilemma. Som diskutert skulle liberalismen gripe sterkere tak om det norske samfunnet gjennom 1840-tallet, og man ville ikke forhindre utvandringen ved lov.¹²⁷ Allikevel vekket utvandringsfenomenet en uro i mange, og noen skulle gå langt i sine advarsler. I flere av innleggene mot utvandringen kan man se at skribenter beveger seg mellom en ambivalent grense, fra å fastholde en liberal holdning, til advarsel og disiplinering. To innlegg fra *Den Constitutionelle* (1836-47) kan illustreres hvordan dette kunne skje på mer eller mindre subtile måter. Et innlegg fra 1842 ønsket å gi avisens mening om utvandring da «Utvandringsnakkesaligheden ordentlig er bleven en farlig epidemi». Flere steder fastholdes det at utvandringen var rimelig, da man levde under en fri forfatning og hverken prest eller stat burde «søge at paavirke hans [utvandrers] beslutning». Allikevel kan en ambivalens spores i utsagn som at jakten på «ydre velvære...hos en stor Deel af Almuen vistnok endnu langt overveier Hengivenhed til Fædreland og Fødested», og tydelig henvisninger til at hvis man hadde lagt seg i tøylene i Norge hadde man kunne skaffet seg sikrere og godt utkomme også her.¹²⁸

I 1847 gikk avisens redaksjon hardt ut mot den nylig publiserte emigranthåndboken til Laurits J. Friberg, som de mente oppmuntret til utvandring uten hensyn til «de naturlige Pligter, man har mod Fødelandet».¹²⁹ Igjen peker man på at det var rimelig for noen å utvandre. Noen kunne visstnok også skaffe seg godt levebrød der, men fedrelandet var ikke kun der man tjente mest. Det var «en Helligdom, som man skylder sine bedste Kræfter... en av vore første jordiske Pligter at virke for det». Hvis det var «noget i den Dyd, som Nordmændene fortrinsvis tillægge sig selv, nemlig Fædrenelandskjærighed» burde utvandrerens først betenke «hvad de opoffre og hvad de berøve sit Fødeland, og heller søge et Feldt for sin Foretagelsesaand i dette.»¹³⁰ Her blir en fedrelandskjærighet knyttet til borgertanken sentral, men samtidig med en tydelig nasjonal forankring. Styrken slik tankegods kunne bli hevdet med kunne variere, allikevel illustrere dette det sentrale viktige poenget. Tross utad fastholdelse av et mer klinisk statsborgelig prinsipp er det grunn til å stille spørsmål hvor dypt den stakk hos flere. Disse plikter og følelsen som skulle fordre det gjaldt først og fremst overfor sitt fødeland, og kunne bli understreket i advarsler mot utvandringen.

¹²⁷ Der liberalistisk argumentasjon også skulle prege ulike opposisjonelle gruppers argumentasjoner har Øystein Sørensen diskutert dette som uttrykk for intelligensens kulturelle hegemoni, dog han også problematiserer dette noe, se: *Kampen om Norges sjel*, 130-9.

¹²⁸ *Den Constitutionelle* 20. desember 1842. Innlegget gikk også hardt ut mot Johan Reiersen, og sa at utvandrerne mest av alt måtte vokte seg mot en «saadan Doctor Hjælpsløs, som Christianssandspostmageren.»

¹²⁹ *Den Constitutionelle* 22. januar 1847. Se også Friberg, «Emigranter til Amerikas Vest», 202-203. Her gis rammene for hvem Friberg mente burde utvandre.

¹³⁰ *Ibid.*

Utvandringen hadde både et delende og samlende potensial blant dem som stilte seg skeptiske. Ingrid Semmingsen har pekt på hvordan diskusjonen skulle innvikle seg i den øvrige diskusjonen omkring sosiale og politiske forhold, og følgelig kan man se hvordan fedrelandskjærligheten vikles inn i ulike tolkninger og standpunkt her.¹³¹ Flere embetsmennene og regjeringsvennlige avviste kategorisk at utvandringen kunne ha opphav i noen politisk eller sosial ufrihet. I stedet kunne den males som opphav i en hang til misnøye, allmuens uopplysthet eller en slett moralsk stilling. Når befolkningen som var bekjente for sin fedrelandskjærlighet nå vandret ut av landet mente Carl Valentin Falsen at årsakene måtte søkes i at bøndene gikk i lediggang fra ungdommen, manglet arbeidsvilje, utviste dårlig økonomisk dømmekraft og hadde en hang mot brennevin.¹³²

Den Norske Rigstidende gikk hardt ut mot en beretning som sporet utvandringen til en misnøye og uoverensstemmelse i politiske og sosiale forhold.¹³³ Nei, den egentlig grunnen til at den norske fjellbonden ble «utilfreds med den Stue, hvori hans Fader levede tilfreds og lykkelig om end fattig» måtte søkes i ulyst til arbeid, overdrevne beretninger om Amerika og slett moral. Utvandringen representerte bøndenes egennyttige holdning: «De indre, ædle Strengte, der knytte os til Fødelandet, hvis Medlemmer selv om vi ei kjende dem, dog ere bundne til os ved noge Baand, ere aldrig slaede an hos ham».¹³⁴ Her ligger det en tydelig kritikk mot at bøndenes utvandring skyldtes en mangel på en allmennpatriotisk fedrelandskjærlighet. Ved å plassere årsakene over på bøndene selv kunne man gjendrive den potensielle utfordringen noen fant i utvandringsfenomenet mot selvforståelser av likhet og frihet som var så viktig i den unge nasjonen. Samtidig reflektere slike tilstøt regimets grunnleggende legitimering av makt. I tanken om at bøndene var uopplyste og handlet av egennytte fant makteliten legitimitet for sin rolle som forvaltere og moderere av almenneviljen, det Jens Arup Seip har kalt «dannelsens aristokrati».¹³⁵ Som borgerlig dyd forfulgt av den opplyste borger kunne så fedrelandskjærlighet også markere grensene for hvem som inne og ute av felleskapet.

På den andre siden har vi stemmer av et mer opposisjonelt opphav. Den lå en potensiell sprengkraft i utvandringsfenomenet. I 1849 uttalte en forfatter at utvandringlysten måtte ha opphav i politisk

¹³¹ Semmingsen, *Veien mot vest* [Bd. 1], 214-5.

¹³² Halvorsen og Cappelen, *Storthings-Efterretninger 1836-1854*, 763-4. Falsen var da stortingspresident og ytret dette under debatten om utvandringslovgivningene 5. juni 1844. Se også e.g. *Den Constitutionelle* 6. juni 1844.

¹³³ *Den Norske Rigstidende* 14. august 1843. Beretningen var innsendt av en norsk korrespondent til en tysk «almeenlæste» avisen *Leipziger Allgemeine Zeitung*.

¹³⁴ *Ibid.* De kunne nok være knyttet til noen i sin lokale bygd, men «til dem som oftest løst nok».

¹³⁵ Seip, *Utsikt*, 107-110, sitat. 108; Sørensen, *Kampen om Norges Sjæl*, 104-6, 113-15; Seip, *Nasjonen bygges*, 57-61.

misnøye da både historien og erfaringen viste at «Normanden stedse har nærret en overmaade stærk Kjærlighed til sit barske Fødeland», og pekte på behovet for reform i stiftvesenet som noe som kunne bremse utvandringen.¹³⁶ Søren Jaabek skulle uttrykke en lignende mening samme år: «Misfornøielse paa den ene Side kan...opveie Kjærligheden paa den anden».¹³⁷ Liv Pettersen peker på hvordan innleggene i en slik ånd ofte tar farge av individuelt fokus og forslag til hvordan man kunne bremse utvandringsfenomenet.¹³⁸ Noen utrykte frykt for utvandringens konsekvenser for landet, andre avviste en slik frykt. Noen konsentrerte seg om å advare mot lyse skildringer av Amerika, andre la mest vekt på å fremvise mulighetene som eksisterte i Norge.¹³⁹ Det er således vanskelig og ikke minst ukorrekt å fremstille dette som noen enhetlig front. Allikevel, er det mulige fremheve noe med tanke utvandringens emosjonelle side.

Flere her ønsket å vise at utvandringen ikke var nødvendig, men understreket allikevel typisk behovet for reform for å stanse utvandringen. I det første diktverket som befatter seg med utvandringen, *Broder Ebben i Fødelandet* av Hans Allum, plasseres en rekke kritikkpunkter omkring usikkert næringsgrunnlag, ufri lovgivning og sosial ulikhet som å ha bidratt til emigrasjon. Allikevel blir konklusjonen viktigheten av å forbli i landet, troen på fremgang og gjennom reform arbeide mot bedre tider.¹⁴⁰ Henrik Wergeland skulle også tidlig melde seg inn utvandringsdiskusjonen, og i hans tid som redaktør i *Statsborgeren* (1835-7) var det dette bladet som i tidlige fase mest kraftfullt og konsekvent skulle rope på reform.¹⁴¹ Tross at han i tidlige år hadde stått i bresjen for å fremholde Amerika som frihetens land, skulle han frem til det siste stille seg sterkt mot utvandringen.¹⁴² For Wergeland var fedrelandskjærligheten uttalt den fremste dyd, men også en plikt: «Omsorg for Fædrelandets, Opretholdelse...Ære og Vel er Borgerens første og helligste Pligt...uadskillelig fra Nationalitetens Bevaring og fremme».¹⁴³ Slike toner får gjenklang i det ordspråket han i 1843 velger å sette over ett av sine mer opphetede innlegg mot utvandringen: «Blandt alle Pligter triner Kjærlighed til Hjem med strenge Alvorsminer ved Vuggen tidligst

¹³⁶ *Lillehammer Tilskuer* 20. februar 1849. Dette var et svar på en tidligere oppsats i samme avis som hadde hevdet det motsatte trykket 9. februar 1849. Kun det sistnevnte ble trykket i *Den Norske Rigstidende* 21. mars 1849, mens begge ble gjengitt i *Morgenbladet* 27. februar 1849.

¹³⁷ *Morgenbladet* 17. januar 1849. Jaabek skulle senere bruke det amerikanske samfunn og utvandringen mer utstrakt som modell og grunn for politisk reform, se: Gjerde, «Transatlantic linkages», 28-29.

¹³⁸ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 34.

¹³⁹ *Ibid.*, 39, 41, 45, 47, 59.

¹⁴⁰ Mannsåker, *Emigrasjon og diktning*, 236-7, 274-276; Skard, *USA i norsk historie*, 111. Allums stykke kom ut i 1839, se: Allum, *Broder Ebben i Fødelandet eller Amerikareisen*.

¹⁴¹ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 94. Alt 26. mai 1836 hadde *Statsborgeren* oppsatt at grunnen til utvandring var ufri religionslovgivning som gjorde statens religion til den herskende og det «med despotisk Vælde herskende Religion medfører!».

¹⁴² Skard, *USA i norsk historie*, 81, 111; Storsveen, «Wergelands doble Amerika», 8.

¹⁴³ *Statsborgeren* 27. desember 1835.

frem.»¹⁴⁴ Appeller mot fedrelandskjærighet er nok spesielt sterke i Wergelands advarsler, allikevel kan man spore liknende toner i flere innlegg. Utvandring var unødvendig; å forbli i fedrelandet ville både være til «Gavn for dem selv og Fædrelandet.»¹⁴⁵ I 1844 skulle *Nordlyset* i Trondheim skulle ha en serie oppsatser tittulert «For Fædrelandets Venner og mod dets Uvenner». Disse skulle i stor grad skulle befatte seg med utvandringen, og var spesielt vinklet mot *Christianssandsposten* og Johan R. Reiersen som den beskyldte for «Ufædrelandske Tænkemaade» og som å «motivere en Virksomhed, der er skadelig for Fædrelandet».¹⁴⁶ Vistnok var det mangler, men måtte utvise tålmodighet. «Fædrelandsvennen» ville med glede komme til den overbevisning at det hadde vært fremskritt, og forbli for å arbeide.¹⁴⁷ Heller enn å vandre ut burde man føle en plikt mot å arbeide og beholde troen på fremgangen som kunne skapes i eget land.

Hjemveen: emigrantens lodd

Fedrelandskjærighetens disiplinerende funksjon kan i flere innlegg sammenbindes med den skjebnen utvandrerer ble spådd. Der noen skulle anklage utvandrerer for mangel på fedrelandskjærighet, kunne man også hevde at båndene en iboende og naturlig fedrelandskjærighet fremdeles utøvde i utvandrerer uungåelig ville forplante seg som anger og lengsel over å ha forsøkt å bytte fedreland. I ett innlegg mot utvandringen av presten S.O. Wolff fra 1844 kan vi både se en disiplinerende funksjon, og en tydelig dom over utvandrerens skjebne. I åpningslinjene anslår han utvandringens ødeleggende effekt og spør:

Hvilke stærke og hellige Baand har det ikke løst eller sønderrevet, baand, som vare knyttede ei blot af den mægtige Bane, men af Naturen og de bedste Følelser, der bævege sig i et Menneskebryst? Borgerlig Orden og Velvære, Fødeland og Religion, Slægtskab og Venskab...¹⁴⁸

Her kan man se et eksempel på hvordan ulike tanker om fedrelandskjærighet, både dens naturlige bånd og den borgerlige form, i realitet ofte kunne smeltet sammen. Det er fortrinnsvis drømmen om gull og grønne skoger som har «udslukke Kjærligheden til det land, hvor Fædrene boede og Sønnerne efter dem i over 1000 år», mener Wolff.¹⁴⁹ Imidlertid, disse båndene stikker dypere en utvandrerer tror, og når illusjonene om Amerika oppløses spår Wolff at en sterk og smertelig

¹⁴⁴ Wergeland, «Om Udvandrings-Raseriet», 17.

¹⁴⁵ *Morgenbladet* 31. mars 1843.

¹⁴⁶ *Nordlyset* 1. januar 1844. De påfølgende kom 8, 12, 19. januar, 5, 16, 23. februar 1844. Ikke til å forveksle med *Nordlyset* (1847-50), den første norsk-amerikanske avisen, som ble grunnlagt i settlementet Muskego i Wisconsin, se: Lovoll, *Norwegian Newspapers in America*, 10-19.

¹⁴⁷ *Nordlyset* 12. januar 1844. Blant annet *Stavanger Amtstidende og Adresseavis* 28. januar 1844 skulle bemærke artiklene, og prise hvordan dyktige og klare 'ånder' «motarbeide de Illusioner, som man søger opvække hos mindre Klartseende Medborgere».

¹⁴⁸ Wolff, «Om Udvandring til America», 65.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 66-7, sitat s. 66.

hjemlengsel vil melde seg «og det Forsmaaede Fædreland hævne sig paa den utaknemmelige Søn».¹⁵⁰ Liknende tanker kan man spore fra Henrik Wergeland. I ett av hans mer opphetede innlegg mot utvandringen fra 1843 karakteriserer han faren den utgjør som: «Det er vor Tids Farligste Sygdom, en Fædrelandets Forbløden, et sandt Raseri, fordi de, som det bemestrer sig, hverken lade sig lede af egne eller Andres Fornuft».¹⁵¹ Allikevel mener han også han at det ikke var like lett å glemme sitt fedreland: «tro mig, det krænkede Fædreland vil nok tage Hevn. Hjemveen vil finde dem, den og Klimatfeberen ville dele deres døende Hjerter imellem sig.»¹⁵²

Som diskutert eksisterte det tanker om en naturlig fedrelandskjærighet som Wolff og Wergelands innlegg tydelig henviser til, allikevel er det mulig å utdype dette ytterligere innenfor et emosjonshistorisk perspektiv. Som nevnt kan man dels se tankegodset her i lys av den 'naturalisering av nasjonen' som hadde foregått i det tidlige nittende århundre. Som Knut Oyangen har fremhevet tok dette spesielt tak med romantiske tenkere som Herder, noe som førte til at landskapet ble en del av en nasjons historie, med 'naturlige' grenser og hvor nasjonale karakteristika og landskap speilet hverandre.¹⁵³ Selv om denne sammenbindingen av folket og naturen skulle bli enda tydelige i nasjonalromantikken som tok tak i Norge mot slutten av 1840-årene, hadde deler av dette tankegodset gjort seg gjeldende hos enkelte segmenter av de kondisjonerte. Dette bildet kan imidlertid utdypes ved å diskutere samtidige forståelser av hjemlengsel. Nostalgi ble opprinnelig definert i 1678 av en sveitsisk legestudent, som en hjemlengsel så sterk at den manifesterte seg som sykdom.¹⁵⁴ Det originale sveitsiske begrepet *heimweh*, er jo nært det vi begrepet vi finner blant nordmenn i perioden, hjemve, og var definert som 'sorgen over å ha forlatt fosterlandets herligheter'.¹⁵⁵ I lys av Montesquieus klimalære ble enkelte folkegrupper i løpet av opplysningstiden sett som å være spesielt disponert for en slik nostalgia. I kraft av storheten man kunne finne i de nordiske og fjellranke land, fostret dette en spesiell fædrelandskjærighet blant dets landsmenn som gjorde de lettere tilbøyelig mot nostalgia.¹⁵⁶ Tanken om en spesiell norsk fedrelandskjærighet var en virksom samtidig tanke, og kunne derfor brukes for å argumentere for naturens roffestethet gjennom. Hjemlengselen Wolff og Wergeland

¹⁵⁰ Ibid., 77-80, sitat s. 78.

¹⁵¹ Wergeland, «Om Udvandrings-Raseriet», 17.

¹⁵² Ibid., 22-23.

¹⁵³ Oyangen, *Immigrant Identities in the Rural Midwest*, 63-76. Oyangen, som bla. har studert immigranternes estetiske tilknytning til landskap, argumenterer for at de immigranter i dannede sjikt som hadde absorbert denne naturaliseringen av nasjonen, slet mer med følelser av fremmedgjøring, se s. 94.

¹⁵⁴ Matt, *Homesickness*, 26. Matts bok argumenterer for hvordan nostalgia og hjemlengsel kun gradvis ble oppfattet som to distinkte følelser, med ulike evalueringer knyttet til de, og immigranter som sentrale i denne prosessen, se spesielt 141-76.

¹⁵⁵ Johannisson, *Nostalgia*, 18.

¹⁵⁶ Ibid., 66.

advarer mot, blir så blant utvandrerne en utilsiktet men naturlig konsekvens. Samtidig settes den av disse som en rettferdig straff. Utvandrerne kunne bryte de statsborgerlige bånd til Norge, men de naturlige bånd ville allikevel trekke deres hjerter tilbake over Atlanteren.

Tidvis kan slike spådommer om immigrantens uunngåelige hjemlengsel bli en overordnet advarsel; nesten et 'trumpf i erme' for de skeptiske til utvandringen. I en lengre artikkel i *Stavanger Amtstidende og Adresseavis* fra 1849 veide redaksjonen de ulike mulighetene og betenkelighetene ved å emigrere.¹⁵⁷ Det ble holdt fast ved retten til å vandre ut og at noen kunne lykkes, men mye usikkerhet ble også knyttet til beslutningen. I konklusjonen av artikkelen plasseres imidlertid en forutsigelse om hjemlengsel som å skulle veie tungt. Gud hadde bundet menneske med sterke bånd til fødelandet, og man måtte oppnå en umåtelig behagelig tilværelse til for å glemme minnene «og bekjæmpe Savnet af Slægt, Venner og tilvandrede Forhold». Som i flere av spådommene om emigrantens hjemlengsel fremlegges tanken om at utvandrerens først vil innse styrken disse båndene hadde i retrospekt: «de først, naar det er forseent, komme til den Erkjendelse...bedre at have et om end tarveligt dog sikkert Udkomme i sitt eget Land, ende et langt fortrinligere i et fremmed».¹⁵⁸ Liknende tanker fremlegges i avisen *Nordlyset* i 1844. Knyttet til proprietær Hans Gasmanns utreise i 1843 hadde diverse rykter og forhåpninger floret, og noen fant seg nok skuffet da han heller enn å være kritisk hadde rost forholdene i brev hjem. De som kanskje hadde håpet at den aktede mannen skulle gi en mer kritisk beretning, pekte nå på at formuen hans hadde gjort reetableringen lett.¹⁵⁹ *Nordlyset* stemte i dette, men pekte på at tilfredshet ikke alene handlet om formue. Hvis «Hjemveens klager blive lydelige i hans Familie» ville vel også han med «dybe Guf og nagende Sorg» angre på det øyeblikket han hadde dratt fra sitt elskede fedreland.¹⁶⁰ Der artikkelen knytter Gasmanns situasjon til generelle råd om hvem som burde utvandre, blir hjemlengsel et overhengende argument. Som både Ingrid Semmingsen og Sigmund Skard har fremhevet virker det som om utvandringen fortsatte relativt uanfektet av utvandringdiskusjonens mange advarsler.¹⁶¹ Mot alle formaninger om usikker lykke og uendelig slit, sto troen på mulighetene som eksisterte i Amerika sterkt i allmuens sinn. Hjemlengselens argument representerer en alternativ måte å advare mot disse forhåpningene, som trekker på emosjonelle

¹⁵⁷ «Om Udvandringerne til Amerika» i *Stavanger Amtstidende og Adresseavis* 21, 24. august og 7. september 1849.

¹⁵⁸ *Stavanger Amtstidende og Adresseavis* 7. september 1849.

¹⁵⁹ Pettersen, *Utvandringen som problem*, 44. Den tidligere stortingsmannen slo seg ned ved Pine Lake i Wisconsin, og Odd Lovoll sier at flere hadde utsatt utvandring i påvente av hans brev: *Det løfterike landet*, 53. Se også Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 93-95, 268-269; Mørkhagen, *Farvel til Norge*, 172-4.

¹⁶⁰ *Nordlyset* 5. februar 1844.

¹⁶¹ Semmingsen, *Veien mot vest* [Bd. 1], 213; Skard, *USA i norsk historie*, 113.

standarder om hva et menneske skal føle. Selv om man skulle få sine materielle ønsker oppfylt, ville savnet og lengselen representere et varig tap man ikke kunne oppveie.

Motivet av utvandrerens tilværelse var preget av hjemlengsel, finner vi også i den norske diktningen som skulle knytte seg til utvandringen. Der flere av disse diktene tydelig forsøker å advare eller gi sin tolkning av utvandringsfenomenet, samt ble satt på trykk i avisene eller spredd gjennom andre metoder, kan man også regne noen av de som innlegg i den norske diskusjonen om utvandring.¹⁶² Jørund Mannsåker, som har undersøkt norsk litteratur og diktning knyttet til utvandring, finner i diktningen den samme tendensen som i den øvrige utvandringsdiskusjonen. Tidlig diktning advarer nesten ensrettet mot utvandring, dog man kan spore tilløp mot en mer avbalansert innlegg fra 1850-tallet.¹⁶³

Mer enn at hjemlengsel i diktningen er en hyppig tolkning av emigrantens skjebne, kan vi se at fremstillingene følger liknende mønster som i andre innlegg mot utvandringen. Dette kan ses på noen ulike måter. At emigranten kun i retrospekt innså hvor sterkt båndene til Norge er tydelig brukt i Christian Monsens «Emigrantens hjemve» (1845). Emigranten ville «knuse hvertet Baand», men «Een Lænke over Havet naaer, / den rykker i mit Hjertes Saar / foruden Rist - Min Faders Aand, / du strængt dig hævnnet har!»¹⁶⁴ At det etter utvandringen var for sent er også tydelig i G. Verners «Emigrantens Klage»: «Forgjæves jeg angrer den daarlige Lyst, / Som førte mig hid til Fremmede Kyst, / Hvor Savnet omspænder mit Hjerte.»¹⁶⁵ Man kan også se at hjemlengselen plasseres som å skulle overgå eventuell materielle vinninger. En 'B' publisert i *Morgenbladet* skriver at man nok vil angre og elsker Norge mer enn man tror, diktet avsluttes «Men finder Du der end Guld som Sand, / Du finder dog aldrig et Fædreland!»¹⁶⁶ Liknende sier et dikt av en Johannes Bisæt i 1844 at «Et Eden anden Betydning haver, / End blot et Foraad af Jordens Gaver; / Hvor ofte var ei en Mæt og Rig / I al sin Lykke ulykkelig!»¹⁶⁷ Dette diktet appeller også til fedrelandskjærligheten og almenånden i linjene «Og Sandt er det, man maa Jorden pløie / Med mindre Fordeel og mere Møie...Men Taber Nordmand vel derfor Mod?», tilsvaret blir «Nei, Fædres Sved vil jeg elske, ære, Paa deres Tomter jeg mig vil nære». Liknende appeller kan ses i det diktet som åpnet kapittelet «Sveinung aa Guttorm». Diktet er definitivt noe utypisk i graden Sveinung får

¹⁶² Jørund Mannsåker har allikevel understreket at det er vanskelig å trekke tydelige linjer mellom dikt som tydelig forsøker å påvirke fenomenet og ikke, se *Emigrasjon og Diktning*, 25.

¹⁶³ *Ibid.*, 26, 274, 296, 330-1.

¹⁶⁴ Gjengitt i *Ibid.*, 200. Se også Semmingsen, *Veien mot vest 1825-1865* [Bd. I], 195.

¹⁶⁵ Verner, G. «Emigrantens Klage» i *Morgenbladet* 3. juni 1855.

¹⁶⁶ 'B'. «Norge og Amerika» i *Morgenbladet* 24. august 1846.

¹⁶⁷ Bisæt, Johannes. «Sang i Anledning af Udvandringen til Amerika» i *Nordlyset* 15. mars 1844.

fremlegge sine klagepunkter, og at Guttorm sier at det var mye sant i hva Sveinung sa. Allikevel holdes det fast troen på mulighetene i Norge. Mange «Byrdur» var alt lettet i «Norjes heldige Frihetsti», og savnet hjem kom til å prege en «al mi Ti». «Mæ slike Tankar, aa Mot i Bringa / te Virksomhet i Mit Fosterland, / eg elsker Nordmænnan ubetinga, / aa Norje framfor qvart anna Land.»¹⁶⁸ Bruken av virksomhet sikter til et mer allmennpatriotisk bilde, men at han elsker Nordmenn og Norge ubetinget spiller nettop naturlige fedrelandskjærligheten. Som flere av opposisjonelle stemmene skulle Tormod Borgejordes dikt både utfordre og rette seg etter de rådende emosjonelle standardene. Kritikken utfordrer en absolutt regimetrohet og ukritisk rosing av frihetstilstanden i Norge, samtidig som den holder fram et idealbilde av den norske innbygger som kan ses å overlape. Den iboende fedrelandskjærligheten skulle triumfere og skape ønske om å virke for landets vel, og hjemlengselen sto og ventet hvis man dro.

Sammenfatning

Fra første stund skulle den tiltagende utvandringen til Amerika sette følelsene i spill hos flere i den norske borgerlige offentligheten. Kapittelet har utforsket hvordan utvandringen kan sies å ha utfordret samtidige emosjonelle standarder i det William Reddy kaller et emosjonelt regime. Disse standardene inneholdt grunnleggende tanker om hvilke plikter, tanker og emosjonelle bånd som skulle binde utvandrerne til sitt fødeland. I advarsler mot utvandringen kan vi se hvordan disse standardene ble forsøkt vendt og brukt mot utvandrerne. Spesielt knytter dette seg til følelsene fedrelandskjærlighet, et mangefasettert begrep. Fedrelandskjærlighet i form av en allmennånd skulle få innbyggerne til å ville virke for sitt lands vel, mens den naturlige fedrelandskjærligheten ville holde de stedbunden. I noen av advarslene skulle flere peke på de emosjonelle konsekvensene utvandringen ville få som følge av disse båndene. Selv om de gjennom svette og slit skulle lykkes i det nye landet ville hjemlengselen innhente de.

¹⁶⁸ Knudsen, «Sveinung aa Guttorm» i Blegen og Ruud, *Norwegian emigrant songs and ballads*, 110-113.

Kapittel III

Et alternativt emosjonelt felleskap?

Utvandringens krav, emotiver og emosjonelle strategier

Som vi har sett satte utvandringen følelser i spill blant ulike grupper i det norske samfunn, og utvandrerene selv ble ofte spådd en tragisk skjebne på den andre siden av Atlanteren. Utvandrerne selv tok imidlertid relativt rask til orde, og i denne perioden skulle spesielt amerikabrevene ta en aktiv rolle i debatten om utvandring i Norge.¹⁶⁹ Noen få negative brev og skildringer ble gitt av innvandrere som fant seg misfornøyd i det nye landet. Blant annet synes hverken Peter Testman eller Sjur J. Haaeim at forholdene i Amerika stemte overens med de varme skildringene de hadde blitt skissert, og hjemme i Norge skulle de skulle begge, i henholdsvis 1839 og 1842, publisere sine beretninger om hvorledes de så og erfarte forholdene.¹⁷⁰ Amerikabrevene mer generelt viser imidlertid at mange norske immigranter engasjerte seg i å motbevise slike negative skildringer, og gir ofte et mer avbalansert om ikke alltid udelt positivt bilde.

I de første tiår av utvandringen var fremdeles Amerika et mer eller mindre fremmed og ukjent land, hvorav mye usikkerhet og rykter florerte. Her skulle amerikabrevene hjem spille en betydelig rolle i at allmuen i Norge etterhvert ervervet seg betydelige kunnskaper om både Amerika og emigrantlivet. I den første amerikaboken *Sandfærdig Beretning om Amerika* fra 1838, av Ole Rynning, står det at hensikten med boken er «at besvare ethvert Spørgsmaal, som jeg selv opfastede, at oplyse ethvert Punkt, hvorom jeg mærkede, at folk vare i Uvidenhed, og at gjendrive de falske Rygter, som ere komne mig for Øre...»¹⁷¹ Alt i 1840 hadde en gruppe vossinger i Chicago tatt til pennen for å motbevise negative skildringer av Amerika og åtte år senere ble *Vossing Correspondence Society* opprettet for å systematisk motarbeide, gjennom brev, det de så som falske påstander og skildringer.¹⁷² Som flere innlegg i debatten om utvandring vitner om, var samtiden bevist den innflytelsen amerikabrevene kunne utøve. Som den da utvandrede pastor J.W.C Dietrichson pekte på «de Udvandringslystne i Norge mindre bryder sig om, hvad de...advares i de offentlige Blade, end hvad deres Paarørerende skrive til dem. Dette som sagt et Træk blandt de

¹⁶⁹ Blegen, *Amerikabrev*, 3; Lovoll, *Det løfterike landet*, 62-3; Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 208-209.

¹⁷⁰ Se: Testman, «Kort Beskrivelse over de vigtigste Erfaringer under et Ophold i Nord-Amerika»; Haaeim, «Oplysninger om Forholdene i Nordamerika».

¹⁷¹ Rynning, *Sandfærdig Beretning om Amerika*, III-IV. Denne er omtalt av Theodore C. Blegen som «i virkeligheten et utførlig ‘Amerikabrev’ i bokform», se: Blegen, *Amerikabrev*, 26.

¹⁷² Fletre, Lars. «The Vossing Correspondence Society of 1848», 247-8. Brevet i 1840 var for å motbevise den skildringen Sjur J. Haaeim hadde gitt i sitt brev til støtte for biskop Neumann, begge diskutert nedenfor.

mangfoldige.»¹⁷³ For de som så utvandringen som en nasjonal ulykke kunne dette være en kilde til frustrasjon, men for andre representerte brevene en sjanse for emigrantene selv til å løfte sin stemme og gi sitt tilsvarende. Et innlegg til forsvar for utvandringen i *Arbeider-Foreningernes Blad* i 1852 plasserer fremveksten av brev slik de etterhvert «I Original og talrige Affskrifter vandret om blandt Folket», som en grunnleggende drivkraft i utvandringen da de ga et motsvar til de først dominerende «'velsindede' Blade» som malte «Udvandrerens Lod med de mørkeste Farver, gjort alt hvad de kunde gjøre for at stoppe Strømmen». Det er kanskje en overdrivelse slik skribenten hevder at disse måtte «Paa Grund af Bekjendtskab til Brevskriverens Karakter erholde ligesaa megen Tiltro som en Avisartikel, selv...undertegnet A.B. Stabell», altså Morgenbladets redaktør.¹⁷⁴ Man skal allikevel ikke undervurdere troverdigheten disse kunne holde hos mange.

I dette kapittelet skal jeg undersøke nærmere utvandringens emosjonalitet fra utvandrerens egen side. Hvilke tolkning og fremstilling av innvandrerens emosjonelle sider finner vi her? Først vil jeg argumentere for en alternativ inngang til å lese følelsesuttrykk i amerikabrev med vekt på William Reddys konsepter av emosjonell navigasjon og emotiver.¹⁷⁵ De grunnleggende linjene rundt utvandringens emosjonalitet vil så bli forsøkt grepet gjennom å utforske hvilke emosjonelle standardene et emosjonelt felleskap blant utvandrerne kan sies å blitt tuftet på. Sentralt her blir utvandrerens egne tanker rundt hvilke krav utvandringen satt med fokus på følelser, og hvem som kunne være skikket til å imøtekomme disse og ikke. Til slutt vil jeg forsøke å betrakte hvordan og hvordan utvandrerne kan ses å håndtere følelser i brev, med øye for hvorvidt dette kan ses som et uttrykk for emosjonell navigasjon.

Problematiske følelser – en emotiv lesning?

Ulike faglige impulser og skiftninger har bidratt til å stille spørsmålsteget ved de emosjonelle kostnadene innvandrerens brakte, slik skissert av for eksempel Oscar Handlin.¹⁷⁶ Som nevnt innledningsvis har blant annet Odd S. Lovoll argumentert for at evnen den aktive innvandrer utviste i finne tilpasning, gjør spørsmålet om «det å være immigrant var tragisk eller ei...eller også om immigranten bar på en dyp sorg forårsaket av et delt hjerte» som å være av «minimal interesse.»¹⁷⁷ Denne uttalelsen knytter seg selvfølgelig til en spesifikk inngang i studiet av immigranter. Mitt utgangspunkt blir et annet. Der innvandrerens vakte tildels motstridende følelser måtte

¹⁷³ J.W.C. Dietrichson. Koshkonong Prairie, Wisconsin, 10. mai 1845 i Blegen, *Amerikabrev*, 130-1, sitat s. 131. Offentliggjort i *Stavanger Amtstidende og Adresseavis*, 21. juli, 1845.

¹⁷⁴ «Om Udvandringen til Amerika». *Arbeider-Foreningernes Blad* 23. oktober 1852.

¹⁷⁵ Reddy, *The Navigation of Feeling*, spesielt s. 96-111, 118-22.

¹⁷⁶ Handlin, *The Uprooted*.

¹⁷⁷ Lovoll, «Innvandrerens Amerika», 154.

disse i tråd med Reddys teori av emotiver forsøkes å navigeres. Dette var en navigasjon som foregikk i henhold til sentrale målorienteringer, og ikke minst de emosjonelle standardene man kan spore i det norske innvandrersamfunnet. På denne måten må en slik emosjonell navigasjon forstås som implisert i den større prosessen av å gi mening til sine endrede omstendigheter og immigranten som aktiv søker tilpasning.

Hovedtilfanget av kilder som vil benyttes i dette kapittelet er amerikabrev. Her konfronteres man av grunnleggende problemstillinger. Der mange ulike faktorer kan ha påvirket brevskriverprosessen reiser det seg grunnleggende spørsmål om hvorvidt følelseuttrykk i brev kan betraktes som autentiske representasjoner av brevskriverens følelsesliv, eller som å ha validitet utover den kontekst vi finner de i. Orm Øverland har foreslått en uttrykk av hjemlengsel i brev som 'situational nostalgia'. I dette ligger det at følelsene av lengsel ble brakt frem av selve prosessen av å skrive brev hjem, og på denne måten ikke kan leses som uttrykk for en lengsel som preget individets liv.¹⁷⁸ På en side er dette en samvittighetsfull lesning og kildekritisk inngang, som tiltaler vår evne for å generalisere basert på et begrenset innblikk i ett liv. Som David Gerber har påpekt blir imidlertid en sånn tolkning problematisk der den kan foreslå at et slikt uttrykk ikke er en del av «the real or complete self».¹⁷⁹ Selv om lengselen ikke var noe som preget en brevskriver kontinuerlig, kan slike uttrykk si noe om at potensielt motstridende følelser eksisterte. Disse kan nødvendigvis ha variert i styrke, men det som er av større interesse er å hvorvidt vi kan spore hvordan brevskrivere forsøker å håndtere disse følelsene.

Selv om deres tilnærminger er forskjellig har både Kathleen DeHaan og David Gerber undersøkt hvordan amerikabrev som et transnasjonalt rom der gamle og nye verdener møttes, ga immigranten et sted hvor de kunne gi mening til og uttrykk for skiftende forståelser av identitet. Med utgangspunkt i teori innenfor 'performance' legger DeHaan vekt på brevene som uttrykk for identitet i stadig forandring.¹⁸⁰ I utvandringen lå en utfordring i å reorientere selvet i nye omgivelser, skape personlig narrativ og gi mening og betydning til sine nye omstendigheter. Som en utvalgt rekonstruksjon av hendelser, tanker, observasjoner mot et publikum, representerte brevet en arena hvor innvandreren kunne bygge struktur, mening og reflektere over skiftende identitet.¹⁸¹ David Gerber tar utgangspunkt i teorier rundt narrative forståelser av personlig identitet, og ser

¹⁷⁸ Øverland har foreslått en slik tolkning flere steder, se e.g.: *Immigrant Minds, American Identities*, 26-7; «Visions of Home», 9-10. For et eksempel hvor han bruker begrepet i analysen av et brev, se: «Listening to Immigrant Voices», 206-10.

¹⁷⁹ Gerber, «Moving backwards and moving on», 297.

¹⁸⁰ DeHaan, «Negotiating the Transnational Moment».

¹⁸¹ *Ibid.*, 107-11, 114, 126.

brevene som viktige elementer i det han kaller immigrantens andre prosjekt «the quest for continuity in the service of personal identity,»¹⁸² Som et middel for å holde kontakten med de der hjemme ga brevene rom for å reflektere over endring og kontinuitet i omstendigheter, og bygge dette inn i en mer eller mindre sammenhengende narrativ av selv.¹⁸³ Det er implisert i en slik prosess jeg vil argumentere for at man må spore en emosjonell navigasjon i brev.

Der immigrantene søkte å gi mening og grunn til endring i omstendigheter og forståelser av identitet, involverte dette også de ulike følelsene som utvandringen kunne frembringe. Spesielt viktig blir slik Reddy har pekt på at følelser har en viktig rolle og kraft i å navigere mellom og koordinere ulike mål, samt opprettholde eller svekke gitte mål.¹⁸⁴ Slik han har poengtert sikter ikke nødvendigvis emotiver på autentisitet, men er forsøk på å fange komplekse indre tilstander som gitt emotivenes utforskende og potensielt endrende natur kan forsøkes å brukes instrumentelt av individet for å støtte opp om sentrale målorienteringer. Gjennom å for eksempel omfavne emotiver som indikerte mangel på lengsel kan utvandrerne ha funnet en indre overenstemmelse og funnet denne følelsen styrket.¹⁸⁵ I en emotiv lesning blir ikke følelsesuttrykk så først og fremst noe som skal representere et mer eller mindre autentisk bilde av indre tilstander, og som følgelig kan bedømmes som sant eller falskt. Istedenfor blir uttrykk for følelser forsøk på å gi mening til og forstå egne følelser, noe som kan reflektere ulike mål som er viktig for et individ, og noe som må ses i samspill med emosjonelle standarder.¹⁸⁶ Som diskutert innledningsvis kan allikevel ulike mål som begge oppleves som viktige for et individ oppleves som motstridende og gi opphav til emosjonelle lidelse. Følelser og mål må forsøkes å ordnes og navigeres. Ofte vil høy prioritets mål være gitt av de umiddelbare omstendighetene et individ befinner seg i, slik som å finne tilpass i sine nye omstendigheter. Der vi kan se potensielt motstridende følelser i brev, legger så en emotiv lesning vekt på hvordan de kan ses forsøkt navigert. Hvordan forsøkte immigrantene å gi mening og retning som forløste konflikten mellom følelser, på en eller annen måte?

¹⁸² Gerber, *Authors of Their Lives*, 3-4, 65-7, sitat s. 62. Det første prosjektet er så å lykkes i selve reetableringen og de typisk materielle målene forbundet med dette. Der brevene også kan ses som ledd i å skape og vedlikeholde nettverk i sammenheng med kjedemigrasjon, bemerker Gerber hvordan disse to prosjektene imidlertid ofte var forbundet, se s. 113-15.

¹⁸³ Gerber, *Authors of Their Lives*, se spesielt kapittel 2 «*Forming Selves in Letters*».

¹⁸⁴ Reddy, *The Navigation of Feeling*, 108, 121-2.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 108, 121; Reddy, «Against Constructionism», 337 Slik Reddy sier er imidlertid emotiver her uforutsigbare. Da de kan også ha motsatt effekt av hva de sikter på gjennom å bringe frem motstridende tankematerie som gir en diskongruens, se: *The Navigation of Feeling*, 109, 121.

¹⁸⁶ Selv om Reddy, *The Navigation of Feeling*, s. 109 påpeker allikevel hvordan de som «becomes adept at tolerating divergences between the self-altering and self-exploratory effects...may be said to lie about his or her feelings, although such a lie is not the same as a constative or performative lie of, say, a bigamist». David Gerber har diskutert løgn og tilbakeholdelse i brev, se: Gerber, «Acts of Deceiving and Withholding in Immigrant Letters».

Mot et felleskap: emosjonell kontroll og utvandringens krav

Der individ møter felleskap er i erkjennelsen av at den emosjonelle navigasjonen også foregår i henhold til emosjonelle standarder. Utvandringens motstandere betraktet utvandringen som i strid med de etablerte emosjonelle standardene. Der disse ble forsøkt brukt til motvirke utvandringsbevegelsens vekst blir spørsmålet om vi kan spore alternative emosjonelle standarder blant emigrantene, der disse argumenterer for eller forsvarer egen utvandring? Som tidligere nevnt kan felles evalueringer av følelser og deres uttrykk ses å reflektere hvordan medlemmer i et emosjonelt felleskap «have a common stake, interest, values and goals.»¹⁸⁷ Allikevel er de som Rosenwein har understreket ikke tydelig «‘bounded entities’.»¹⁸⁸ Utvandrerne utgjør en vid gruppe mennesker, og hvis vi gikk inn med lupe ville vi sannsynligvis finne ikke ett, men mange overlappende og ulike emosjonelle felleskap. Imidlertid, der de kan defineres bredere kan vi tydelig se at utvandrerne var forenet gjennom den felles innsats som lå i målet av å lykkes i sin utvandring. Ett første steg blir så å forsøke å spore utvandrerens emosjonelle standarder langs disse linjene.

Ett første spor kan ligge i det Orm Øverland har omtalt som «the propaganda myth».¹⁸⁹ At allerede utvandrede nordmenn i brev ga «de lyseste Skildringer af Landet i enhver Henseende», og dermed lokket andre til å utvandre, ble tidlig et viktig punkt for kritikk blant de som stilte seg kritisk til utvandringen.¹⁹⁰ Denne karakteristikken av tidlige brev har tildels vedvart, men som Øverland og andre har understreket gir allikevel også de fleste tidlige amerikabrev et mer tvetydig og nøkternt bilde, og anbefaler ikke utvandring for alle.¹⁹¹ Slik Øverland har foreslått kan dette tildels ha sammenheng med at brevskriveren var bevist den innflytelsen de kunne ha, og potensialet for å måtte stå til regnskap for sine skildringer overfor andre utvandrede.¹⁹² Som et brev fra Tosten L. Hvasdovd i 1854 vitner om kunne nok mange få et urealistisk positivt bilde uavhengig av brevskriverens intensjon, og dog han selv var fornøyd med egen utvandring, presiserer han tydelig «hvis Du skulde finde Dig misfornøiet med byttet Da vil jeg være aldeles fri for Din anke diangaende; ja jeg kjender mange som ere komme herover, der have forbandet dem som have været Aarsag til at de forlode Norge».¹⁹³ Allikevel, mange brev i denne mer nøkterne

¹⁸⁷ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 24.

¹⁸⁸ Rosenwein, *Generations of Feeling*, 3.

¹⁸⁹ Øverland, «Listening to Immigrant Voices», 193.

¹⁹⁰ *Den Constitutionelle* 21. juni 1837.

¹⁹¹ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 34; Bakken, *Lad ingen sladdrelystne læse mine brever...*, 14, 230-2.

¹⁹² Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 32-4; Øverland, «Listening to Immigrant Voices», 194.

¹⁹³ Tosten Levorsen Hvasdovd og Hellik Olsen Lehovd til Ole Nirisen Vangestad og Ole Helgesen Lehovd, Christiania, Wisconsin, 14. januar, 1854, *Fra Amerika til Norge*[FAtN], bd. I, 309-12, sitat s. 309.

fremstillingen berører implisitt eller eksplisitt hvem utvandring kunne være fordelaktig for, og like viktig - hvem som burde forbli i Norge. At ikke alle var like skikket for utvandring blir et viktig poeng, der slike betraktninger også kan ses å strekke seg forbi materielle krav til refleksjoner rundt utvandrerens grunnleggende karakter. Det er her nøkkelen til hvilket grunnlag et potensielt emosjonelt felleskap blant utvandrerne var tuftet på ligger.

Før vi vender oss til brevene, kan det være fruktbart å konsultere to av de kanskje mest betydelige håndbøkene for emigranter i perioden. I å gi råd til potensiell utvandrer sikter disse på mye av det samme som brevene, dog i et mer uttømmende format. Her er det også mulig å se hvordan disse fremmer en spesifikk utvandrer, med implikasjoner for følelser. Ole Rynnings *Sandfærdig Beretning om Amerika, til Oplysning og Nytte for Bonde og Menigmand* fra 1838 ble i sin samtid simpelthen referert til som «Amerika-bogen», og har av Theodor Blegen blitt løftet fra som en av de viktigste innflytelser på den tidlige utvandringen fra Norge.¹⁹⁴ I tilnærmet kateketisk format blir leseren presentert for mange av de samme utfordringer, råd og bedømmelser som skulle få gjenklang i senere amerikabrev. Behovet for tilstrekkelig midler, den enkle hus man først må ta til takke med, hvordan i førstningen språkvanskene kan ta fra mange motet, og farene rundt overdrevne forventinger og forestillinger. De som underholdt slik, samt drankere eller de uten arbeidslyst var best tjent med å bli hjemme, «Nei, i Amerika far man Intet uden Arbeide»¹⁹⁵ Som en tidlig og innflytelsesrik beretning gir Rynning et realistisk og relativt nøkternt bilde av pioner tilværelsen. Den gir grunnlag for visse folk å håpe på et bedre liv i Amerika, men kun hvis de tar tiden og arbeidet til hjelp. Her bygges evnen til å utholde slit og utvise tålmodighet som forventede elementer inn i en pioner tilværelse, som også fordrer kontroll av visse følelser.

I sin *Veiviser for Norske Emigranter til De forenede nordamerikanske Stater og Texas* tar Johan R. Reiersen opp mange av de samme punktene Rynning berører, men i ett mer uttømmende format. Publisert i 1844 skulle denne også vekke betydelig oppmerksomhet i Norge. Som Tarald Ellefsen skrev til sine foreldre og søsken i 1845 «Den første Host jeg kom hetil kunne ei ikke Skrive hiem da jeg ikke kjente til Landets Beskaffenhed. Men nu kan dere Lese i H. Reiersen Bog der kan dere see

¹⁹⁴ Blegen, *Norwegian migration to America*, 81, 95. Det er vanskelig å fastslå akkurat hvor bred sirkulasjonen av boken var. Semmingsen sier dog at opplaget av 1838 solgte ut så fort at et nytt ble gitt ut i 1839. Som typisk av perioden er salgstall bare delvis indikative da bøker kunne bli delt, lest høyt og dermed disseminert videre på en annen måte enn i dag. Blant annet ble den lest bredt i Snåsa, Setesdalen, Hallingdal og Voss, se *Veien vest* [bd. 1], s. 84-6. Den ble også oversatt til svensk.

¹⁹⁵ Rynning, *Sandfærdig Beretning om Amerika*, 30-2, sitat s. 31.

enhver ting».¹⁹⁶ I bokens forord gir Reiersen en beskrivelse av de mange vanskeligheter som møter innvandreren, fra reisen til sjøs og lands, og i å skulle etablere sin nye tomt. Gitt de mange motgang og vanskeligheter er det ikke er rart om innvandreren «føler sig syg om Hjertet, og ønsker, at han heller var forblevet i Hjemmet».¹⁹⁷ Tillagt koldfeberens trugsmål på det hele, «maaske bittre Taarer fældes over den fattede Beslutning». Til tross for at Reiersen ser disse følelser som tildels naturlige responser, er hans tilsvaret klart - «Anger og Modløshed kan dog lidet nytte». Øksen må svinge og ploegen føres, og hvis disse følelsene får råde utgjør de en direkte trussel mot immigrantens suksess. Hvis man klarer å utstå denne «Characteerfasthedens og Modes Ildprøve», sier Reiersen at det neppe kan finnes et tilfelle hvor noen har ønsket seg tilbake til Norge.¹⁹⁸ Disse og andre uttalelser i *Veiviser* bygger, som Rynning også delvis gjør, slit, lengsel og anger, men tålmodighet inn i innvandrer opplevelsen. I dette legges det så en tydelig innsats i å navigere følelser korrekt. Hvis målorienteringen om en vellykket utvandring skal oppnås, må følelser av anger og lengsel tøyles i ildprøven. Samtidig ilegges det en tanke om at disse følelsene vil svekkes når fruktene av arbeidet åpenbarer seg. Slike følelser er ikke en vedvarende karakteristikk ved innvandrer tilværelsen, slik stemmer i Norge hadde hevdet, men knytter seg mest spesifikt til de vanskelighetene emigranten først møter. Individets evne til å tøyle slike følelser blir så tillagt en tydelig innsats, og evnen til å gjøre dette med sikte på fruktene som ville komme blir knyttet som å reflektere individets fasthet av karakter.

Når man vender blikket mot amerikabrevene i perioden finner man hyppig uttalelser som reflekterer, understøtter og spiller videre på tankegodt lik det uttrykt i håndbøkene til Rynning og Reiersen. Alminnelig ble det pekt på at unge mennesker var spesielt skikket, dog ikke de «der aleene ere vandte at sidde ved Kakkellovnen», som Brynjulv Lekve sier det.¹⁹⁹ Man må være innstilt på arbeidet og slitet som følger med beslutningen om å utvandre. Her kan man også se hvordan flere brevskrivere anerkjenner at misnøye og savn kan prege den første prøvetid. Gaute Gunleiksrud skriver «Hvad misnøie angaar da er næsten alle emigranter i førstningen plagt herav» dette er dog helt naturlig da man er i et «fremmed land ukjendt sprog, skildt slekt og venner og maa

¹⁹⁶ Tarald Ellefsen til Terje Ellefsen Midtbø m.fl., Koshkonong, Wisconsin, 6. november, 1845, i *FAtN*, bd. I, 64-66, sitat s. 66.

¹⁹⁷ Reiersen, «Veiviser for Norske Emigranter til De forenede nordamerikanske Stater og Texas», 125. For mer om omstendighetene rundt Reiersens *Veiviser*, se: Nelson, «Introduction».

¹⁹⁸ Samtlige sitater fra forrige fotnote er fra *Ibid.*, 126. Senere argumenterer han skjematisk for at prøveårene ville vare omlag tre år, innenfor visse rammer, se spesielt s. 152-6.

¹⁹⁹ Brynjulv Lekve til Arne Brynjulvsen Lekve, Wiotia, Wisconsin, 8. desember, 1841, i *FAtN*, bd. I, 44-51, sitat s. 45.

næsten saa at sige lære alt fra nyt af».²⁰⁰ Liknende peker Gullik Gulliksen Daaset på at «Her er ogsaa i Begyndelse især for den Utolmodige og Uvante ikke saa faa Besverligheder at imødekomme», dog han tillegger at man fort vil bli vant med det.²⁰¹ Slike uttalelser anerkjenner den motgang som kan bringe frem savn og lengsel, men er samtidig med på å dempe hvor betydningsfulle slike følelser er. De er allmenne for enhver utvandrer, og umiddelbare resultater av de motgangene man først møter, dog de tidvis også kobles til mer vedvarende og utforutsigbare trusler som, for eksempel, sykdom.²⁰² Disse utfordringene binder de norske innvandrerne sammen, der de også er forenet om målet om en suksessfull innvandring. Et mål som satt i sammenheng med de norske utvandrernes eksepsjonelle rurale orientering, for mange skulle ha sterkt sammenfallende rammer.²⁰³ Allikevel er det mulig å argumentere for at ‘medlemskap’ i det reelle og forestilte felleskapet av norske innvandrere til Amerika knyttes til individets evne til å omfavne og møte de forandringer og den motgangen innvandrerlivværelsen byr på, inkludert den emosjonelle standarden dette fordrer.

I Rosenweins emosjonelle felleskap åpnes også for hvordan felles følelsesstandarder kan ha en disiplinerende funksjon.²⁰⁴ Slik Joanna Bourke sier har følelser en evne til å «mediate between the individual and the social...Emotions lead to a negotiation of the boundaries between self and other or one community and another. They align individuals with communities.»²⁰⁵ Imidlertid markere de nettopp også skiller. Medlemskap blir avhengig av individets evne til å tøyse og uttrykke følelser i henhold til de felles regler for følelsesuttrykk. Innbakt i refleksjoner og råd rundt hvem utvandringen passer for og ikke, ligger gjerne en forklaringsmodell for de emigranter som ikke fant seg fornøyd i sin utvandring. En av de mest innflytelsesrike og produktive av de tidlige brevskrivere, Gjert G. Hovland, skrev i 1838 at mange av ulikt sinnelag hadde ankommet Amerika. Noen var disponert for utvandring, mens de «som ere opdragne i sine fromme Forældres Skjød og

²⁰⁰ Gaute Ingebretsen Gunleiksrud til Familie i Tinn., Dunkirk, Wisconsin, 7. jan., 1852, i *FAtN*, bd. I, 205-206, sitat s. 45.

²⁰¹ Gullik Gulliksen Daaset til Torstein Gulliksen Daaset, Leland Station, Illinois, 21. jan., 1858, i *FAtN*, bd. II, 39-41, sitat s. 41.

²⁰² e.g. skriver Elise Tvede (senere Wærenskjold) i en underretning om et settlement i Texas om en gruppe mennesker der «Alle vare misfornøide og ønskede sig hjem igjen da jeg talte med dem, men før de fik Feberen havde de været vel fornøiede», se: Elise Tvede til Taale Andreas Gjestvang, Nacogdoches, Texas, 5. jan., 1848, i *FAtN*, bd. I, 105-113, sitat s. 107. En viktig person i historien om tidlig utvandring, er Wærenskjold bla. kjent for sin enorme produksjon av brev, og involvering i debatten om utvandring. For mer se: Clausen, *The Lady with the Pen*. For mer om Wærenskjold og korrespondansen med T.A. Gjestvang se også: Syversen og Johnson, *Norge i Texas*, 56-73.

²⁰³ Lovoll, *Norske småbyer på prærien*, 12, 39; Joranger, «The Challenge of the Land», 110-11; Gjerde, *From peasants to farmers*, 4. Denne faktoren svingte imidlertid noe med tid. Odd S. Lovoll har også løftet frem urban bosetning blant norske i tidlig fase, se: Lovoll, *A Century of Urban life*.

²⁰⁴ Rosenwein, *Emotional Communities in the Early Middle Ages*, 23.

²⁰⁵ Bourke, «Fear and anxiety», 124.

have været redbon i hvad den jordiske Lykke angaaer, til deres fulde Bistand, saadan finder Sorg og Savn, om en Gud gav Lykke og Haab om at finde et Paradis her, der vilde forskaffe enhver Ting uden Sved;»²⁰⁶ Da disse mennesker ikke var klare for å hengi seg til et liv uten bekvemmeligheter og med hardt arbeid, slik nybyggertilværelsen krevde, er de dømt av eget sinnelag til å senkes i anger, sorg og savn. Gjermund G. Barboe 1846 går kanskje spesielt hardt frem i sin karakterisering av de uskikket for utvandring. Han åpner noe forsiktig med det råd som mange skulle gi i denne sammenheng, i noe ulike variasjoner, at de som lever godt i Norge med et sikkert livsgrunnlag er likeså godt tjent med å forbli. Han fortsetter dog: «ligeledes feige og kjælnе Personer, hvis Mod nedslaaes af enhver lille Ubehagelighed...og for hvem Bekymring og Besværligheder er en ukjendt Ting».²⁰⁷

Ellev Bjørnsen Tonga går enda mer systematisk til verks da han i 1844 i sin rådgivning til potensielle utvandrere deler inn folk i åtte «Klasser». Han har sett mange ankomme Amerika uten de økonomiske midler eller helsen til å lykkes, således er det ikke rart at «stundom en Veemodsfølelse gjennomstrømmer deres Sjæl».²⁰⁸ For å forhindre at flere uskikket for å imøtekomme utvandringens krav tok ett slikt feilsteg, er det kun tre av de åtte klassene ham mener burde vurdere å utvandre: de unge, de som kunne komme med formue, og de 'sterke og raske'. I de siste spesifiserer han at han ikke sikter til krefter i legemet, men de med god helse, fast karakter og evnen til planmessige bestemmelser.²⁰⁹ Disse evnene burde også være tilstede i de to overnevnte klassene, og ses så som mest grunnleggende. Som hos Reiersen, blir evnen blir å imøtekomme utvandringens gjenvordigheter forbundet med å reflektere den grunnleggende karakteren av utvandrerens. Selve karakterbegrepet kan i seg selv forstås i sammenheng med evnen til å kontrollere følelser, der dets fremvekst i det tidlige 1800-tall i stor grad skulle knytte seg til en tiltagende moralisering av følelser.²¹⁰ Følelser var fremdeles en indre tilstand hvis hovedsete var

²⁰⁶ Gjert G. Hovland til en venn, Middle Point, Illinois, 6. juli, 1838, i Blegen, *Amerikabrev*, 35-38, sitat s. 36. Trykt i *Den Bergenske Merkur*, 30. November, 1838. Hovland utvandret i 1831, og skrev fra 1835 en betydelig mengde brev som sirkulerte over store deler av landet, i hundrevis av avskrifter, hvorav noen også ble trykket i bla. *Den Norske Rigstidende* og *Christiansandsposten*, se: Blegen, *Amerikabrev*, 11; Mathiesen, «Trykte amerikabrev», 359-60.

²⁰⁷ Gjermund Gjermundsen Barboe til en venn i Aust-Agder., Muskegon, Michigan, med etterskrift fra Chicago, Illinois, 3. november, 1846, i *FAtN*, bd. I, 75-81, sitat s. 79.

²⁰⁸ Ellev Bjørnsen Tonga til mor og søsken, Wiota, Wisconsin, 14. januar, 1844, i Blegen, *Amerikabrev*, 174-7, sitat s. 175. Publisert i *Bratsberg Amts Correspondent*, 1. april, 1844. Dog oftest adressert til familie, engasjerer flere av brevene til Tonga seg tydelig i den pågående utvandringdiskusjonen, hvorav flere kom på trykk. Det aktuelle brevet polemiserer mot Sjur J. Haaheim og et brev fra en tysk emigrant publisert i *For Arbeidsklassen*, som begge hadde motsagt et tidligere publisert brev av Tonga. For mer om Ellev og hans familie, se: Øverland, 'Det Smærter mig meget at nedskrive disse Linjer til Eder.'

²⁰⁹ *Ibid.*, 175-6.

²¹⁰ Frevert, «Emotional Knowledge», 265, 271-2.

sjelen. Teologer, filosofer og moralister skulle snakke om hvordan affekter, driver, passioner, appetitter etc. kunne klassifiseres som aktverdige eller korrupperende.²¹¹ I denne sammenheng ble moralske laster, som overdreven drikking eller latskap, typisk forbundet med en manglende evne til å kontrollere for eksempel sine passioner, og den resulterende slette karakter typisk sett å ha opphav i at individet ikke fra barnsben av hadde blitt lært denne kontrollen.²¹²

Av de som ikke fant seg fornøyd med immigranttilværelsen sendte også noen av disse beretninger tilbake til Norge der de fortalte om slette kår, og lengsel hjem. Disse var likevel i mindretall, og som Ingrid Semmingsen har understreket kunne de norsk innvandrene være harde i deres kritikk av slike 'frafalne', og nettopp uttale at de ikke hadde «...den karakter som var nødvendig for å tåle pionérlivet...»²¹³ Mest kjent her er den overnevnte Sjur J. Haaeim som tilbake i Norge i 1842 skulle gi ut en lengre kritisk beretning, muligens med Jacob Neumanns hjelp.²¹⁴ Foranledningen til dette var et brev til støtte for biskopens hyrdebrev, som Neumann fikk trykket i *Bergens Stiftstidende* i 1840. Her hadde Haaeim fortalt hvordan Gjert Hovlands brev hadde malt Amerika som «et Canaan», men istedenfor hadde han funnet sykdom og elendighet. Han ville på ingen måte anbefale utvandring for andre, da han kunne forsikre alle om at de ville angre.²¹⁵ Brevet vakte oppsikt i Norge og ordet spredde seg rask til andre siden av Atlanteren, hvorav det skulle få mange motsigelser. Brunjulv Lekve utrykte forargelse over at slike «lunefulde Vindhane» som Haaeim forårsaket bekymring blant familien der hjemme. Grunnen til hans mismot trodde Lekve lå i at Haaeim hadde bosatt seg i et område spesielt utsatt for sykdom. Mer generelt noterer han «den der Voldsomt stormer imod sin egen Constitution, kan nedbryde sin Helbred i det sundeste Climat i Verden».²¹⁶ I et tidligere brev fra Lekve skrevet med to sambygdinger kunne de opplyse at de ikke kjente til noen andre som ønsket seg tilbake, og Haaeim hadde holdt fast ved lysten for tilbakereise

²¹¹ Som bla. Thomas Dixon har undersøkt opererte man tidligere med en vid rekke av ulike kategorier av følelser, hvorav den totaliserende «emotion» er en relativt ny konstruksjon, se: Dixon, *From Passions to Emotions*.

²¹² Som Frevert overfor diskuterer, og David Tjeder har undersøkt med utgangspunkt i Sverige i 'det lange 19. århundrede' skulle et slikt karakterbegrep få spesiell betydning for middelklassens syn på seg selv, se: Tjeder, *The power of character*, spesielt s. 39-96.

²¹³ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 314.

²¹⁴ Haaeim, «Oplysninger om Forholdene i Nordamerika». Ulike historikere har fremsatt dette med ulik styrke, dog det later til at denne tanke først ble foreslått av Gunnar J. Malmin, se: «The Dissillusionment of an Immigrant», 1.

²¹⁵ Sjur J. Haaeim til Jacob Neumann, Middle Point, Illinois, 22. april, 1839 i Blegen, *Amerikabrev*, 41-44. Offentliggjort i *Bergens Stiftstidende* 5. mars 1840. Ytterligere kommentar fra biskopen med bla. utdrag fra et tidligere brev fra Haaeim er i samme avis 8. mars 1840.

²¹⁶ Brynjulv Lekve til Arne Brynjulvsen Lekve i ,Wiota, Wisconsin, 8. desember, 1841, i *FAtN*, bd. I, 44-51, sitater s. 44-5. Han gjendriver også systematisk flere av punktene til Haaeim.

mot sine kones vilje «hvilken af alle Norske blev anseet for den mest besynderlige Beslutning.»²¹⁷
En annen emigrant fremholdt at Haaeim hadde blitt drevet til løgner da han ikke hadde villet arbeide og dermed mistet sitt livsgrunnlag.²¹⁸

Ett brev fra 1840 av Anders L. Flage «ment at være..fra alle os Vosser I Chicago» gikk også inn for å gjendrive slike falske skildringer som spredd av Haaeim. Flage mente mye var løgn, da Haaeims skildring kun fokuserte på ubehagelighetene og motgangene, uten å nevne de mange goder som også fantes i Amerika. Nei, den «som har mod nok til at være fornøiet med, hvad Gud os tilskikker og er ung, sterk og arbeidsfør, en saadan kan komme».²¹⁹ En annen vossing skulle også skrive et brev året etter hvor han fremsatte at tilstanden ikke var så ille som «Sjur ifra Valdris har skrevet». Han mente at Haaeim var en urolig sjel uten tålmodighet, og konkluderte «Den, som har en længsel tilbage, ham hjælper det ikke, om han har gode dage. Her er mad og klæder nok.»²²⁰
Kommentarene er delvis moderate, til dels kraftfulle. Allikevel spiller de alle på forventede følelsestandarder og fremviser en disiplinierende funksjon.

Et annet brev som både fremviser en disiplinierende funksjon og samtidig gir tydelige evalueringer av følelser er det som har blitt kjent som 'Muskego-Manifestet'. Muskego, et settlement i Wisconsin, hadde delvis som konsekvens av beliggenhet og dets funksjon som sentralt stoppested for emigranter på vei vestover vært offer for mye sykdom og elendighet.²²¹ Som resultat hadde stedet fått dårlige rykter og omtale sirkulert i brev og aviser. Reiersen hadde også gitt en tildels knusende dom over settlementet i sin *Veiviser*.²²² Av disse grunner gikk 80 innbyggere sammen i ett innbitt forsvar av settlementet, for å stilne rykteflommen. I åpningen peker de på at det nok stemte at sykdom og besværligheter, slik opplevd av alle nybyggere, hadde truffet dem. Imidlertid, dette hadde også vært tilfelle for de tidligste nybyggere og de hadde attpåtil måtte kjempe mot ville dyr og indianere. Nei, «Den Utilfredshed, som iblandt mange af Emigranterne ytrede sig her i

²¹⁷ Anders Wiig, Brynjulv Lekve og Johannes Wiig. 11. Januar, 1841 i Blegen, *Amerikabrev*, 66-70, sitat s. 70. Offentliggjort i *Bergens Stiftstidende* 29. juli 1841.

²¹⁸ Ukjent emigrant til Knud Ellingsen Liane, Koshkonong, Wisconsin, 21. jan., 1843, i *FAtN*, bd. I, 54-7, sitat s. 55. I *FAtN* er brevet gjengitt etter en samtidig avskrift, men det er mulig dette er det samme brev som Semmingsen sier sto på trykk i *Christianssandsposten* 4. mars 1844, fra Knud Ellingsen Dokken til Knud Ellingsen Fiane, da adressat og påstand om Sjur H. Haaeim er den samme. Se: *Veien mot vest* [bd. 1], 209 og note 18 s. 495. Da årgang ikke har vært tilgjengelig har ikke dette kunnet bli undersøkt.

²¹⁹ Flage, «Brev fra Chicago» i *Vossingen* 4, nr. 3. (1922):7-16, sitater s. 10 og 15. Brevet hadde fire underskrifter, og med forespørsel om at brevet ble delt i hjembygden og motsigelsene satt på trykk hvis mulig, se s. 15. Se også: Fletre, «The Vossing Correspondence Society», 247.

²²⁰ Skutle, Mons L. «Brev fra Fox River Settlementet» i *Vossingen* 4, nr. 3. (1922):16-19, sitat s. 18.

²²¹ Blegen, *Amerikabrev*, 163-4; Lovoll, *Det løfterike landet*, 51, 56. Om Muskego se e.g.: Mørkhagen, *Drømmen om Amerika*, 98-108.

²²² Reiersen, «Veiviser», 126-7, 130-2, 193, 196.

Førstningen, har som oftest sin Oprindelse af en utidig Hjemve, der bedre passer sig for Børn end for voxne Folk». Den hadde manifestert seg som lengsel etter hjemmets mat, bekvemmeligheter og mennesker, og gjennom erindringens kraft hadde de lagt disse «paa Hjerte og gjøre sig selv [i] Sindet uroligt og længselsfuldt uden at kunne opnaa sine Ønsker»²²³ Slik hadde fordømmende beretninger om Amerika blitt spredd, av hjemve og utålmodighet. På lignende vis som i flere av eksemplene vi har sett på konkluderes det her med at de som søkte å glemme slike lengsler, og med tålmodighet og tillit til gud søkte til arbeidet, ville finne sine ønsker om Amerika innfridd.²²⁴

I innvandrernes sterke involvering i å motbevise falske skildringer kan vi så både se følelsesreglenes disiplinerende funksjon, følelsestandardene i seg selv eksponert og grensene for det emosjonelle felleskapet demarkert. David Gerber har foreslått amerikabrevene som grunnleggende i «the formation of a *culture of emigration*, by which is meant the ongoing and mutually constructed and shared attitudes, emotions and ideas of the participants in both the homeland and the land of resettlement».²²⁵ Videre har han argumentert for at disse aspekter av kultur ikke var «fixed and formalized, but instead operated in a wide conceptual space where meanings that assist in making sense of the world were sought and formed, and served to guide behavior.»²²⁶ Både tolkningene av, kildene til og implikasjonene av en slik utvandrerkultur er potensielt vidtrekkende og mangefasettete.²²⁷ Med hensyn til utvandringens emosjonalitet fatter en slik utvandrerkultur interesse der amerikabrevene kan både gir innsikt i, men også kan betraktes som elementer i formasjonen, utbredelsen og vedlikeholdelsen av et emosjonelt felleskap. For å være presis, det emosjonelle felleskap vi kan snakke om at de norske utvandrerne utgjorde hadde hovedsakelig sitt utspring i de konkrete forhold immigrantene befant seg i, og en slags felles forståelse bygget over tid over hva disse krevde emosjonelt av utvandrerene. Som vi skal undersøke nærmere var brevene imidlertid et rom hvor utvandrerne kunne diskutere, gi mening til, rettferdiggjøre og kommunisere videre tanker rundt utvandringens emosjonelle kostnad og krav. Med tanke på de emosjonelle standardenes disiplinerende funksjon kunne brevene hjelpe å markere grensene for felleskapet og fremvise følelsesreglene tydelig, reglene for deltakelse. Dette er nødvendigvis

²²³ Åtti nordmenn i Muskego til landsmenn i Norge, Muskego, Wisconsin, 6. jan, 1845, i Blegen, *Amerikabrev*, 178-181, begge sitater s. 179. Offentliggjort i *Morgenbladet* 1. april 1845, med signaturer fra 80 menn inkludert.

²²⁴ *Ibid.*, 178-80.

²²⁵ Gerber, «Epistolary Ethics», 6. Kursivering original.

²²⁶ Gerber, *Authors of Their Lives*, 92.

²²⁷ Blant annet har Nils Olav Østrem undersøkt fremveksten og implikasjonene av en slik utvandrerkultur, slik bla. rot i lokale kulturelle forhold og individuelle psykologiske og narrative momenter, med et fokus på å studere motivene for hvorfor folk vandret ut, se: Østrem, *Utvandrarkultur*. Østrem, *Den store utferda*, er en omarbeidet versjon av denne.

forståelser bygget over tid, og som kunne få individuelle tolkninger. I å skulle gi sine beretninger, og råd kan vi se at det fremforhandles grunnleggende linjer som legger premiss for de omstendighetene utvandring finne sted rundt. Der de fleste utvandrerne selv hadde en fortid som lesere av amerikabrev, måtte de allerede før utvandring sett seg selv innenfor denne handlingshorisonten amerikabrevene la opp til.

Emosjonell navigasjon i amerikabrev– emosjonelle strategier og narrativer

Jeg har nå tegnet de store linjene rundt hvor et emosjonelt felleskap blant de norske innvandrerne kan ha sette å blitt konstituert. De evalueringene av følelser vi kan finne her er tydelig knyttet til forståelser omkring de kravene som ble satt av de felles målsettinger som skulle forene innvandrerne. Der innvandringen satte krav materielt og fysisk satte den også emosjonelle krav til innvandrerne. Følelser av lengsel, hjemlengsel og anger utgjorde en trussel mot nybyggerlivets krav, og måtte derfor tøyles. Isteden måtte dette erstattes av mot og troen på fruktene av arbeidet som lå i horisonten. Når vi nå går nærmere inn i brevene for å undersøke utvandringens emosjonalitet, vil dette forsøke å konkretiseres hvordan vi kan spore emosjonell navigasjon i brev. Dette vil gjøres gjennom Hugo Nordlands konsepter av ‘emosjonelle strategier’ og ‘emosjonelle narrativer’.

Når man først går inn i Amerikabrev sendt hjem er det ikke fremtredelsen av de «Angers- og Længselsukke» spådd som straks er iøyenfallende, men heller den mer hyppige dyrkingen av det motsatte.²²⁸ Mange nøyer seg med mer forsiktige men effektive fraser som at de var vel fornøyd med sin stilling, gjerne med en tilføyelse om såfremt forsynet unnet de helsen. Flere var imidlertid mer eksplisitte i å uttrykke deres mangel på anger eller lengsel. Anders Halvorsen Grimeland skrev i 1851: «Indbefattet med vort glædelige ægteskab lever vi her i ethvert Tilfælde God og fornøyet og Ønsker Os saaledes ikke tilbage til vort gamle Fædreneland Norge.»²²⁹ Liknende kan vi se fra Tosten Levorsen Hvasovd «Hvad mig selv angaar, da kan jeg frit sige Dig at jeg har den største Aarsag at prise mig lykkelig over at jeg er kommen hertil, og jeg længes langt fra ikke tilbage.»²³⁰ Noen er enda mer enfatiske og ivrige i å etablere fastheten i deres beslutning, slik som Jakob Abrahamsson «Jeg inseer ieg Aldrig Angre paa min Reise...Jeg ønsker mig ikke tilbage i Norge om

²²⁸ Neumann, «Varselsord», sitat s. 5.

²²⁹ Ander Halvorsen Grimeland til Kittil Knudsen Dahle, Koshkonong Prairie, Wisconsin, 24. mai, 1851, i *FAtN*, bd. I, 188-191, sitat s. 189.

²³⁰ Tosten Levorsen Hvasovd (Bergerud) og Hellig Olsen Lehovd til Ole Nirisen Vangestad og Ole Helgesen Lehovd, Christiania, Wisconsin, 14. januar, 1854, i *FAtN*, bd. I, 309-312, sitat s. 310.

ieg en fik Gaarden Norder Hadeland»²³¹, eller Gulbrand Engebretsen Thulien som i sitt brev til foreldre og søsken åpner mer tentativt «...ieg ønsker mig ingen Dag tilbage i iend Nu for denne tid.», og senere i det samme brev med styrke: «...ieg vil aldrig se Norge mere, for her lever ieg Bedre hver dag en iorde iuledagen i Norge».²³²

Når man kan se at flere av innvandrerne er tydelig i å markere sin mangel på anger eller lengsel kan dette leses på en rekke ulike måter. Både der innvandrerne ville fremvise tilpasning eller stilne uro blant familie og venner der hjemme kan nok slike utsagn ha blitt skjerpet, og muligens tidvis overdrevet. Ole G. Wraalstad ba for eksempel sin far om å «ikke have Omsorg for mig for at jeg er bortgaaen thi jeg har det meget Fornøielig her i Samfund med mine Vener og en stor Fortjeneste».²³³ Der utvandringen representerte en omfattende og ofte endelig beslutning ligger det også et forsvar i å etablere mangelen på slike følelser, både overfor en selv og andre. Ett viktig ankerpunkt for de kritiske til utvandring var at følelser av anger og lengsel hurtig ville melde seg. Følgelig er det nok i brev som plasserer seg som stemmer utvandringsdebatten hvor vi mest typisk ser disse følelsene hardt gjendrevet.

Som tidligere nevnt hadde diverse rykter florert knyttet til Hans Gasmanns utreise i 1843. Her skulle Johan R. Reiersen, som hadde besøkt den utvandrede familien, gå ivrig inn for å adressere ryktene som hadde sagt at Gasmann «allerede før Afreisen i Hjertet angrede beslutningen, og at hans Kone og Børn var utrøstelige over at forlade Norge». Isteden kunne han melde at «saalangt fra at angre sin Beslutning, følte alle sig tilfredse og glade over at have forandret Fædreland.»²³⁴ Dog ikke satt på trykk, tar Ole Trovatten i et brev et tydelig oppgjør med den skepsisen til utvandringen visse lokale individer hadde fremvist, som han mest mente hadde opphav i «for Fædrelandets alt for høie Hengivenhed».²³⁵ Trovatten hadde blitt kjent for sine brev, spesielt i Øvre Telemark der han kom fra, og mot kritiske røster skal det ifølge Semmingsen ha blitt et fast motsvar blant bøndene her at «‘Ole Trovatten har fortalt det, han skriver så’».²³⁶ Her posisjonerer han seg nesten på forhånd

²³¹ Jakob Abrahamson m.fl. til flere familier i Tinn., Muskego, Wisconsin, 27. august, 1848, i *FAtN*, bd. I, 120-123, sitat s. 121. Tarald Ellefsen 19 nov (nr 9)

²³² Gulbrand Engebretsen Thulien til Engebret Thulien, Oswego, Illinois, 7. februar, 1847, i *FAtN*, bd. I, 94-95, sitat s. 95.

²³³ Ole Gundersen Wraalstad til Gunder Anderson Wraalstad, Petersburg, Illinois, 25. april, 1855, i *FAtN*, bd. I, 355-7, sitat s. 355.

²³⁴ Johan R. Reiersen til venner i Norge, Iowa City, 24. januar, 1844, i Blegen, *Amerikabrev*, 109-116, sitat s. 111. Offentliggjort i *Christianssandsposten* 1. juli, 1844.

²³⁵ Ole Knudsen Trovatten til Tollef Olsen Juve, Vernon, Wisconsin, 28. juni, 1842, i Blegen, *Amerikabrev*, 166-169, sitat s. 166.

²³⁶ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 76. Det samme hevdes i Flom, *A History of Norwegian Immigration to The United States*, 82.

mot antatt anger. «Du, min sande Ven, med mange flere mig vel bekjendte ville vel fælde adskillige Domme over min Udvandring, og maaske endnu tro, at jeg angrer paa Ødefjeld». Denne angeren ble imidlertid hurtig konstatert mot: «Nei! det er ikke saa; jeg vilde ingenlunde komme tilbage og beboe Ødefjeld om jeg kunde vorde Eier af næsten halve Annexen.»²³⁷

I en emotiv lesning må vi overveie det faktum at mange var aktive i å understreke mangel på anger som tegn på en sterk målorientering knyttet til en vellykket utvandring, og som et forsøk på å understøtte dette. Noen brev gir innsikt i en lengselen hjem som kanskje trekke mer vedvarende. Til tross for at Nils Ludvig Elvetun i et brev fra 1854 kunne opplyse at det nok var sant at næringsssorgene var over, sa han «Min for Nøielse er liden Til denne Tid...Jeg Ønsker mig Til Bage hver dag jeg stor op»²³⁸ Der vi kan finne uttrykk for lengsel i flere brev, finner vi allikevel som oftest parallelt forsøk på å gi mening til denne lengselen. Å forløse den på en eller annen måte. Spesielt tydelig blir en slik prosess i brevene til Johan Gasmann. Han utvandret i 1847, men hadde i mange år vært kaptein av godt renommé ombord på emigrantskip, og var en bror av den overnevnte Hans Gasmann.²³⁹ I et brev før utreisen oppga han at grunnen til at han vandret ut ikke var at han anså Amerika som overlegent Norge; «jeg boede helst imellem de gamle Fiælde.» Nei, da han hadde lite igjen for sine mange år med slit på sjøen, og med vanskeligheter for utkomme måtte «Fornuften raade, over Følelsen.»²⁴⁰ I et brev åtte år senere kunne han fortelle at han nok tidvis hadde ønsket seg tilbake da det hadde vært «mangen haard Dyst». Da han nå imidlertid hadde et godt hjem, og så fremgang for hvert år, takket han gud for hva han hadde gjort.²⁴¹ Senere i brevet tilføyer han imidlertid: «Jeg burde jo være glad her, thi neppe havde jeg opnaet den Roe og Hygge Hiemme...Men en længsel er der altiit som ingenting kan udslette». Denne lengselen sporte han mest av alt «efter de gamle Fiæld, og Fiorde, og Sund en besynderlig Veemod betager mig, naar jeg tænker paa dette land, som jeg vel aldrig faar see mere». Dette følges imidlertid hurtig opp med at reisen må legges i forsynets bestemmelse, «Guds Veye ser vi ikke». Hurtig tilegger han også «Mine Børn vil blive lykkelige her, end Hiemme i Norge, thi der var Udsigterne ej Lyse for de fattige.»²⁴² Sammenlignet med andre brev kan man både fremheve likheter og ulikhet.

²³⁷ Ole Knudsen Trovatten, 28. juni, 1842, i Blegen, *Amerikabrev*, 166.

²³⁸ Nils Ludvigsen Elvetun til Ludvig Elvetun, Madison, Wisconsin, 12. juli, 1854, i *FAtN*, bd. II, 497-499, sitat s. 498-9.

²³⁹ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 94-5, 165; Clausen, «The Gasmann Brothers Write Home», 72. En lengre reisebeskrivelse av kapteinen fra 1844 som bla. kom på trykk i *Bratsberg Amts Correspondent* finnes i Blegen, *Amerikabrev*, 143-56.

²⁴⁰ Johan G. Gasmann til M. Rye, Kristiansand, Vest-Agder, 10. januar, 1847, i *FAtN*, bd. I, 90-2, sitat s. 91.

²⁴¹ Johan G. Gasmann til Johan Mathias og Christiane Elisabeth Rye, Appleton, Wisconsin, 15. desember, 1855, i *FAtN*, bd. I, 370-5, sitat s. 372.

²⁴² *Ibid.*, 374-5.

Oppdratt i en høyere klasse artikulere Gasmann lengselen sin på en måte og i en form vi ikke nødvendigvis kan se i så mange andre brev. Allikevel, der utvandringen vakte potensielt motstridende følelser kan vi se at en navigasjon av disse bygges inn i prosessen av å rettferdiggjøre utvandringen, og gi mening til sine endrede omstendigheter. Slik han både til dels plasserer skjebnen innen religiøse rammer, samt appellerer til sine barns vel som en høyere lojalitet, kan vi spore lignende teknikker benyttet av andre.

Jeg vil argumentere for at slike trekk vi kan se i Hans Gasmanns brev kan tolkes innenfor det det Hugo Nordland har kalt 'emosjonelle narrativer' og 'emosjonelle strategier'. Begrepene er definert og operasjonalisert i Nordlands undersøkelse av håndteringen av emosjonell lidelse blant svenske offiserer rundt århundreskiftet 1800, med fokus på privat materiale og deriblant brev.²⁴³

Emosjonelle strategier er «mentala medel för att hantera oönskade känslor, det vill säga känslor som konceptuellt kopplas till någon form av lidande.»²⁴⁴ Her ser vi en klar parallell til Reddys navigasjon. Imidlertid har Nordland formulert strategibegrepet mot den psykologiserende ambisjonen man kan se hos Reddy. Der Reddy viser et fokus på effekten av emotiver, er Nordland mer opptatt av strategiene som formuleres i seg selv. Viktig er allikevel at disse formuleres med en tro på deres effekt, og «utifrån människans intellektuella kapacitet och står därmed i nära kontakt med det kulturella sammanhang där hanteringen är relevant.»²⁴⁵ Emosjonelle narrativer er hvordan disse strategiene kommer til syne. Mennesker gir mening til verden og også følelseslivet gjennom beretninger, hvordan vi forteller om våre emosjonelle opplevelser. Strategiene er altså noe som ligger bak narrative.²⁴⁶ Nordlands strategibegrep anses som en mer konkret form å tilnærme seg og diskutere emosjonell navigasjons gjennom.

En av de primære måtene vi kan se at utvandrerne forsøker å forstå og ordne potensielt motstridende følelser gjennom er ved at de plasseres innenfor religiøse rammer. Noen blant presteskaper kunne gå langt i sine formaninger mot utvandringen og male den som noe som sto i strid med den naturlige orden gud hadde skapt.²⁴⁷ Slik Susan Matt har påpekt kunne religiøs lære og de som forkynte en slik tolkning derfor potensielt være med å skape grobunn for indre konflikt

²⁴³ Nordland, *Känslor i krig*.

²⁴⁴ *Ibid.*, 55.

²⁴⁵ *Ibid.*, 53-6, sitat s. 55.

²⁴⁶ *Ibid.* 54, 57. På s. 58 foreslår Nordland i forlengelse av dette at et emosjonelt felleskap «på ett sätt sägas utgöras av en samling paradigmatiske narrativa strukturer som är gemensamma för en socialt definierad grupp».

²⁴⁷ Mannsåker har pekt på at dette er et motiv vi også kan finne i den tidlige anti-diktningen: *Emigrasjon og diktning*, 330.

og hjemlengsel blant immigranter.²⁴⁸ Slike tanker skulle imidlertid få flere motsigelser, og det kan for eksempel pekes på hvordan en norskamerikansk prest som Paul Anderson i ett innlegg fra 1858 fremhever utvandringen som både naturlig og berettiget – et bevis på mennesket udødelige del som alltid søkte noe bedre, «Større og Ædlere».²⁴⁹ De fleste amerikabrevene vitner også om at innvandrerne selv ikke så utvandringen som i strid med guds vilje. Hans Jørgen H. Strenge skriver i 1850 hvordan «Gud som indskjød mig saa gode Tanker om dette Velsignede Land Amerika har været min Veileder hele tiden».²⁵⁰ I de mange tankene rundt helse, reisens og livets besværligheter kan vi hyppig se hvordan forsynet plasseres som den som skal veilede, gi trygghet og tålmodighet. Heller enn en kilde til indre konflikt og lengsel, blir gudsdimensjonen i brev slik Ola Alsvik har formulert det noe som «binder sammen, garanterer og trygger stabilitet i universet;»²⁵¹

Disse religiøse rammene kan ses å bli viktige der brevskrivere forsøkes å forsones med muligheten for å aldri se enkelte medlemmer av familie og venner igjen. Her har Alsvik pekt på hvordan religiøse ideer i amerikabrev brukes for å overbygge avstanden som skilte brevskriveren fra de i Norge.²⁵² Mest hyppig kan vi ses at dette forsøkes å gjøres gjennom tanken om himmelsk gjenforening. Asbjørn Pedersen sier i 1861 hvordan «Vi ere i lang afstand skille fra hverandre med, legemet», og selv om «vore tanker og følelser er flere» lå håpet i at Gud ville «samle os eengang til sig i Himmels salighed»²⁵³ I et brev fra 1853 peker Johanne Svenningsdatter Songe på at det var «vistnok tungt at forlade gamle elskede Forældre og sødskende», allikevel var det trøst i tanken om gjenforening i evigheten.²⁵⁴ Slike formuleringer figurerer så hyppig at man kanskje får inntrykk av de som klisjeer uten stort meningsinnhold. Som Øyvind T. Gulliksen har understreket er det allikevel heller et kjent og virksomt religiøst bilde brakt ny intensitet og styrke gjennom utvandringen, og som ofte kobles direkte på egne tanker og erfaringer.²⁵⁵ Det siste blir spesielt viktig med tanke på emosjonelle strategier. Der dette bilde slik som over ses å kobles direkte på tanker om avstand, adskillelse og lengsel blir det en konkret måte å håndtere følelser som gir trøst

²⁴⁸ Matt, *Homesickness*, 58-9. Matt omtaler bla. Neumanns hyrdebrev, men viser også til lignende tendenser i Irland og Sverige og ser slike formaninger som «a response to the new individualism which severed ties... a call to return to a more stable social world», s. 58.

²⁴⁹ Østrem, *Den store utferda*, 212-14, sitat s. 214; Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 10-11.

²⁵⁰ Hans Jørgen Haldorsen Strenge til Inger Marie Jacobsdatter Lande, Muskegon, Michigan, 12. desember, 1850, i *FAtN*, bd. I, 174-7, sitat s. 175.

²⁵¹ Alsvik, «Brev fra Norge til Amerika», 188.

²⁵² *Ibid.*, 189.

²⁵³ Asbjørn Pedersen og Ane Malene Asbjørnsdatter Mehus til Morden Pedersen Nordhus, Springfield, Iowa, 12. februar, 1861, i *FAtN*, bd. II, 166-70, sitat s. 168.

²⁵⁴ Johanne Svenningsdatter Songe til Familien på Songe., Howard, Illinois, 16. juli, 1854, i *FAtN*, bd. I, 318-19, sitat s. 319.

²⁵⁵ Gulliksen, «Amerikabrev til Nissedal», 13.

og perspektiv. I dette ligger det et narrativ om et større tidsperspektiv der adskillelsen ikke var endelig. Dette kunne også brukes til å sette spørsmål ved den adskillelse som utvandringen representerte. Svend Larsen Haug skrev i 1852 at når man kunne gjenforenes i evigheten «saa var det det samme vor vi end færdes eler ere i værden.»²⁵⁶

Som i John Gassmans brev overfor kunne håpet om en bedre fremtid for barna holdes frem som noe som skulle underbygge sentrale målorienteringer, og settes som en motvekt mot de eventuell savn man kunne føle. Der utvandring kunne bli fremholdt som fordelaktig for utvandrerene selv, kunne det også pekes på at det spesielt var barna det kom til gode. Dog Ole og Halvor Lauransson ikke ville råde utvandring for sin yngre bror, måtte de innrømme at det var fruktbart land og høy lønn; «For dine børn var det meget bedre.»²⁵⁷ Et slikt narrativ blir tydelig i et brev fra Henrietta Jessen i 1850. Det hadde vært harde prøvelser og hun følte separasjonen fra familien tydelig, «tel Dato kan jeg ikke nægte for at Hem Legnsel jo nager mig haart». Allikevel vitner brevet om håp, og hun fremholder at hun ikke angreer «naar jeg saa tenker at her er bedre udkomme...saa finder jeg mig i det». Hun takket så heller for styrken til å reise «som jeg haaber i Fremtiden skulde være tel mig og mine Børens beste».²⁵⁸ En slik strategi kan delvis sammenlignes med hvordan offiserene i Nordlands undersøkelse forsøkte å håndtere hjemlengsel gjennom å danne narrativer hvor plikten mot hjemmet ble underordnet den mot fedrelandet.²⁵⁹ Her blir det så motsatt. Selv om utvandrerne kunne peke på de bånd som bandt de til fedrelandet, fremheves kjærligheten til barna og plikten for å forsørge for deres beste som høyere. Allerede før avreise var Martinius Syversen Sjølie her klar i sin tale. Selv ønsket egentlig ikke han og hans kone å reise, men hovedgrunnen som ble belagt var «at skaffe Børnene Uafhængighed, og dette er Foreldrenes første Pligt». Dette kalte «nogle Amerika-feber. Vi synes det er mere betægnende...Børnefeber».²⁶⁰ Her ligger det også et tilsvarende svar mot antiutvandrerens advarsler og disiplinering: plikten og kjærligheten overfor barna var høyere og viktigere enn den mot fedrelandet.

²⁵⁶ Svend Larsen Haug til Ole Larsen Haug m.fl., Elgin, Iowa, 28. desember, 1852, i *FAtN*, bd. I, 262-9, sitat s. 267.

²⁵⁷ Ole og Halvor Lauransson m.fl. til Lavrants Knutson, Knut og Tov Lavrantsson, Christiania, Wisconsin, 2. april, 1847, i *FAtN*, bd. I, 98-100, sitat s. 99.

²⁵⁸ Henrietta Jessen til søstrene Dorea og Norea, Milwaukee, 20. februar, 1850 i Blegen, *Amerikabrev*, 250-3, sitater s. 251.

²⁵⁹ Nordland, *Känslor i krig*, spesielt s. 94, 104, 117-20, 183.

²⁶⁰ Martinius Syversen Sjølie til Johan Olsen Rønningen, Moen, Hedmark, 2. mai, 1861 i *FAtN*, bd. II, 184-6, sitater s. 185.

Sammenfatning

I dette kapitlet har jeg undersøkt utvandringens emosjonalitet fra utvandrerens egen side. I de grunnleggende emosjonelle standardene som sammenbandt utvandrerne som emosjonelt felleskap, kan vi se hvordan sentrale vurderinger av følelser knyttet seg til forståelser av utvandringens krav. Anger og hjemlengsel utgjorde direkte trusler mot utvandringens mål, og måtte istedenfor erstattes med tålmodighet og tro på fruktene som ventet der fremme. Selv om flere anerkjente hvordan savn og lengsel kunne melde seg, ble disse følelsene mest spesifikt knyttet til de umiddelbare utfordringene utvandringen brakte i starten. Dette var utfordringer alle måtte gjennom, men ikke alle hadde den karakter som krevdes for å imøtekomme de. I de emosjonelle standardene lå det så en disiplinerende funksjon, men samtidig også et motsvar mot de stemmer i utvandringdiskusjonen som hadde malt hjemlengselen som et et uungåelig og vedvarende trekk ved utvandrerens tilværelse. Der utvandringen imidlertid frembrakte potensielt motstridene følelser kan vi bevitne i brev hvordan disse på ulike måter ble forsøkt forløst. Her kunne en emosjonell navigasjon bli sammenvevet med forsøk på å gi mening til sine nye og endrede omstendigheter.

Kapittel IV: Konklusjon

Denne oppgaven har undersøkt den norske utvandringen til Amerikas emosjonalitet i perioden ca. 1836-60 med vekt på den norske utvandringdiskusjonen og utvandrerne tilsvarende gjennom amerikabrevene. Utvandringen til Amerika skulle vekke tildels sterke og blandede følelser, både hos den som dro ut og de som ble igjen, og ved hjelp av et emosjonshistorisk perspektiv har jeg forsøkt å studere disse følelsene nærmere. Ved hjelp av William Reddys begrep emosjonelt regime og Barbara Rosenweins emosjonelt felleskap, har jeg forsøkt å argumentere for at vi gjennom amerikabrevene kan se hvordan utvandrerne ga et tilsvarende mot forsøkene på emosjonelle disiplinering i advarslene fra norske øvrighetspersoner og offentlige debattanter i utvandringdiskusjonen. Mot et norsk emosjonelt regime kan vi skimte et alternativt emosjonelt felleskap blant utvandrerne, som fordret sine egne konklusjoner omkring utvandringens emosjonelle følger.

I første del av oppgaven, kapittel II, så vi hvordan utvandringen utfordret flere sentrale forestillinger i det norske samfunnet, blant annet om de bånd som skulle binde ett menneske til sitt land og hva en skulle føle om fedrelandet. For selv om retten og friheten til å tre ut av den statsborgerlige relasjon ble fremholdt av mange, viser flere av innleggene i den norske diskusjonen at dette ikke nødvendigvis samsvarte med hva flere tenkte utvandrerne burde tenke og føle omkring dette skrittet. Den følelsen som skulle bli spesielt sentral i det etablerte regimet var fedrelandskjærligheten. Denne var ikke like entydig i sin natur som begrepet kanskje hentyder, men kan forstås i både en regimetro forstand, som en borgerlig dyd og moralsk imperativ, og som en følelse som skapte naturlige og uløselige bånd mellom et menneske og det landet der de var født. I advarsler mot utvandring som kom frem i den borgerlig dominerte offentligheten i den første utvandringstiden, kunne disse følelsene ha ulike utslag. Blant annet ble utvandrerens anklaget for manglende fedrelandskjærlighet, eller man kunne understreke hvordan man burde føle en plikt til å forbli i sitt land og arbeide for dets fremme.

Et tidlig innlegg i utvandringdiskusjonen som skulle tilkjenne regimets etablerte emosjonelle standarder var biskop Jacob Neumanns hyrdebrev fra 1837. Jeg har forsøkt å lese biskopens formaninger, samt de som fulgte etter, som et forsøk på disiplinering innenfor de rådende emosjonelle standardene i samfunnet. Mer enn innlegg mot utvandringfenomenet gjør emosjonshistorien det mulig å gripe disse innleggene som uttrykk for de ofte implisitte, men virksomme sosiale og kulturelle kreftene som ligger i tanker om hva ett menneske skal føle og makten som ligger i disse til å definere, demarkere og konstituere felleskap. Imidlertid rettet ikke alle disse emosjonelle

standardene mot utvandrerene på samme måte. En rekke opposisjonelle stemmer skulle peke på behovet for reformarbeid for å få bukt med utvandringsfenomenet. Samtidig kunne disse ofte også kunne peke på hvordan en allmennpatriotisk fedrelandskjærlighet med nasjonal forankring skulle drive utvandrerne til å utvise tålmodighet og føle plikt til å forbli i sitt land og arbeide for dets fremme. I disse advarslene kunne også tanker om utvandrerens emosjonelle skjebne bli sentrale. For noen, slik som S.O. Wolff og Henrik Wergeland, skapte den naturlige fedrelandskjærlighet bånd som stakk dypere enn utvandrerene trodde og utvandrerens svik ville få rettferdig straff gjennom en knusende og vedvarende hjemlengsel. I flere i innleggene kan vi også se hvordan hjemlengsel blir et overordnet argument mot å vanre ut. Selv om utvandrerene gjennom slit og usikkerhet klarte å erverve seg en god stilling i Amerika, ville hjemlengselen melde seg og utveie disse fordelene. Det man kunne oppnå ville aldri kunne måle seg med det man forlot.

I oppgavens andre del, kapittel III, undersøkte jeg amerikabrevene i perioden med det utgangspunkt at de norske immigrantene utgjorde et emosjonelt felleskap. Dette felleskapet var kjennetegnet av felles regler for emosjonelle ytringer som delvis sto i motsetning til det norske emosjonelle regimet. Blant annet fant jeg at i utvandrerens egne evalueringer av ulike følelser, ble følelser som lengsel og anger på en side bygget inn som forventede elementer i nybyggertilværelsen. I motsetning til spådommene om vedvarende og trykkende hjemlengsel fra den andre siden av Atlanteren, knyttes imidlertid disse følelsene mest spesifikt til innvandringens første fase. De utgjør en trussel mot målet om en suksessfull innvandring til Amerika, og hvis de tøyles gjennom de første motgangen man møter vil de også forsvinne. Enkeltindividets evne til å navigere følelser korrekt ble også av flere knyttet også til å reflektere et menneskes grunnleggende karakter. I denne tanken lå det et potensiale til å både sette grensene rundt og konstituere de norske utvandrerne som emosjonelt felleskap, noe som også fikk sitt utspring i de tankene og utfallene flere ytret mot de som ikke fant seg fornøyd med immigranttilværelsen.

Når vi går inn i amerikabrevene kan vi imidlertid også se at utvandrerne på flere måter kan sies å ha forsøkt å navigere og konsolidere de motstridende følelsene utvandringen kunne vekke. Gjennom bruk av emosjonelle strategier og narrativer som satte utvandringen og disse følelsene i ett religiøst perspektiv, eller gjennom å bygge kjærligheten og barnas vel som en høyere plikt kunne disse følelsene forsøkes å ordnes og gi mening til i den større prosessen av å finne tilpass i sine nye omstendigheter. I disse strategiene lå det imidlertid også et slags tilsvaret mot utvandringsmotstandernes advarsler. Heller enn en kilde til lengsel og indre konflikt ble

guddimensjonen noe som skapte trygghet i og ga mening til den enorme endringen man hadde undergått. Heller enn kjærligheten mot fedrelandet, sto den mot barna som en høyere plikt.

Så hva kan funnene og perspektivene brukt her sies å bringe til den eksisterende kunnskapen om den norske utvandringen til Amerika? I lys av norsk utvandringshistorie som et veletablert felt som står i relasjon og dialog med flere andre, er denne oppgavens undersøkelse begrenset. Mange flere elementer kan og må utdypes om jeg skal kunne uttale meg med større sikkerhet om emosjonshistoriske bidrag til den norske utvandringshistorien. Samtidig vil jeg mene at emosjonshistorien gjøre det mulig å se de norske reaksjonene mot utvandring i relasjon til etablerte emosjonelle standarder, og at dette kan være med på å utdype den sosiale og kulturelle dynamikken utvandringen fant sted inne. Videre mener jeg at gjennom å forsøke å gripe utvandrerne som emosjonelt felleskap kan man utvide forståelser av de måtene utvandrerne ble konstituert som felleskap og søkte aktiv tilpasning i det amerikanske samfunn. Der utvandringen frembrakte delte følelser, ligger det i evalueringene av ulike følelser og hvordan disse kan ses som 'regler for deltakelse' innvandrernes forsøk på møte immigranttilværelsen og utfordringene denne kunne by på. Her løftes amerikabrevene frem som er rom hvor utvandrerne fikk en stemme og makt de ikke hadde der hjemme: De fikk mulighet til å sette ord på egne emosjonelle erfaringer, og stille seg i opposisjon til det norske emosjonelle regimet. Gjennom å foreslå en emotiv lesning har jeg også forsøkt å argumentere for en brede tilnærming til følelsesuttrykk i amerikabrev, og hvordan disse kan ses implisert i den større prosessen av å gi mening til sine endrede omstendigheter. Selv om følelsesuttrykk kan ses å være ytterst kontekstbundne, og som å representere umiddelbare og subjektive ytringer kan man kanskje forsøke å løfte de frem som noe mer. Gjennom å spore emosjonelle narrativer og strategier kan man forsøke å se hvordan utvandrerne ga mening til motstridende følelser og sine endrede omstendigheter. På denne måten kan følelser og en emosjonell navigasjon ses implisert i prosessen av å bygge et meningsfullt narrativ av selv i nye omstendigheter. Der vi eventuelt kan peke på likheter i hvordan dette ble gjort på tvers av brev kan man kanskje også snakke om ett repertoar av emosjonelle strategier i et emosjonelt felleskap blant de norske utvandrerne.²⁶¹ Ett spørsmål er også hvordan amerikabrevene som kontekst for dette endret seg over tid.

²⁶¹ Nordland, *Känslor i krig*, 54.

Epilog: Masteroppgavens relevans for undervisning i skolen

I Alexander Kiellands *Fortuna* (1884) forklarer karakteren Peder Kruse hvordan allmuen ikke leste «samfunnstøttenes aviser»:

Men de leser, hvad nesten ingen av oss tenker på, – de leser og leser omigjen de tusener av breve, som år om annet strømmer inn til oss fra de norske i Amerika. Ser du, det er en dannelseskilde bedre enn alle aviser og bøker. Ti der lærer folket for første gang av sine egne, i sitt eget sprog, ut av sitt eget tankeliv... Og tenk all den kritikk, der ligger i disse breve over alle våre forhold fra øverst til nederst, – greie, lettforståelige dommer og sammenligninger fra et søskenbarn eller fra han farbror Lars, som var så troverdig og kjent med alt.²⁶²

Det ligger nok både snev av forenkling og overdrivelse i det Peder Kruse sier, allikevel adresserer det grunnleggende og virksomme sannheter omkring både amerikabrevene og utvandringen. Utvandringen og brevene sendt hjem åpnet en ny verden og erfaringshorisont også for de som ble igjen. Som Orm Øverland har sagt brakte brevene ny kunnskap «med andre forlokkende muligheter, men også med skremmende utfordringer, til bygdesamfunn som en generasjon tidligere hadde vært isolert fra slik kunnskap.»²⁶³ Historien om den norske utvandringen til Amerika åpner for en rekke lesninger på ulike nivåer. Den er et konkret historisk hendelse, men knytter seg også inn i den større historien om migrasjon og de forflytningene mennesker alltid har foretatt seg. Den er en del av en særegen og massiv forflytning av mennesker, men representerer også et eget kapittel her med sine særegenheter. Det er historien om de som dro ut, de som ble igjen, samfunnet de kom til og samfunnet de forlot. Fremstillingen masteroppgaven har benyttet seg av legger nødvendigvis opp til at noen konkrete rammer hvor spesifikke elementer fremheves, men åpner samtidig for lesning på flere av disse nivåene. Dette blir viktig i refleksjonene rundt ulike måter masteroppgaven kan sies å være relevant for undervisning i skolen og kan knyttes til læreplanen. Denne vil primært legges til første del av epilogen. I andre del av epilogen vil denne relevansen konkretiseres gjennom skisseringen av et undervisningsopplegg. Dette undervisningsopplegget vil ta utgangspunkt i masteroppgavene og de ulike kildetyperne benyttet her, og vise hvordan disse kan brukes som en inngang til arbeid innenfor et historisk tema.

Refleksjon: relevans for undervisning i skolen og tilknytning til læreplan

Utgangspunktet i masteroppgaven har vært å undersøke utvandringens emosjonalitet både fra norsk og utvandrerens egen side. Denne vinklingen har frembrakt og belyst flere momenter som på ulike måter kan knyttes til læreplanen og nyttes for undervisning i skolen. Kapittel II hadde fokus på

²⁶² Sitert i Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 2], 476.

²⁶³ Øverland, «De tidlige amerikabrevene», 25-6.

hvordan utvandringen utfordret samtidige emosjonelle standarder, og hvordan disse ble forsøkt brukt disiplinerende i advarsler mot utvandring. I hjertet av disse følelsesstandardene og utvandringsdiskusjonen ligger muligheten til å drøfte og reflektere over spørsmål knyttet til maktfordelingen i samfunnet, hvem som hadde makt til å ytre seg og uttrykke sine følelser på trykk, forståelser av medborgerskap og den statsborgerlige kontrakt, samt demokratiets broket natur og utvikling. Slik det tverrfaglige temaet 'demokrati og medborgerskap' skisseres innen historiefaget skal eleven blant annet få forståelse for demokratiets utvikling, at det ikke har vært og ikke er en selvfølge, samt trenes til «å se et mangfold av perspektiver og til å forstå at mennesker har ulike prioriteringer, holdninger og verdier i ulike kontekster.»²⁶⁴ Her gir reaksjonene mot og for utvandringen rammer for å diskutere samfunnsutviklingen og det norske demokratiet rundt midten av 1800-tallet. Gjennom å vise til innlegg og holdninger blant embetsstanden, liberale og bondeopposisjon, og ikke minst utvandrerne selv, kan en rekke ulike verdier og holdninger trekkes frem og gi grunnlag for diskusjon og refleksjon

I den voksende liberalismens ånd ble det ikke besluttet å hindre utvandringen ved lov, og selve retten ble ofte understreket. Flere av innleggene fra ledende menn i den borgerlige dominerte klasse som dominerte offentligheten, viser imidlertid at disse med pennen i hånd å motarbeide utvandringen på andre måter. Ved å benytte sin autoritet, ved å karakterisere utvandrerne som fedrelandsforrædere, forespeile de en skjebne preget av savn og lengsel. I tillegg bruke de sin makt til å peke på de forpliktelsene de hadde over det landet de var født i, for å forsøke å holde allmuen stedbunden og værende i landet. Frykten for skaden utvandringen kunne ha for landet i økonomiske og materielle hensyn var nok for noen rådende, mens for andre kan man nok spesielt trekke frem frykten for sosial og politisk uro i Norge. Som Ingrid Semmingsen sier ble diskusjonen om utvandringen og Amerika sammenflettet med diskusjonen om «de sosiale og politiske forholdene i Norge.»²⁶⁵ Som vi har sett skulle flere mer opposisjonelle stemmer også stille seg kritiske til utvandringen og trekke på emosjonelle standarder omkring hva innbyggerne burde føle og hva som skulle få de til å virke for landets vel. Samtidig ble også utvandringsfenomenet forsøkt brukt av disse for å gi vekt og styrke til appeller om reform. At utvandringen hadde innvirkning på en rekke ulike samfunnsplan, også det politiske er svært viktig. Et kompetansemål som knytter seg til 'demokrati og medborgerskap' og er spesielt relevant her er derfor: «utforske hvordan kommunikasjon og kulturmøter har hatt betydning for mennesker i Norge og verden.»²⁶⁶ Ikke minst knytter dette seg til amerikabrevenes rolle i å utvide allmuens erfaringshorisonter.

²⁶⁴ Utdanningsdirektoratet [Udir], *Læreplan i historie - Tverrfaglige temaer*.

²⁶⁵ Semmingsen, *Veien mot vest* [bd. 1], 214.

²⁶⁶ Udir, *Læreplan i historie - Kompetansemål etter Vg2*.

Utvandringen, hjemvendte emigranter og brevene hjem brakte kunnskap om erfaringer høstet av likesinnede i en annen verden og et annet samfunn. I det det amerikanske samfunnet åpnet seg ga dette videre sammenligningsgrunnlag om egne forhold og et annet alternativ.

En slik fremstilling som er benyttet her, kan også hjelpe å utdype og fremheve den menneskelige dimensjonen og den komplekse naturen i historiske fenomener. Flere kompetansemål åpner for at man kan behandle den norske utvandringen til Amerika. Spesielt naturlig blir nok dette innenfor «gjøre rede for årsaker til at mennesker har migrert, og diskutere kulturmøtene sett fra ulike perspektiver» og «reflektere over hvordan teknologiske omveltninger fra den industrielle revolusjonen til i dag har endret menneskers liv og formet forventninger til framtiden.»²⁶⁷ Her blir det nettopp viktig for elevene å få innsikt i at utvandringen kan sies å hatt en rekke ulike årsaker, og at dette ofte hadde sitt samspill med en rekke sammensatte og ulike motiver. Til hvilken grad ulike årsaker og motiver av for eksempel religiøs, sosial eller økonomisk art har blitt vektlagt har både variert sterkt innenfor deler og perioder av utvandringen som historisk fenomen, så vel som innenfor forskningen.²⁶⁸ I fremstillingen av årsaken til hvorfor mennesker valgte å dra ut kan fort fremstillinger av økonomiske og demografiske faktorer få dominere og bli tillagt for mye vekt. At utvandringen for eksempel hadde sammenheng med svingende økonomiske tilstander eller tilgang på arbeid er nødvendigvis en del av sannheten. Samtidig er dette lettfattelige mekanismer både å forklare for elevene og få dem til å forstå. Når blant annet så mange i relativt gode kår valgte å dra ut problematiseres allikevel dette bildet.

Jan Eivind Myhre har blant annet fremhevet hvordan «suget frå Amerika», at de ulike mulighetene man så Amerika bød på var en viktig drivkraft i seg selv for å ville utvandre.²⁶⁹ Likevel kan dette bli et noe mer abstrakt konsept for elevene å forstå. Det er en faktor som er lett å påpeke, men den kan ikke nødvendigvis settes i like konkrete termer og vises like systematisk som økonomiske, politiske eller demografiske faktorer. At de gjennom førstehåndsberetninger fra utvandrerne selv får innblikk i denne prosessen er viktig. Hvordan tolket de norske utvandrerne selv mulighetene som eksisterte i det amerikanske samfunn? I den emosjonell navigasjon jeg har diskutert ligger det muligheter til å se hvordan utvandrerne selv grunnga og forsøkte å gi mening til sine valg og endrede omstendigheter. Her kan man fokusere på hvordan amerikabrevene peker mot at ulike faktorer kan sies å ha spilt en rolle i utvandringen allerede fra starten, samtidig som man kan trekke oppmerksomhet mot likheter. Samtidig understreker dette den grunnleggende menneskelig

²⁶⁷ Udir, *Læreplan i historie - Kompetansemål etter Vg3*.

²⁶⁸ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, se spesielt 37-60.

²⁶⁹ Myhre, *Norsk historie 1814-1905*, 246.

dimensjonen og de ulike historiene i hjertet av historien om utvandring. I å diskutere årsaker er det viktig at disse ikke blir glemt. I dette ligger også faktoren av kulturmøter fra ulike perspektiver. Hvordan forsøkte utvandrerne å takle og møte sine nye omstendigheter? Samtidig er det viktig at disse individuelle historiene settes inn i en større historisk diskusjon og kontekst. Det er viktig at en slik fremstilling både åpner for lesning på nivået av individ, gruppe og samfunn.

Nedfelt i historiefaget kjerneelementer ligger det at elevene både skal utvikle en kildekritisk kompetanse og bevissthet.²⁷⁰ Dette henspiller på evnen eleven skal utvikle gjennom hele utdanningsforløpet, men som en slik inngang og fremstilling av et tema som masteroppgaven legger opp til kan være med på. Masteroppgaven benytter seg av dels svært ulike kilder. Blant annet brev, innlegg i aviser, ulike skrifter og dikt. Slik læreplanen sier omhandler kildekritisk bevissthet evnen til å se hva et historisk materiale kan benyttes til, og «i hvilken grad det kan kaste lys over spørsmålene vi stiller.»²⁷¹ I en undervisningssammenheng blir det viktig at elevene får mulighet til å studere en rekke ulike kildetyper, og se hvordan forskjellige kilder stiller ulike krav til hvordan vi tilnærmer oss og leser dem, og at en og samme kilde kan hjelpe oss til å få svar på høyst ulike spørsmål. I dette ligger det en mulighet til å problematisere også historikerens rolle som fortolker av fortiden, noe som åpner opp for å diskutere bruken av historiske kilder. Samtidig er det tydelig at en slik diskusjon vil bringe oss inn på hva de ulike kildene kan nyttes for og kaste lys over. At både et brev stilisert hjem til familien, et dikt og et innlegg i en avis kan være innlegg i samme diskusjon og gi sin tolkning av samme fenomen representerer en god mulighet for å diskutere disse ulike elementene.

Allikevel er ikke dette uproblematisk. Flere av innleggene er tydelig preget av heten i debatten og tar dels sterk individuelle farge. Som Erik Lund sier kan ofte kildebruk i klasserommet være preget av at eleven søker de 'rette svar' istedenfor å engasjere seg kritisk og stille spørsmål til kildene. Samtidig er slik kildebruk krevende gjennom at eleven kan mangle kunnskap for å sette kildene inn i den større historiske konteksten og sammenhengen.²⁷² Et viktig fokus må så være på å bygge ut den historiske konteksten disse kildene befinner seg i, samtidig som spørsmålene man ber elevene stille oppmuntrer til kritisk lesning. Dette kan blant annet gjøres ved å trekke oppmerksomhet mot hvem forfatteren av for eksempel et brev er, hvor og med hvilket mål det ble skrevet, samt hvor/hvordan det ble offentliggjort. Gjennom at elevene får tilgang og oppfordring om å sammenligne og kontrastere materiale som gir forskjellige innsyn i fortiden kan man tydeliggjøre at

²⁷⁰ Udir, *Læreplan i historie - Kjerneelementer*.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Lund, *Historiedidaktikk*, 86, 89-90.

innleggene representerer flere synspunkt, samt se hvordan de tar farge av forfatterens tolkninger kan man tydeliggjøre at innleggene representerer ett av flere synspunkt, samt se hvordan de tar farge av forfatteres egne synspunkter og intensjoner, og den sted og den tid hun og han levde i.²⁷³ At flere av innleggene skrevet mot utvandringen har tydelig motstridende konklusjoner rundt årsaker kan for eksempel være med fremheve dette. Dette vil kunne øke elevenes kildekritiske sans og bevissthet.

Undervisningsopplegg:

I det følgende vil et undervisningsopplegg skisseres, som vil konkretisere hvordan en slik vinkling masteroppgaven legger opp til og ulike kildetyper den bruker kan nyttes i inngangen for arbeid med et historisk tema. Utgangspunktet her er at undervisningsopplegget representerer en introduksjonstime til arbeid om den norske utvandringen til USA på 1800- og tidlig 1900-tall. Denne første dobbelttimen legger opp til å stifte bekjentskap med de grunnleggende linjene i utvandringshistorien, de tidsmessige aspektene og rammene for temaet, men vil ha spesiell fokus på den tidlige utvandringen. Et sentralt fokus i timen ligger på å bygge elevenes innsikt og få de til å reflektere rundt hva dette nye og mer dramatiske oppbruddet representerte i samtiden. Hvordan reagerte og forsøkte både samfunnet de dro fra og utvandrerne selv å møte dette? Ved å begynne inngangen til arbeidet med dette tema ved tidlig utvandring kan dette gi elevene rammer og kontekst for å forstå de store samfunnsmessige skiftene som skulle sammenfalle med utvandringfenomenet, og det komplekse årsaksuniverset kan også utdypes. Et fokus ligger også på utvikle elevenes kildekritiske bevissthet og kompetanse. Tre av kildene er forkortet og modernisert, og den siste er supplert med forklaringer av enkeltord. Timen er satt til en Vg3 klasse med 20 elever. Tidsrammene som er skissert er 2x40 minutter. I arbeidet med spørsmålene jobber elevene parvis, unntatt der henvist annerledes.

Kompetansemål:²⁷⁴

- gjøre rede for årsaker til at mennesker har migrert, og diskutere kultur møtene sett fra ulike perspektiver.
- utforske fortiden ved å formulere problemstillinger, finne, vurdere og bruke ulikt materiale og presentere egne slutninger.
- reflektere over hvordan teknologiske omveltninger fra den industrielle revolusjonen til i dag har endret menneskers liv og formet forventninger til fremtiden.

²⁷³ Udir, «Å lese i historie».

²⁷⁴ Udir, *Læreplan i historie - Kompetansemål etter Vg3*.

Plan for timen:

Time 1:

- Åpning (5 min): Planen for dagens time og tema presenteres. For å åpne opp for temaet og aktivere elevenes forkunnskaper benyttes et tankekart.
- Introduksjon til temaet ved lærer (10 min). Her åpnes temaet med en kortere introduksjon fra lærer. Fokus her ligger på å bygge grunnleggende oversikt og innsikt i om utvandringen til Amerika. Først bygges rammene større fra 'Restauration' frem til omlag første verdenskrig. Grunnleggende fakta omkring antall, virkninger og årsaker. Så settes rammene til utvandringens tiltagelse i andre halvdel av 1830-tallet. Hvilket samfunn var Norge på den tiden, og hvilke reaksjoner møtte fenomenet?
- Arbeid med kilde nummer 1 (12 min), Jacob Neumanns hyrdebrev fra 1837 (Se vedlegg 1). Kilden forsøkes benyttes for å diskutere hvilket samfunn Norge var på denne tiden. Forut gis grunnleggende informasjon om kilden, at det var et hyrdebrev (i.e. skulle leses fra prekestolen), og hvordan biskopen sendte ut ulike kopier og også fikk det trykket i forkortet form i aviser.
- Først jobber elevene i par på to med å lese og besvare spørsmål knyttet til kilden. Spørsmålene lyder:
 1. Hvem er forfatteren og hvem er teksten skrevet for? Hvilken relasjon har de to?
 2. Hvilken syn på utvandringen vil dere si forfatteren har? Pek på minst tre ting i teksten som understøtter deres syn.
 3. Hva tror dere har vært forfatterens intensjon bak å skrive denne teksten? Pek på minst tre ting som understøtter deres tese, evt. også på elementer som kan peke i forskjellige retninger.
 4. Hvordan forsøker forfatteren å underbygge sin argumentasjon i teksten. Pek på minst to ting.
 5. Hva kan denne teksten fortelle oss om reaksjonene på utvandringen i Norge?
- I en felles klasesamtale tas det siste spørsmålet opp til drøfting. Fokus her ligger på å problematisere teksten og hva den kan fortelle oss og ikke, samtidig som hva den kan fortelle oss om det samtidige Norge.
- Arbeid med kilde nummer 2 (12 min), Tormod Knudsen Borgejordes «Sveinung aa Guttorm», 1846 (se vedlegg 2). Kilden brukes til å utdype og kontrastere Neumanns brev. Spørsmål:
 1. Hvordan argumenterer de to ulike stemmene i diktet for hvert sitt syn? Hva vil dere si er hovedargumentene for hver side?
 2. Hvorfor tror dere forfatteren har valgt å ha to ulike stemmer i diktet?
 3. Hvilket syn på utvandringen vil dere si at diktet fremmer?

4. Til begge kildene: Hvilke forskjeller og hvilke likheter kan dere se i synet på utvandring i de to tekstene.
 5. Til begge kildene: Jacob Neumann var biskop, mens Tormod Knudsen Borgejorde var stortingsmann med tilknytning til bondeopposisjonen. Hvordan tror dere dette kan ha påvirket deres synspunkter, og hvordan gir dette utslag i eventuelle forskjeller i de synene på utvandringen de gir uttrykk for. Finn konkrete eksempler i tekstene.
- Spørsmål til drøfting og refleksjon i plenum: Hvordan kan disse kildene bringe oss kunnskap om fortiden, og hva kan de gi oss kunnskap om? Hovedfokuset her er hva de kan fortelle oss om det samtidige Norge, samtidig også om utvandringen og hvordan dette har sammenheng og er bundet av kontekst, format og ulike intensjoner.

Time 2:

- Åpning ved lærer (10 min): Her skiftes fokuset over på de norske immigrantene i Amerika. Hvor bosatte de seg, hvordan tok dette form og hvem dro? Her berøres også en introduksjon til amerikabrev.
- Arbeid med kilde nummer 3 (12 min), brev fra Svein Knudsen Lothe til Sjur Knudsen Aga, 10. juli 1838 (se vedlegg 3). Kilden brukes til å utforske amerikabrev som historisk kilde, og de ulike funksjonene den kan sies å ha hatt. Kilden illustrerer også hvordan de norske immigrantene kunne engasjere seg for å motbevise negative skildringer og tolkninger gitt i utvandringdiskusjonen. Spørsmål:
 1. Hva tror dere var grunnen til at brevskriveren skrev brevet? Pek på informasjon som kan peke i ulike retninger.
 2. Hvordan forsøker brevskriveren å argumenterer mot biskop Neumann?
 3. Amerikabrev kunne ofte leses høyt, kunne kopieres og deles for eksempel innad i familien eller i bygden. Hvordan tror dere dette kan ha påvirket amerikabrevene som kilde?
 4. Hva vil dere si at et slikt som brev som dette kan gi oss av kunnskap om den norske utvandringen til Amerika?
- I plenum får de ulike gruppene gi uttrykk for hva de har svart og tenkt på de ulike spørsmålene. Lærer stiller spørsmål og veileder til refleksjon og drøfting.
- Arbeid med kilde nummer 4 (12 min), brev fra Carl Thorsteinsen til hans far, 19. juli 1853 (se vedlegg 4). Spørsmål:
 1. På hvilken måte kan et brev slik som dette gi oss innsikt i utvandringen til Amerika?

2. Hvordan kan kilden brukes til å få innblikk i innvandrers møte med Amerika? Pek på spesifikke elementer.
3. Vil dere si at fremstillingen av det amerikanske samfunn kan regnes som troverdig? Begrunn svaret og pek på uttalelser som kan peke for eller i mot dette.
4. Hva tror dere var brevskriverens hensikt med å skrive dette brevet?

- Diskusjon av spørsmålene og oppsummering i felleskap (4 min).

Kilder og litteratur

Amerikabrev:

Blegen, Theodore C. *Amerikabrev*. Oversatt av Hans Geelmuyden. Oslo: Aschehoug & Co., 1958.

Clausen, C.A (red.). *The Lady with the Pen: Elise Wærenskjold in Texas*. Northfield, Minn.: The Norwegian-American Historical Association[NAHA], 1961.

Clausen, C.A. «The Gasmann Brothers Write Home». *Norwegian-American Studies* vol. 23 (1967): 71-107.

Flage, Anders L. «Brev fra Chicago» i *Vossingen* 4, nr. 3 (1922):7-16. 15.03.20. Hentet fra: <http://www.vosselag.org/vossingen.html>

Skutle, Mons L. «Brev fra Fox River Settlementet» i *Vossingen* 4, nr. 3. (1922):16-19. 15.03.20. Hentet fra: <http://www.vosselag.org/vossingen.html>

Øverland, Orm og Steinar Kjærheim (red.). *Fra Amerika til Norge*, bd. I, *Norske utvandrerbrev 1838-57*. Oslo: Solum Forlag, 1992.

Øverland, Orm og Steinar Kjærheim (red.). *Fra Amerika til Norge*, bd. II, *Norske utvandrerbrev 1858-68 (Med et tillegg av brev 1836-1857)*. Oslo: Solum Forlag, 1992.

Amerikabøker:

Fribert, Laurits J. «Emigranter til Amerikas Vest med Anviisning for Overreisen samt Beskrivelse af Livet og Agerdykningsmaaden nærmest i Wisconsin». I *Del 1: Skrifter*, bd. 1, red. Per A. Holst, *Norsk Emigrantlitteratur*, 200-244. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.

Haaeim, Sjur J. «Oplysninger om Forholdene i Nordamerika især forsaavidt de derhen udvandrede Norskes Skjæbne angaaer». I *Del 1: Skrifter*, bd. 1, red. Per A. Holst, *Norsk Emigrantlitteratur*, 63-67. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.

Rynning, Ole. *Sandfærdig Beretning om Amerika, til Oplysning og Nytte for Bonde og Menigmand*. Christiania: Guldberg & Dzwonkowskis Forlag, 1839.

Reiersen, Johan R. «Veiviser for Norske Emigranter til De forenede nordamerikanske Stater og Texas». I *Del 1: Skrifter*, bd. 1, red. Per A. Holst, *Norsk Emigrantlitteratur*, 123-197. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.

Testman, Peter. «Kort Beskrivelse over de vigtigste Erfaringer under et Ophold i Nord-Amerika og paa flere dermed forbundne Reiser». I *Del 1: Skrifter*, bd. 1, red. Per A. Holst, *Norsk Emigrantlitteratur*, 41-48. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.

Samtidige tekster:

- Allum, Hans. *Broder Ebben i Fødelandet eller Amerikareisen. Norsk-patriotisk, Statsmoralisk Skuespill i fire Akter*. Christiania: J.C. Abelsted, 1839.
- Halvorsen, H.A. og J. Cappelen (red.). *Storthings-Efterretninger 1836-1854*, bd. 2. Christiania: Jacob Dybwads Forlag, 1893.
- Holst, Per A. (red.). *Del 2: Erindringer*, bd. 2, *Norsk Emigrantlitteratur*. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.
- Lassen, Hartvig (red.). *Henrik Wergelands Samlede Skrifter*, bd. 9. Christiania: Chr. Tønsbergs Forlag, 1857.
- Neumann, Jacob. «Varselsord til de udvandringslystne Bønder i Bergens Stift - Et Hyrdebrev fra Stiftets Biskop». I *Del 1: Skrifter*, bd. 1, red. Per A. Holst, *Norsk Emigrantlitteratur*, 3-9. Stavanger: Per A. Holst Forlag, 2000.
- Wergeland, Henrik. «Om Udvandrings-Raseriet». *For Arbeidsklassen* 4, nr. 3 (1843): 1-8. I *For Arbeidsklassen, eller, Fattigmandspostil*, vol. 4, 17-24. Christiania: Barliens Forlag, 1843.
- Wolff, S.O. «Om Udvandring til America». *For Arbeidsklassen* 5, nr. 9, 10 & 11 (1844): 1-24. I *For Arbeidsklassen, eller, Fattigmandspostil*, vol. 5, 65-88. Christiania: Barliens Forlag, 1844.

Lyrikk og sanger:

- Blegen, Theodore C. og Martin B. Ruud (red.). *Norwegian emigrant songs and ballads*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1936.

Nettsider:

- Utdanningsdirektoratet [Udir]. «Å lese i historie». [27.10.15] Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/grunnleggende-ferdigheter/lesing/lesing-i-fag/Lesing-i-samfunnsfag1/a-kunne-lese-i-historie/>

Læreplaner:

- Utdanningsdirektoratet [Udir], 2019. *Læreplan i historie - Kjerneelementer* (HIS01-03). Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/kjerneelementer>
- Utdanningsdirektoratet [Udir], 2019. *Læreplan i historie - Fagets verdier* (HIS01-03). Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/fagets-relevans-og-verdier>
- Utdanningsdirektoratet [Udir], 2019. *Læreplan i historie - Tverrfaglige temaer* (HIS01-03). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/tverrfaglige-temaer>

Utdanningsdirektoratet [Udir], 2019. *Læreplan i historie - Kompetansemål etter Vg2* (HIS01-03).

Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv84>

Utdanningsdirektoratet [Udir], 2019. *Læreplan i historie - Kompetansemål etter Vg3* (HIS01-03).

Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>

Akademiske avhandlinger:

Gulliksen, Øyvind T. *Double Landscapes. Midwestern Texts. Studies in Norwegian-American Literature*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Bergen, 1999.

Tjeder, David. *The Power of Character: Middle-Class Masculinities, 1800-1900*. Ph.D.-avhandling. Avdeling for historie ved Stockholms Universitet, 2003.

Oyangen, Knut. *Immigrant Identities in the Rural Midwest, 1830-1925*. Ph.D.-avhandling. Iowa State University, 2007.

Pedersen, Jarle. *Følelsesmakt: Emosjonshegemonisk strid i den norske eliten, 1660-1850*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, 2018.

Pettersen, Liv R. *Utvandringen som problem. Tiåret 1836-1846*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1966.

Østrem, Nils Olav. *Utvandrarkultur. Ei migrasjonshistorisk undersøkning av Skjold prestgjeld 1837-1914*. Ph.D.-avhandling. Universitetet i Tromsø, 2002.

Annen litteratur:

Bakken, Reidar. *Lad ingen sladdrelystne læse mine brever...: Nordmenn blir amerikanarar*. Fagernes: Valdres Forlag, 1995.

Barton, Arnold H. *A Folk Divided: Homeland Swedes and Swedish Americans, 1840-1940*. Carbondale, Ill.: Southern Illinois University Press, 1994.

Blegen, Theodore C. *The 'America Letters'*. Avhandlinger utgitt av Det norske videnskapsakademi i Oslo II. Historisk-Filosofisk Klasse, nr. 5. Oslo: Jacob Dybwads Forlag, 1928.

Blegen, Theodore C. *Norwegian migration to America: 1825-1860*. Northfield, Minn.: NAHA, 1931.

Bodnar, John. *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington: Indiana University Press, 1985.

Damsholt, Tine. *Fædrelandskærlighed og borgerdyd: patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*. København: Museum Tusulanums Forlag, 2000.

- Dixon, Thomas. *From Passions to Emotions: The Creation of a Secular Psychological Category*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Eide, Ole J. *De første utvandrerne fra Rogaland til Amerika: Historien om uredde øybuer og modige prester i Finnøy*. Sandnes: Ryfylkeforlaget, 2005.
- Flom, George T. *A History of Norwegian Immigration to The United States: From the Earliest Beginning down to the Year 1848*. Iowa City, IA: Privat trykt, 1909.
- Gerber, David A. *Authors of Their Lives: The Personal Correspondence of British Immigrants to North America in the Nineteenth Century*. New York, NY: New York University Press, 2006.
- Gjerde, Jon. *From Peasants to Farmers: The Migration from Balestrand Norway to the Upper Middle West*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Gjerde, Jon. *The Minds of the West: The Ethnocultural Evolution in the Rural Middle West*. Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1997.
- Glenthøj, Rasmus. *Skilsmissen: Dansk og norsk identitet før og efter 1814*. 2. utg. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2012.
- Golf, Olav. *Oppbrudd og utvandring blant religiøse minoriteter fra Rogaland*. Stavanger: Wigestrånd, 2006.
- Handling, Oscar. *The Uprooted: The Epic Story of the Great Migrations That Made the American People*. London: C.A. Watts and Co. Ltd., 1953.
- Hommerstad, Marte. *Politiske Bønder: Bondestrategene og kampen for demokratiet 1814-1837*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2014.
- Lien, Sigrid. *Lengselens Bilder: Fotografier i Norsk Utvandringshistorie*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2009.
- Lovoll, Odd S. *A Century of Urban Life: The Norwegians in Chicago before 1930*. Champaign, Ill.: The University of Illinois Press/NAHA, 1988.
- Lovoll, Odd S. *Det løfterike landet: En norskamerikansk historie*. [Rev. utg.]. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Lovoll, Odd S. *Norske småbyer på prærien. En kulturhistorisk studie*. Nesbru: Forlaget Vett & Viten, 2005.
- Lovoll, Odd S. *Norwegian Newspapers in America: Connecting Norway and the New Land*. St. Paul, Minn.: Minnesota Historical Society Press, 2010.
- Lund, Erik. *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*. (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
- Mannsaker, Jørund. *Emigrasjon og Diktning: Utvandringa til Nord-Amerika i norsk skjønnlitteratur*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1971.
- Matt, Susan J. *Homesickness - An American History*. New York: Oxford University Press, 2011.

- Myhre, Jan Eivind. *Norsk historie 1814-1905: Å byggje ein stat og skape ein nasjon*. 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget, 2015.
- Mørkhagen, Sverre. *Farvel til Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*. Oslo: Gyldendal, 2009.
- Mørkhagen, Sverre. *Drømmen om Amerika: innvandringen fra Norge 1825-1900*. Oslo: Gyldendal, 2012.
- Nordland, Hugo. *Känslor i krig: Sensibilitet och emotionella strategier bland svenska officerare 1788-1814*. Höör: Agerings bokförlag, 2015.
- Plamper, Jan. *The history of Emotions: An Introduction - Emotions in History*. Oversatt av Keith Tribe. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Reddy, William M. *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Rosenwein, Barbara H. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006.
- Rosenwein, Barbara H. *Generations of Feeling: A History of Emotions, 600-1700*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Rosenwein, Barbara H. og Riccardo Cristiani. *What is the History of Emotions?.* Cambridge: Polity, 2018.
- Seip, Jens A. *Utsikt over Norges historie: tidsrommet 1814-ca.1860, tidsrommet ca. 1850-1884*. 2. utg. Oslo: Gyldendal, 1997.
- Seip, Anne-Lise. *Nasjonen bygges: 1830-1870*, bd. 8, red. Knut Helle, *Aschehougs norgeshistorie*. Oslo: Aschehoug, 1997.
- Semmingsen, Ingrid. *Veien mot vest* [bd. 1]. *Utvandring fra Norge til Amerika 1825-1865*. Oslo: H. Aschehoug & Co., 1941.
- Semmingsen, Ingrid. *Veien mot vest* [bd. 2]. *Utvandring fra Norge til Amerika 1865-1915*. Oslo: H. Aschehoug & Co., 1950.
- Semmingsen, Ingrid. *Utvandringen og det utflyttede Norge*. Oslo: H. Aschehoug & Co, 1970.
- Skard, Sigmund. *USA i norsk historie: 1000-1776-1976*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1976.
- Skårdal, Dorothy B. *The Divided Heart: Scandinavian Immigrant Experience Through Literary Sources*. Oslo: Universitetsforlaget, 1974.
- Sogner, Sølvi. «Og skuta lå i Amsterdam...» *Et glemt norsk innvandrersamfunn i Amsterdam 1621-1720*. Oslo: Aschehoug, 2012.
- Sogner, Sølvi. *Ung i Europa: Norsk ungdom over Nordsjøen til Nederland i tidlig nytid*. Oslo: Universitetsforlaget, 1994.

- Stearns, Carol Z. og Peter N. Stearns. *Anger: The Struggle for Emotional Control in America's History*. Chicago: The University of Chicago Press, 1986.
- Steen, Sverre. *Det gamle samfunn*, bd. 4, *Det frie Norge*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1957.
- Syversen, Odd M. og Derwood Johnson. *Norge i Texas: Et bidrag til norsk emigrasjonshistorie*. Stange: Stange Historielag, 1982.
- Sørensen, Øystein. *Kampen om Norges sjel*, bd. 3, red. Øystein Sørensen og Trond Berg Eriksen, *Norsk idéhistorie*. Oslo: Aschehoug, 2001.
- Wasberg, Gunnar C. *Fagpressen i Norge: et historisk perspektiv*. Forskningsrapport. Oslo: Den Norske Fagpresses Forening, 1998.
- Østrem, Nils Olav. *Norsk utvandringshistorie*. 2. utg. Oslo: Det Norske Samlaget, 2014.
- Østrem, Nils Olav. *Den store utferd: Utvandring frå Skjold og Vats til Amerika 1837-1914*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2015.
- Øverland, Orm. 'Det Smærter mig meget at nedskrive disse Linjer til Eder.' *En utvandrerhistorie i brev: Heddal-Telemark-Wisconsin*. Notodden: Notodden historielag/Telemark historielag, 1995.
- Øverland, Orm. *Immigrant Minds, American Identities: Making the United States Home, 1870-1930*. Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 2000.

Artikler i tidsskrift og redigerte boksamlinger:

- Alsvik, Ola. «Brev fra Norge til Amerika - kilder til norsk lokalhistorie?». *Heimen* 73, nr. 3 (1994): 185-95.
- Borges, Marcelo J. & Sonia Cancian. «Reconsidering the migrant letter: from the experience of migrants to the language of migrants». *The History of the Family* 21, nr. 3 (2016): 281-290.
- Bourke, Joanna. «Fear and anxiety: Writing about emotion in modern history». *History Workshop Journal* 55, nr. 1 (2003): 111-33.
- Christensen, Olav. «En nasjonal identitet tar form: Etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger». I *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, redigert av Øystein Sørensen, 51-73. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Conzen, Kathleen N., David A. Gerber, Ewa Morawska, George E. Pozetta og Rudolph J. Vecoli. «The Invention of Ethnicity: A Perspective from the U.S.A.». *Journal of American Ethnic History* 12, nr. 1 (1992): 3-41.
- DeHaan, Kathleen A. «Negotiating the Transnational Moment: Immigrant Letters as Performance of a Diasporic Identity». *National Identities* 12, nr. 2 (2010): 107-131.

- Di Gregorio, Michael og Jessica Merolli. «Introduction: Affective Citizenship and the Politics of Identity, Control, and Resistance». *Citizenship Studies* 20, nr. 8 (2016): 933-942.
- Djupedal, Knut. «Amerikafeber». I *Fiksjon, Fakta og Forskning: Seminar om den tidlige utvandringa til Amerika*, redigert av Nils Olav Østrem, s. 76-80. Rapporter fra Universitetet i Stavanger, nr. 12. Stavanger: Universitetet i Stavanger, 2007.
- Engen, Arnfinn. «Utvandringshistorie og amerikabrev». I *Utvandringa - det store oppbrotet*, redigert av Arnfinn Engen, 158-70. Oslo: Det Norske Samlaget, 1978.
- Fletre, Lars. «The Vossing Correspondence Society of 1848 and the Report of Adam Løvenskjold». *Norwegian-American Studies* vol. 28 (1979): 245-273.
- Frevert, Ute. «Emotional Knowledge: Modern Developments». I *Emotional Lexicons: Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700-2000*, redigert av Ute Frevert, 260-74. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Gammerl, Benno. «Emotional styles – concepts and challenges». *Rethinking History* 16, nr. 2 (2012): 161-175.
- Gerber, David A. «The Immigrant Letter between Positivism and Populism: The Uses of Immigrant Personal Correspondence in Twentieth-Century American Scholarship». *Journal of American Ethnic History* 16, nr. 4 (1997): 3-34.
- Gerber, David A. «Epistolary Ethics: Personal Correspondence and the Culture of Emigration in the Nineteenth Century». *Journal of American Ethnic History* 19, nr. 4 (2000): 3-23.
- Gerber, David A. «Acts of Deceiving and Withholding in Immigrant Letters: Personal Identity and Self-Presentation in Personal Correspondence». *Journal of Social History* 39, nr. 2 (2005): 315-330.
- Gerber, David A. «Moving backwards and moving on: nostalgia, significant others and social reintegration in the nineteenth-century British immigrant personal correspondence». *The History of the Family* 21, nr. 3 (2016): 291-314.
- Gjerde, Jon. «New Growth on Old Vines: The State of the Field: The Social History of Immigration to and Ethnicity in the United States». *Journal of American Ethnic History* 18, nr. 4 (1999): 40-65.
- Gjerde, Jon. «Transatlantic linkages: The interaction between the Norwegian American and Norwegian ‘nations’ during the century of migration, 1825-1920». *Immigrants & Minorities* 20, nr. 1 (2001): 19-34.
- Gjerde, Jon. «Freedom and the Immigrant Myth: European Immigrants in the United States». I *Norwegian-American Essays 2004*, redigert av Orm Øverland og Harry T. Cleven (assist. red.), 1-24. Oslo: NAHA-Norge/The Norwegian Emigrant Museum, 2005.

- Gjerde, Jon. «The United States: A Nation of Immigrants in the Past and Future». I *Norwegian-American Essays 2011: 'Transnationalism and the Norwegian-American Experience'*, redigert av Øyvind T. Gulliksen og Harry T. Cleven (assist. red.), 21-37. Oslo: NAHA-Norway/Novus Press, 2011.
- Gulliksen, Øyvind T. «Amerikabrev til Nissedal og deres plass i norsk-amerikansk kulturhistorie». I *'Saa nær hverandre': ei samling Amerikabrev fra Midvesten til Nissedal 1850-1875*, redigert av Øyvind T. Gulliksen, 7-24. Oslo: NAHA-Norge/Nissedal Historielag, 1999.
- Gulliksen, Øyvind T. «Introduction». I *Norwegian-American Essays 2011: 'Transnationalism and the Norwegian-American Experience'*, redigert av Øyvind T. Gulliksen og Harry T. Cleven (assist. red.), 3-19. Oslo: NAHA-Norway/Novus Press, 2011.
- Joranger, Terje Mikael H. «The Challenge of the Land: The Norwegian-American Immigrant Farmer». I *Norwegian-American Essays 2011: 'Transnationalism and the Norwegian-American Experience'*, redigert av Øyvind T. Gulliksen og Harry T. Cleven (assist. red.), 109-133. Oslo: NAHA-Norway/Novus Press, 2011.
- Jordheim, Helge. «The Nature of Civilization: The Semantics of Civilization and Civility in Scandinavia». I *Civilizing Emotions: Concepts in Nineteenth Century Asia and Europe*, redigert av Helge Jordheim og Margrit Pernau, 25-44. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Kjeldstadli, Knut. «Standssamfunnets oppløsning: eller historien om skomakeren som forlot sin lest for å bli sin egen lykkes smed». *Kontrast* 77, nr. 7 (1978): 50-61.
- Kraut, Alan M. «Coda». I *Ethnic Historians and the Mainstream: Shaping America's Immigration Story*, redigert av Alan M. Kraut og David A. Gerber, 189-204. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2013.
- Lovoll, Odd S. «Innvandernes Amerika». *Heimen* 73, nr. 3 (1994): 147-56.
- Lovoll, Odd S. «Et samtidshistorisk forskningsprosjekt om norskamerikanerne». I *Migrasjon og tilpasning: Ingrid Semmingsen. Et minneseminar*, redigert av Odd S. Lovoll, 125-142. Oslo: Historisk Institutt (UiO), 1998.
- Løvlie, Birger. «Presten som opplysningsagent». I *Den norske pastorale opplysningen: Nye perspektiver på norsk nasjonsbygging på 1800-tallet*, redigert av J. Peter Burgess, 55-78. Oslo: Abstrakt Forlag, 2003.
- Malmin, Gunnar J. «The Dissillusionment of an Immigrant: Sjur Jørgensen Haaeim's 'Information on Conditions in North America'». *Norwegian-American Studies* vol. 3 (1928): 1-12.
- Mathiesen, Henrik O. «Kapittel 15: Trykte amerikabrev og transatlantisk folkelig offentlighet, ca. 1840-1860». I *Frie ord i Norden?: offentlighet, ytringsfrihet og medborgerskap 1814-1914*, redigert av Ruth Hemstad og Dag Michalsen, 355-376. Oslo: Pax forlag, 2019.

- Matt, Susan. «Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out». *Emotion Review* 3, nr. 1 (2011):117-24.
- Nelson, Frank G. «Introduction». I *Pathfinder for Norwegian Emigrants*, av Johan R. Reiersen, oversatt av Frank G. Nelson, 3-57. Northfield, Minn.: NAHA, 1981.
- Plamper, Jan. «The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein and Peter Stearns». *History and Theory* 49, nr. 2 (2010): 237-265.
- Reddy, William M. «Against Constructionism: The Historical Ethnography of Emotions». *Current Anthropology* 38, nr. 3 (1997): 327-351.
- Rosenwein, Barbara H. «Worrying about Emotions in History». *The American Historical Review* 107, nr. 3 (2002): 821-845.
- Scheer, Monique. «Are Emotions a Kind of Practice (and is That What Makes Them Have History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion». *History and Theory* 51, nr. 2 (2012): 193-220.
- Scheer, Monique, Kate Davidson, Marja Javala, Giulia Morosini, Kristine Steenbergh, Iris van der Zande og Liza F. Zwicker. «Emotions as a Kind of Practice: Six Case Studies Utilizing Monique Scheer's Practice-Based Approach to Emotions in History». *Cultural History* 7, nr. 2 (2018): 226-238.
- Semmingsen, Ingrid. «Norwegian emigration in the nineteenth century». *Scandinavian Economic History Review* 8, nr. 2 (1960):150-160.
- Stearns, Carol Z. & Stearns, Peter N. «Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards». *The American Historical Review* 90, nr. 4 (1985): 813-836.
- Stearns, Peter. «History of Emotions: Issues of Change and Impact». I *Handbook of Emotions*, redigert av Michael Lewis, Jeanette M. Havilland Jones og Lisa F. Barret, 17-31. 3. utg. New York og London: The Guilford Press, 2008.
- Storsveen, Odd A. «'Fornuftig Kierlighed til Fædrelandet'. En analyse av norsk patriotisme mellom 1784-1801». I *Norske patriotisme før 1814*, Odd A. Storsveen m.fl., 9-163. *KULTs skriftserie*, nr. 88. Oslo: Norges Forskningsråd, 1997.
- Storsveen, Odd A. «Wergelands doble Amerika». *Agora* 28, nr. 1-2 (2010): 5-25.
- Svalestuen, Andres A. «Om den regionale spreininga av norsk utvandring før 1865». I *Utvandringa - det store oppbrotet*, redigert av Arnfinn Engen, 57-85. Oslo: Det Norske Samlaget, 1978.
- Vecoli, Rudolph J. «Contadini in Chicago: A Critique of the *The Uprooted*». *Journal of American History* 51, nr. 3 (1964): 404-417.

- Øverland, Orm. «Innledning: De tidlige amerikabrevene». I *Fra Amerika til Norge*, bd. I, *Norske utvandrerbrev 1838-57*, redigert av Orm Øverland og Steinar Kjærheim, 23-40. Oslo: Solum Forlag, 1992.
- Øverland, Orm. «11 - Learning to Read Immigrant Letters: Reflections towards a textual theory». I *Norwegian-American Essays 1996*, redigert av Øyvind T. Gulliksen, David C. Mauk og Dina Toflsby, 207-227. Oslo: NAHA-Norway/Norsk utvandremuseum, 1996.
- Øverland, Orm. «Visions of Home: Exiles and Immigrants». I *The Dispossessed: An Anatomy of Exile*, redigert av Peter I. Rose, 7-23. Amherst, Mass: University of Massachusetts Press, 2005.
- Øverland, Orm. «Listening to Immigrant Voices: Reflections on Completing Seven Volumes of Letters from Norwegian Immigrants, 1838-1914». I *Norwegian-American Essays 2011: 'Transnationalism and the Norwegian-American Experience'*, redigert av Øyvind T. Gulliksen og Harry T. Cleven (assisterende red.), 187-214. Oslo: NAHA-Norway/Novus Press, 2011.

Vedlegg

Vedlegg 1

Utdrag fra biskop Jacob Neumanns «Varselord til de utvandringstøstne Bønder i Bergens Stift et Hyrdebrev fra: Et Hyrdebrev fra Stiftets Biskop», 1837. [Kilden er delvis modernisert og forkortet]

«Bli i landet, og nær deg redelig!»

Jeg har nå i 15 år vandret blant dere, og fått dere hjertelig kjær. Hos dere fant jeg ikke kun norsmannsinn, kjærlighet til konge og fødeland; men jeg fant også bondesinn, nøysomhet og strevsomhet. Det som satte kronen på alt dette, var endelig, at jeg til og med blant dere fant et gudelig sinn, lyst til å i kristelig enfoldighet behage Gud, og prise ham, og gjøre hans vilje [...]

Med disse faderlige følelser for deres vel, kjære kristelige venner, har det ikke vært likegyldig for meg, i de to siste årene og kjenne en påfallende lyst til å gripe inn i dere samfunn for å rokke ved flere sjelsstemninger, nemlig den lysten til å vandre ut av landet, for - ja, hva skal jeg nå tenke meg som den riktige grunnen til dette? Den som har valgt lærdom og vitenskap til sin syssel i livet, for og utvide sine innsikter eller gjøre seg mer dyktig til sitt fedrelands tjeneste, ønsker gjerne mulighet til å se seg om i fremmede land, og der søke næring for sin ånd gjennom omgang med andre lærde og vitenskapsmenn. Kjøpmannen reiser utenlands for å lære å kjenne de steder, hvor han kan ha størst fordel av å selge sine varer eller henter varer fra, og dermed stifte nyttige handelsforbindelser [...] I ingen slik hensikt kan det tenkes at en bonde skulle forlate sin fedrejord. For det som hører til å best dyrke jord og verne om sin daglige syssel, det kan han visstnok lære, om ikke alltid i fedrebygden, alltid i sitt fedreland. Og der borte, om de end forlatte hjemmet vendte de som oftest lengselfulle tilbake til «Den plett av jord, hvor livets stemme steg første gang fra spede bryst» [...]

Men er det sånn med den som sier sitt fedreland et evig farvel? Er det trang og nød, som driver den utvandrede Norges bonde - for det er han jeg taler om - til et så fortvilet skritt? Er han fattig og forlatt. Skulle ikke en plett finnes for ham i hans eget fødeland, hvor han med spaden kunne smule et jordsmonn til sitt livs opphold [...] står ingen utvei åpen for han for å i fedrelandet finne inntekter og har han grunn til å håpe om å finne dette utenfor fedrelandets grenser. Nå styrker gud hans håp og mot og fører ham lykkelig frem til det land hvor han venter seg en bedre livslykke! Kanskje han finner den - kanskje ikke! En grav finner han alle steder. Men er det den fattige alene som utvandringstøstne i våre dager har grepet? Nei, der er til og med mannen med gard og gods. Det er

Norges frie, lykkelige, uavhengige odelsbonde. Han selger gård og gods, han river seg løs fra ethvert bånd som knyttet ham til sitt fedreland. Han sier venner og slektninger et evig farvel, vender ryggen mot den fruktbare fjellstølen hvor kuene hadde rikelig melk i juret. Han vender ryggen mot den dal hvor hans forfedres sterke arm veltet enger for det kornet herren ga vekst. Han vender ryggen til det huset hvor hans mor ga ham die, og hvor hans far knesatte han med bønn til gud. Han vender ryggen til sin frihets beskyttelse, til sin uavhengighets faste borg, til sin lykkes sikre kilde; og hvorfor? For å bli enda friere, enda mer uavhengig, enda lykkeligere. Og hvor? I et fjern land på jordens vestlige halvkule. I omtrent samme avstand fra Nordpolen, som det landet han vil forlate - i Nord-Amerika! Dit har tilfeldighetene engang ført noen av hans landsmenn. De kjøpte seg et stykke jord som var tilsalgs for meget billig pris. Gjennom mange selvfornektelser og anstrengelser fikk de denne jorden oppdyrket. Det lønnet deres flid med sin fruktbarhet [...] de meldte fra om dette til sin fedrebygd, og se! En urolighet grep alles sinn. Alle higet etter å nyte en lykke som den. Alle ville til Amerika. Og nå dro skarer av over sjøen fra Norges strander, som fra Tyskland og Irlands kyster, og dro hen til lykkens land, hvor de tenkte å høste uten nesten å så. Eller med andre, hvor de ventet at en blidere stjerne skulle åpenbare seg for seg og sine etterkommere, uten å beregne hvor mange tåker som måtte brytes gjennom, hvor mange savn de måtte utholde, hvor mange anstrengelse det måtte koste, før de kunne omme i besittelse av det gode de higet etter. Uten å beregne om deres foretak kunne og ville lykkes, og hvilken sørgelig skjebne de i motsatt fall var utsatt for.

[...]

Jeg antar til og med at du, etter å ha trosset alle farer og overvunnet enhver vanskelighet omsider vil. Ved hjelp av din utholdenhet, din kraft og ditt mot, i rolig besittelse, som jo flere av dine landsmenn menes å ha gjort få en jordlapp der du kan fø deg og dine. Mener du da at det ikke vil reise seg et savn i ditt indre, som du må ha følt fra den første stund da du ved siste skritt løftet foten opp fra din hellige fedrejord. Et savn, som du i lang tid i det minste smertelig vil føle? Jeg kjenner deg gode Bergenske Bonde. Du lever ikke kun for jorden, du pleier også å leve for himmelen. Det rører seg et andektig sinn hos deg [...] Dette andektige sinnet farer vist med deg over Atlanterhavets bølger, og du vil trolig nære deg med din med din bibel i Amerikas skoger. Men hvor finner du i disse skoger din prest og din kirke? [...] Er lignende steder ikke å finne der du nå bor, skal du dypt savne alt dette som opplivet og styrket din sjel. Skal du ikke få et levende gudsord å høre fra et innviet sted. At du ingen mere lengsel skal skulle føle etter evangeliets ord og etter nådebordet og etter den mann, som fra din ungdom utdelte disse gavene til deg. At det skulle være likegyldig

Til denne betenksomhet var det min hensikt å lede dere, mine kjære kristelige venner, og da tror jeg å ha gjort min plikt. Ivrig overlater jeg til dere selv og handle etter best overlegg. Etter det forhold, i hvilket jeg står til dere bør dere tro at jeg mener det vel. Og for dette har jeg gitt dere nok beviser. Måtte dere derfor med tillit til mine advarsler akte mitt ord, og med tillit til gud heller tåle noen byrder, enn å lettsindig ofre alt for et innbilt gode som dere ikke er sikre på å oppnå. Her i Norge hviler deres fedres ben. Her så dere livets første lys, her nøt dere mange barndoms gleder; her våknet den første forestillingen i deres sjel om gud og hans kjærlighet; her omringes dere enda av slekt og venner, som tar del i deres vee og vel. - Og der borte ,når dere er langt borte fra det som før var dere kjært og dyrebart, hvem skal lukke deres øyer i livets siste stund? En fremmed hånd! og hvem skal felle tårer ved deres grav? Kanskje - ingen! Lytt derfor til det rådet David ga sitt folk «Bli i Landet og nær deg redelig».[...]

Vedlegg 2

Tormod Knudsen Borgejorde. «Sveinung aa Guttorm (En Samtale om Udvandringen til Amerika, i øvre thelemarkiske Dialekt.)»

Sveinung

I Noreg vi eg kje lenger væra;
men reise vest te Amerika.
De æ de klokaste eg kan gjæra;
der har eg hørt dei kan liva bra,
som sine Hænder forståend aa bruke;
der Jor æ billig aa kaama te;
der store Tyngslir ska inkje sluke
de Joris Dyrkarar svettar fe.

Her gjilt om Frihet aa Likhet talas,
aa sjave Folkji fe Kassa raaer;
men Embetsmænnar for høgt betalas
skjønt Andre liver i smale Kaar;
Naar Staten me slike Anlæg drustar
at Tonnur Gul række inkje te
lig Næringsvegum i Tvang aa rustar,
af Toldtariffane trykte ne.

Dei stakkars fattige Bondegutar
te Millitære utskrivne bli
aa Stormansonine undaslutar
i Norges utropa Likhetsti
at «Landets forsvar æ Alles Pligt?»

Blir slik Vilkaarlighet aller retta?
Skaa Folk evindeligen taala Sligt?

Guttorm

Eg saanna skaa, at i Ori
i Et aa ana æ go Forstan;
Mæ tænkjer ou, «at paa heile Jori
fins Mangt aa Mykje, som lastas kan.»
Alt mange Byrdur hæv blive letta
i Norjes heldige frihetsti,
aa mange Misbruk telike retta,
aa fleire sikkert afskaffa bli.

Om i Visconsin eg liva konna
fraa Næringsutir aa Tyngslir fri,
haat nytta de, naar eg kon kje onna,
men længte heimatte al mi Ti?
Dei som i Norge fin Alt besværligt
kan i Amerika kanskje faa
erfara, der æ langt mindre herligt
hel i de Land dei har reist ifraa.

Mæ slike Tankar, aa Mot i Bringa
te Virksomhed i mit Fosterland,
eg elsker Normænnan ubetinga,
aa Norje framfor qvart ana Land.

Men reise bort ifraa Slægt aa Venner,
aa friste Lykka saa langt herfaa
blandt Folk aa Spraak, som eg inkje kjenner
kan aller Hugjen min fatte paa.

Ordforklaring: svetter fe - svetter for, drustar - skryter, tonnur gul - tønner gull, stormansonine undaslutar- stormannsungene unndrar seg, Næringsutir - vanskelighet skaffe seg levebrød, hugjen-lysten

Vedlegg 3

[kilden er modernisert og forkortet]

Fra Svein Knudsen Lothe til Sjur Knudsen Aga, 10. juli 1838.

Kjære broder Sjur Knudsen Aga.

Denne tid tillater jeg meg å melde fra til deg om min levemåte. Da lever jeg godt nå med sunnhet, men straks etter det forrige brevet ble jeg syk og sengeliggende i noen uker. Doktoren var her hver dag i 3 uker og tenkte og snakket om at det var min død, men jeg kom meg [...] Gudskjelov og takk, som har vernet om meg så lenge at jeg kunne lære å takke ham for dette. Jeg har meget lyst til å snakke med dere, men meget mere lyst til å se deg her i min bopel her i Chicago. Jeg håper å se deg og din kone og barn her.

På Illinois sletter er det fruktbart land overalt, men ikke alle plasser er like gode. Noen steder er det for mye vann, og land er her tilgjengelig for enhver som vil og kan betale den med 5 ort per acre [målenhet for landområde], når det legges ut for salg [...] Kom til meg min broder! Dine barn vil takke deg for dette. Hils alle mine søsken meget vennlig! Hils til Ole Samsonsens Bleien og Willich Olsen Bleien meget vennlig og si at jeg vil snakke med dem. [...] Du må tro at vi lever godt. Jeg har hørt et rykte om at det her ikke er så godt [...] Jeg kjenner og har allerede gjennomlest Neumanns lille og velmente bok. Det er en god bok mange roser, få leser og ingen forstå. Men at han skrev: Hvor er din prest, men jeg spør hvor er hans [utydelig]? Jeg tror han snakker om det han ikke vet. Her er gode skoler for ingen skilling, og hans pengeskole er ikke bedre. Men jeg vet også hvilken stilling han er i; han er i Kristus stilling og skal snakke godt og passe på menneskenes sjel. Jeg tror og at han er en dyktig biskop, til å fiske etter penger tror jeg, at han har et øye på hver finger. Skulle hans bondeslaver reise fra ham, da fikk han selv bondehender og rygg og tjente penger. Her i Amerika er det sånn: enhver mann arbeider. Jeg var hos en prest og arbeider ved navn Uchalemo,

han var like god til å arbeide som meg. Jeg kjenner ham, og han kjenner mig, han elsker meg, og jeg elsker ham tilbake og det er en plikt.

[...]

Neumann skrev at byen Troy hadde sunket ned i bakken, det er løgn. Jeg har reist forbi denne byen og sett den. Så deilig by har biskopen aldri sett i all sin dag. Jeg tror ikke heller at han kan se den med sine øyne. Han gjør rett i at han snakker til sine medbrødre, for den ene veien er lang og farlig. Men det hender også at de dør de som ikke kommer lengre enn til kirken og dør hjemme, men tro at det uansett på hvilken måte man dør, når jeg dør i guds hengivenhet er det det samme om jeg dør hjemme og begravnes i kirkegården med klokkespill eller på sjøen. Ta troens hjelm og salighetens skjold, som er guds ord. Det er troens fulle rustning som leder en til livet.

Jeg avbryter denne skrivelsen med en kjærlig og vennlig hilsen til alle som spør etter meg. Jeg kan fortelle mye, men jeg har ikke tid. Adios. Lev vel! Vennekapelig hilsen fra din venn og bror Svein Knudsen.

Vedlegg 4

[kilden er modernisert og forkortet]

Fra Carl Thorsteinsen til hans far, 19. juli 1853.

Min kjære fader!

Det ville ha gledet meg meget å sende et langt brev til deg, siden jeg har så god anledning til å få sendt det med vår gamle venn kjøpmannen fra Christiania, som reiser tilbake til Norge i dag [...] Jeg har vært frisk og rask siden jeg kom til Amerika, ikke syk en dag, og det har gått vel for meg. Den største vanskeligheten nordmannen har å kjempe med er språket, og det tar gjerne ett til to år før man såvidt kommer ti der man kan gjøre seg forstått. For meg var det med tanke på dette ikke så ille, siden jeg hadde lært meg litt av språket før jeg forlot Norge, og har derfor hatt lettere for å slå meg gjennom. En ung mann som kommer hit, og som ikke kan noe håndverk, men som har nogenlunde gode skolekunnskaper kan lett ansettes i handel, for å betjene sine landsmenn som ikke forstår språket. Dette har hovedsakelig vært min sysselsetting, og jeg fikk straks ansettelse som handelsbetjent ved min ankomst. Dermed har jeg hatt enda større mulighet til å lære meg språket, som jeg nå kan snakke omtrent like godt som mitt eget morsmål. [...]

Amerikanerne er ett stolt og frihetselskende folk, men de har ikke glemt at gudsfrykt er rikenes styrke. Det er ikke noe land i verden som har så mange kirker, skoler, universiteter, lærere og prester som Amerika. Som et bevis på folkets opplysning må det vises til at prestestanden hverken

anser eller betrakter seg som bedre enn allmuemannen. Presten kler seg likt som andre medlemmer i menigheten, og har ikke utsmykninger på i kirken, sånn som brukes i det undertrykte Europa, som er kilden til standsforskjellene som skapes i samfunnet. Det er på samme måte med juridiske embetsmenn og statens tjenere. Jeg har enda ikke sett en embetsmann i forskjellig klær enn de fra allmuen. Dette gjør alle like fri, like aktede, enten de er embetsmann eller bonde, kjøpmann eller håndverker. Amerika har en forsvarstyrke på 2 millioner, men jeg har enda ikke sett en soldat eller offiser i uniform i Amerika. Dette selv om jeg har reist flere tusen mil omkring i landet. På denne måte sløses det ikke her med hverken tid eller penger på en forfengelig og unyttig uniform eller paradering. Hvis det blir krig er enhver god mann soldat. Enhver arbeider, enten han har lært ett håndverk eller han kun kan bruke øksen, hakken og spaden kan i Amerika tjene sitt daglige brød sorgfritt, eller den som har noen skillinger og er vant til jordbruk kan også fortsette i denne sysselen.

Det er nå forslag om å bygge en jernbane tvers over Amerika fra Atlanterhavet og til California eller Stillehavet. [...] Amerikanerne vil ikke finne seg i å tilbakelegge en veistrekning ved å sitte å riste og skakke i en vogn, eller som jeg engang brukte 4 uker på ett seilfartøy for å reise fra Christiania og Christiansand. Man kan nå reise fra Millwaukee til New York på 48 timer, fra der til London på 10 og derfra til Chistiania på 2-3 dager. Altså på mindre enn tre uker kan man nå nesten reise over halvparten av jordkloden. Du kan sånn se kjære far, at det ikke vil ta lang tid før jeg kan komme og besøke deg [...]